GÜMÜŞDERE

GÜMÜŞDERE

Faik Yeni

www.faikyeni.com

3. Baskı 2015

Önsöz

Atalarımızın bugünkü topraklara yerleşmeleri ve yaşam mücadeleleri ile ilgili çok şeyler dinledim. Geçmişimize ışık tutabilecek bu anıları anlatanlar birer birer aramızdan ayrılıyor. Anlattıkları kendileriyle birlikte toprağa gömülüyor. Oysa bu anlatılanlar nesilden nesile değiştirilmeden ve unutulmadan devam etmeli.

Aydın bir neslin yetişmekte olduğunu zevkle görüyorum. Bunların içinden geçmişimiz hakkında bilgi edinmek isteyenler çıkacaktır. Geçmişin karanlıklarına gömülmek üzere olan bu anıları gelecek kuşaklara aktarma görevi bize düşmektedir.

Bu amaçla Ağustos 1981'de çalışmalarıma başladım. Şimdiye kadar ulaşabildiğim kişilerin görüşlerine ve anlattıklarına yer verdim. Bunları gün ışığına çıkarmayı ve yurt düzeyine yayılan sülâlemizin bireylerine iletmeyi kendime görev kabul ettim. Olanaklar dâhilinde elde edebildiklerimle bu kitabı ortaya çıkardım.

Araştırma sonunda gördüm ki, birinin anlattıkları diğerininkini tamamlar ya da doğrular niteliktedir. Bu nedenle anlatılanları birer tarihi belge olarak kabul ediyorum. Herhangi bir yanlışlığa neden olmaması için anlatılanlara yorum getirmedim. Anlatılanlar o kadar açıktır ki, çoğu zaman yoruma dahi gerek kalmıyor.

Sayılar verilirken kişilerin yaşları göz önünde bulundurularak, asgari bir ölçü alınmıştır. Örneğin: Memsisoğulları'ndan Mustafa oğlu Mehmet, Hicri takvime göre 1280 yılında doğdu. Bu tarih, miladi 1864 yılının karşılığıdır. Onun doğumundan bu kitabın ilk baskısının yapıldığı 2003 yılına kadar 139 yıl geçti. Mehmet'in babasının dedesi olan Mahmut ile Mehmet'in arasında üç nesil geçmiştir. Her nesil arasını ortalama 50 yıl kabul edersek 1721 yılına kadar ineriz. O halde Gümüşdere Mahallesi'nin tarihinin bizim sülâle ile olan başlangıcı en geç 1700'lü yıllardır, diyebiliriz.

Kitabın birinci baskısından ikinci baskısına kadar geçen süredeki gelişmeler ikinci baskının içinde yer aldı. İkinci baskıdan sonra oluşacak gelişmeler dizgide problem yaratacağı için kitabın içinde değil, son bölümde yer alacaktır. Bu vesile ile tarihi sıralama daha anlaşılır olacaktır.

Gümüşdere Mahallesi'nin adı nereden geliyor?

Bir yöreye isim verilirken o yörenin özellikleri, orada yaşayan kişiler ve o kişilerin özellikleri, yörenin geçirdiği evreler ya da olaylar göz önünde bulundurulur.

Gümüşdere Mahallesi adını verdiğimiz topraklar, Solaklı vadisinin batı yakasında yer alır. Solaklı bu topraklardan geçerken köpüre köpüre akarak âdeta gümüş rengini alır, bu güzel topraklara ismini verdikten sonra Karadeniz'e ulaşır.

Gümüşdere Mahallesi'nin sınırları, Kamalı köprüsü, Şahinkaya köyünün altından geçen şose, Uzungöl-Ataköy kavşağında yer alan beton köprü, Solaklı deresi, Çaspa değirmenleriyle şelâle arasındaki sırt, Kantar taşı, Abdurrahmanların üstündeki şose ile çevrilir. Krokiye bakınız!

Gümüşdere Mahallesi'ne geliş

Atalarımızın Gümüşdere Mahallesi'ne gelişi hakkında elimizde yazılı bir belge yoktur. Yazdıklarım tamamen anlatılanlara dayanmaktadır. Zira bu konuda çok şeyler anlatıldı. Şimdilik elimizde başka belge olmadığı için bu güne kadar anlatılanları derleyerek kitap haline getirdim.

Gümüşdere Mahallesi'ne nereden ve ne zaman gelindi?

Bu sorunun cevabını ancak buradaki yaşlılardan alabilirdim. Bunun için dört kaynak kişi tespit ettim. Bunlardan birincisi Abdurrahmanların Mehmet Efendi, ikincisi Yinoğlu Hacı Numan, Üçüncüsü Memsisoğlu Ferhat Hoca, dördüncüsü Memsisoğlu Hacı Ramis'dir. Bu kişilerin dördü de konu ile yakından ilgisi olan en yaşlı kişilerdir.

Mehmet Efendi 1880 yılında doğdu, 1950'li yıllarda vefat etti. Onunla görüşme olanağını bulamadım. Ancak şiirlerinden yararlanabildim. Kitabın ilerleyen sayfalarında kendisinden söz edeceğim. Diğerleriyle sohbet etme olanağını buldum. Kendilerinden yararlandım.

1890 doğumlu Yinoğlu Hacı Numan uzun yıllar Gümüşdere Mahallesi'nde yaşamış, düzenli yaşamayı kendisine prensip edinmiş, tarla ve arazilerinin bakımında çevresine örnek olmuş bir kişidir. Onun yaptığı duvarı başkaları yapamazdı. Taşları öylesi bir ustalıkla seçerdi ki, küçük taşın üstüne büyüğünü koymazdı. Duvara ip çekilerek örülmüş özelliğini verirdi. Köyde, mezirede, yaylada onun yaptığı duvarlar dikkat çekerdi.

Hacı Numan, Gümüşdere Mahallesi'ndeki zor yaşama ancak altmış yaşına kadar direndi. Sonra birçokları gibi o da ani bir kararla bu toprakları terk ederek Ankara ilinin Haymana ilçesine yerleşti.

Kendisini Ağustos 1981'de ziyarete gittim. Yaşamının bir asra yaklaştığı o günlerde bile Gümüşdere Mahallesi'ndeki prensiplerini sürdürdüğünü gördüm. Anılarını anlatırken sözü sülâlemizin Gümüşdere Mahallesi'ne getirdi ve şunları anlattı:

"Bir zamanlar Trabzon'da Rumlar vardı. Türkler buralarını alınca, Rumlar peyderpey göç ederek gittiler. Gitmeyenler ise İslam dinini kabul etti.

Biz Rum'dan dönme değiliz. Kelkit-Örenşehir'den geldik. Gelenler dört kişiydiler. Bunların adları, Mahmut, Ahmet, Salih, Mustafa'ydı. Aileleri ile birlikte Trabzon-Vakfıkebir'e geldiler. Orada bir süre kaldıktan sonra yerleşme konusunda aralarında anlaşamadılar. İçlerinden bir kısmı gruptan ayrılarak Trabzon-Akçaabat ve diğer çevre ilçelere gitti. Bir grup da Ataköy'ün altında (*Gümüşdere Mahallesi*) bulunan eski köprünün yukarı bölümündeki adaya yerleşti. Derelik adını verdiğimiz bu düzlük, köprüden şelâleye kadar devam ederdi. Dere, şelâleden sonra ikiye

ayrılırdı. Bir bölümü Gümüşdere Mahallesi tarafından, bir bölümü de karşıdan akarak, köprünün üst tarafında birleşirlerdi.

O sırada taun (*veba*) hastalığı çıktı. Bu hastalıktan ölenler oldu. Sonra Gümüşdere Mahallesi olarak anılan mahalle kuruldu.

Akçaabat'taki akrabalarla oğlum Ahmet görüştü. Geniş izahatı ondan alabilirsin."

Gümüşdere Mahallesi (1979)

1900 doğumlu Memsisoğlu Ferhat Hoca, çocukluğunda ve gençliğinde dini eğitim almış, güzel yazı yazabilen biriydi. Her nedense gençliğinde mesleğini sürdürmemiş, altı çocuğunun geçimini karşılamak için gurbet ellerde ve derecilikte çalışmak zorunda kalmıştı. Son olarak Solaklı deresinde çalıştı. Solaklı'nın soğuk sularına daha fazla dayanamayacağını anlayınca 1948 yılında dereceliği bırakarak Kars'a gitti.

Aynı yıl merkeze bağlı Esenkent köyünde imamlığa başladı. 1953 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı sınavı kazanarak aynı köyde resmi imam olarak görevini sürdürdü. 1976 yılında emekliye ayrıldı.

28 yıl gibi uzun süre aynı köyde görev yapmasında kişiliğinin büyük rolü vardı. Bir grubu Kafkas Türklerinden Terekeme, bir grubu da Kürt olan köy halkı arasında sürekli sürtüşmeler olur, kedi, köpek, çocuk gibi bahanelerle gruplar

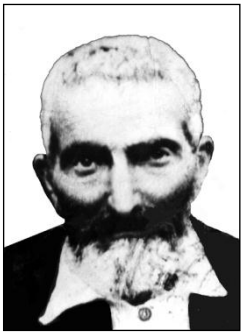
Mehmet Efendi

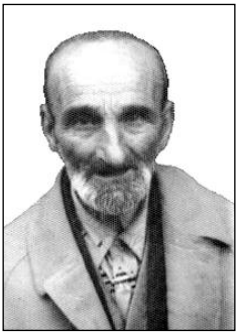
Hacı Numan

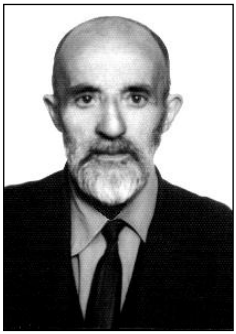
Ferhat Hoca

aralarında sık sık kavga çıkardı. Bir grup diğerinin ekin yığınlarını yakarken, öteki grup, kırda otlayan koyun sürüsünü bıçaklayarak öldürecek kadar ileri gitmişlerdi. Böyle bir köyde görev yapmanın zorluğu ortadadır. O, yılmadan bu iki grubu idare etmesini bildi. 1976 yılında emeklilik yaşını çoktan geride bırakarak Adapazarı'na dönerken köy halkı arkasından gözyaşı döktü.

Ferhat Hoca 1979 yılında Adapazarı'nda vefat etti. Mezarı Akyazı ilçesinin Hasanbey köyündedir.

Kendisiyle yaptığım sohbetlerin birinde bana aşağıdaki bilgileri verdi:

"Mahmut zamanında, Mahmutoğulları adını alırdık. Mahmut, dedemin dedesidir. Gümüşhane'nin Erenler köyünden gelerek önce Gümüşdere Mahallesi'ndeki köprünün yukarı bölümünde, dereliklerin bulunduğu düzlüğe, daha sonra da Ataköy'e, (*şimdiki arazilere*) yerleşti. Dereliklere geldikleri sırada taun (*veba*) hastalığına yakalandılar. O zamanda şimdiki gibi doktor ve ilâç yoktu. Bu hastalıkla uzun müddet mücadele ettiler. Çok ölü verdiler. Hastalığı atlattıktan sonra şimdiki arazilere yerleştiler.

Memiş, babası Mahmut'tan ayrılınca, şimdiki evin yerinde olan evi yaptı."

Ferhat Hocanın şimdiki ev dediği 1979 yılında yanan evin yerinde olan evdir. Bu ev hakkında bilgimiz yoktur. Daha sonra bu evin karşısına ikinci ev yapılır. Şimdiki Lütfü ve Mustafa kardeşlerin evi.

Ne yazık ki bu ev bakımsızlık yüzünden 2000 yılında çöktü.

Bu evin artan nüfusa yetmemesi nedeniyle, Memsisoğlu Mehmet, dereden binanın yapılacağı yere kadar yan yana dizilip taş, kum ve keresteyi elden ele vererek, büyük bir imece yardımıyla çevrenin o dönemdeki en görkemli evini yaptırdı. Bu ev 1979 yılında yanınca aynı yerde Hacı Ramis şimdiki evi yaptı.

"Daha sonra Mahmutoğulları adının yerine Yinoğulları olarak anıldık. Cumhuriyete kadar bu adı taşıdık. Soyadı kanunu çıkınca oğulları sözü kaldırılarak Yeni soyadını aldık."

Bu açıklamadan sonra son bölümdeki soy tabelâsını yazdırdı.

Hacı Numan, atalarımızın Kelkit-Örenşehir'den geldiğini söylerken, Ferhat Hoca, Gümüşhane'nin Erenler köyünden geldiğini söylüyor. Bunun nedenini sorduğumda aldığım cevap:

Gümüşdere Mahallesi 2002

"Maraş'tan geldikten sonra Gümüşhane dolaylarında bir süre kaldılar. Yerleşmek için yer aradılar. Birkaç yere uğradılar. Onun için bu iki köyün adı geçiyor." oldu.

Ağustos 1981 tarihinde, Ferhat Hocaya sorduğum soruyu Hacı Ramis'e de sordum. Aldığım cevap Ferhat Hocanın anlattıklarının aynısıydı.

Temmuz 1995 tarihinde Yinoğlu Hacı Ahmet'in evinde sohbet ediyoruz. Sohbette ağabeyim Abdulkerim, Hasan, Hafız İhsan, Hacı Ahmet'in hanımı Hafız Bedire, oğlu Şerafettin de hazır bulundular.

Hacı Ahmet'e soruyorum:

- 1981 yılında baban Hacı Numan ile Haymana'da görüşmüş, sülâlemiz hakkında kendisinden bilgi almıştım. Onun verdiği bilgiler arasında şu cümle geçiyordu:

"Akçaabat'taki akrabalarla oğlum Ahmet görüştü, geniş izahatı ondan alabilirsin."

Geçen yıl bu konuda seninle sohbetimiz oldu ve bazı bilgiler verdin. Aynı sohbeti bir kez daha tekrarlayalım.

Maraş'tan Gümüşdere Mahallesi'ne nasıl geldik? Baban Hacı Numan'dan bu konuyu nasıl duydun? Ayrıca senin Düzköy'deki akrabalarla ilişkin oldu, bunları bize anlatır mısın?

Hacı Ahmet:

- "Maraş'tan geldiler Gümüşhane'ye." Diyerek söze başladı.

Abdülkerim:

- "Dört kardeş"

- "Hayır, ne kadar oldukları belli değil."

Hacı Ahmet'in sayıları belli değil dediği tüm kafilede bulunanların sayısıdır.

"Yağmurdere'ye bağlı Örenköy'e yerleştiler. Dağ köyüydü. Orada yaşayamadılar, geçinemediler. Arazi darlığı vardı. Oradan ayrıldılar. Gümüşhane'den, Zigana'dan indiler Trabzon'a. Değirmendere'yi sahiplendiler. O zaman Rumlar

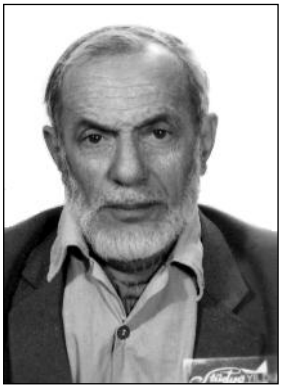
Hacı Ramis

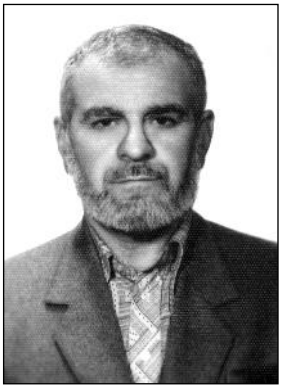
Hacı Ahmet

çoğunluktaydı. Aşağı yukarı bundan 300 sene evvel. Değirmendere'de bir sene kaldılar. Hava yüzünden yaşayamadılar orada. Dediler buradan gidelim. Nereye gidelim? İki kardeş Vakfıkebir'e doğru gidelim dedi. Diğer ikisi bu yana, Of'a doğru gidelim dedi. Ahmet ile Mahmut geldiler Of'a. Çebnoğulları da Artvin tarafından geldi. Of'ta ekleştiler. Beraber buraya geldiler. Memsisler'in dereliklerinde ada vardı, oraya geldiler. Taun hastalığı vardı. Adaya girince o hastalıktan kurtarırdın. Bayağı şamata ederdi. Öyle bir hastalıktı. Onun için Taun hastalığı derdiler ona. Bir sene kaldılar orada. Kireçten bir bina yapmışlardı orada. Felâketten önce o binanın duvarları orada duruyordu. Felâkette sel aldı götürdü. Baban da bilirdi onu."

Abdülkerim:

- "Evet, babam da anlatırdı."

- "Hastalık geçince çıktılar buraya. Çebnililer geçtiler karşıya. Mahmut'un kardeşi Ahmet, hoca idi, gitti Maraşlı'ya. Maraşlılar yukarıda yer verdiler ona. Onun için onlar yukarıdadır. Lakanoz'a (*Maraşlı'nın bir mahallesi*) yerleştiler."

Hasan:

- "Kimdir onlar?"

- "Çakıroğulları, Sarahmetler..."

Hasan:

- "Bulaoğulları."

- "Evet, Bulaoğulları. Bunlar bir babanın evlâtlarıdır. Onlar ayrı isim aldılar. Onlardan da Dingiloğulları ayrılarak geldiler Ataköy'e. Dingiloğulları da onlardandır. Bize daha uzak, onlara daha yakındırlar. Ama aslında soy birdir."

Hasan:

- "İki kardeşteniz. Biz Mahmut'tan, onlar Ahmet'ten."

- "Evet, biz Mahmut'tan, onlar Ahmet'ten. Mahmut buraya gelenin ismiydi. Buradaki nüfus kaydı Mahmut isminde çıktı. Mahmutoğlu ismini aldılar."

Sohbete kısa bir ara vererek anlatılanların kısa bir özetine göz atalım:

Babalarının ismini bilmediğimiz dört kardeşten ikisi olan Mahmut ile Ahmet Gümüşdere Mahallesi'ne geldiler. Bu iki kardeşten sekiz grup meydana geldi. Bu grupların adları ilerleyen sayfalarda karşımıza çıkacaktır.

Abdülkerim:

- "Peki, hacı, Mahmut'un babası kimdi?"

- "Onu bilmiyoruz. Mahmut ile Ahmet buraya geldi. Mustafa ile Salih Vakfıkebir'e gitti. Vakfıkebir'e gidenler 47 hanedirler. 27 hanesi Şalpazarı'ndadır. 20 Hanesi Haçka'dadır (*Şimdiki Düzköy*)."

Ben bu sırada söze giriyorum:

- Onların isim ve adreslerini biliyor musun?

- "Oradan birisi buraya geldi ve bizi buldu. Biz onların orada olduklarını bilmiyorduk, ondan öğrendik."

- Şimdi onları arasak bulabilir miyiz?

- "Düzköy'de bulunabilir. Çelik'tir soyadları. Bilmiyorum o Ali sağ mıdır? Ali Çelik, Kazancıoğlu Hafız Ahmet'in asker arkadaşıydı. Sonra karayollarında çalışıyorlardı. Hafız Ahmet'e sordu, Yinoğulları sizin orada var mı? Dedi var, bizim komşumuzdurlar. Bu sözün üzerine Ali Çelik çıktı geldi buraya. Oğlu İbrahim Hakkı posta müvezzii idi Dernek'te. Oradan gidince daha gelmedi buralara. Ne oldular bilmem. Esasen ismimiz Madiçoğlu'dur dedi. Yaşamlarını anlattı. Biz nasıl burada birbirimizi göremezsek, geçinemezsek onlar da aynıdırlar. Beni buraya alın dedi, geçinemiyorum onlarla. Tamam, dedim anlaşıldı akrabayız. Şalpazarı'nda olanlar Hacı Salihoğlu'dur. Onun elinde yazı vardı, tarih vardı. Bu iki kardeşin buraya, iki kardeşin oraya gittiğini o bize nakletti."

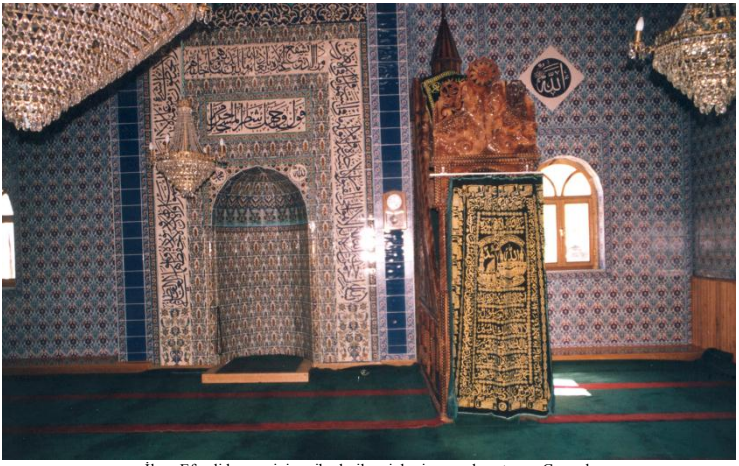

İlyas Efendi bu caminin mihrabı ile minberi arasında yatıyor.-Çayıroba

Abdülkerim:

- "Demek ki onlar da araştırdılar bu konuyu."

"Elinde yazı vardı, tarih vardı." Sözünün üzerinde ciddiyetle durmak gerek. Gerçekten Ali Çelik'in ya da oğlu posta müvezzii İbrahim Çelik'in elinde tarihi bir belge varsa, burada anlattıklarımızı kanıtlamış ya da düzeltmiş olacaktır.

Şimdi bu anlatılanların tarihi yönüne kısaca bir göz atalım.

26 Ağustos 1071 yılından önce de Anadolu'da Türkler yaşıyordu. Bu tarihte Anadolu'nun Türk egemenliğine geçmesinden sonra Orta Asya'dan gruplar halinde gelerek Anadolu'ya yerleşirler. Fatih Sultan Mehmet, 1461 yılında Trabzon'u

Osmanlı topraklarına katınca, bu kez Anadolu'dan bu bölgeye göçler başlar. Göçler 1700'lü yıllara kadar devam eder.

Trabzon'un 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasından sonra yerli halkın büyük çoğunluğu bu toprakları terk etti. Kalanlar yöreye gelen Türklerin etkisiyle İslâmiyet'i kabul ettiler.

Trabzon ve çevresine İslâmiyet'i yaymak için gelen Maraşlı üç kardeşi biliyoruz. Bu üç kardeş Maraş'ta ilim tahsil ettikten sonra hocaları tarafından İslâmiyet'i yaymak için doğu Karadeniz yöresine gönderilir. Bunlardan Hasan Efendi Eskipazar'da, İlyas Efendi Çayıroba'da, Osman Efendi de Maraşlı ve çevresinde yaptığı misyonerlik çalışmalarıyla tanınır, yöre halkı arasında büyük saygı ile anılırlar.

Osman Efendi, 1484-1541 yılları arasında yaşadı, Maraşlı'da vefat etti. Mezarı caminin yanındadır. Maraşlılar bu değerli din adamının hatırasını yaşatmak için, daha önce Paçan olan köyün adını değiştirerek Maraşlı adını aldı. (*Daha geniş bilgi için Dr. Yaşar Kalafat'ın -Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998- makalesine bakınız*!)

Türklerin, Saçaklı kardeşlerden sonra Kahramanmaraş ve Elbistan dolaylarından gruplar halinde gelerek buralara yerleştikleri tarihi bir gerçektir. Bu tarihi gerçeği pekiştirmek amacıyla her iki şehir (*Kahramanmaraş, Trabzon*) birer caddeyi karşılıklı olarak isimlendirmişlerdir.

İlk Topraklar

Ataköy'e gelen Mahmut ile Ahmet, önce Solaklı deresi ile Hadi deresinin birleştiği yerdeki köprünün, Ataköy tarafındaki düzlüğe yerleşirler. Bu arazi o tarihlerde bir ada görünümündeydi. Solaklı deresi, şelâlenin biraz aşağısında ikiye ayrılır, vadi tabanının iki yanından akışına devam ederek eski köprünün üst tarafında tekrar birleşirdi. Adanın yapısı hakkında aydınlatıcı bilgi yoktur. Bilinen tek şey, 1929 tarihindeki sel felâketine kadar adada kireç ve kumdan yapılmış ilk evin temellerinin olmasıdır.

O sırada taun (*veba*) hastalığı baş gösterir.

Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998'de Temel Öztürk doktora tezinde Trabzon'da veba hastalığının görüldüğü yılları belirtirken bizim yukarıda açıkladığımız, sülalemizin bu topraklara geliş yıllarını doğrulamaktadır.

Söz konusu kitapta Temel Öztürk diyor ki: "Trabzon'da veba hastalığı, araştırma yaptığımız dönem içerisinde özellikle 1725-1765 yıllarında görülmüştür." dedikten sonra Daniel Panjac, Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850), Çeviren Serap Yılmaz, İstanbul, Ekim 1997, sayfa 255-265'i kaynak olarak gösterir.

Kendilerini bu adada tecrit ederler. Çevre ile ilişkilerini asgariye indirirler. O zamanın bu amansız hastalığı ile bir süre mücadele ettikten sonra içlerinden birçoğu hayatını kaybeder. Öte yandan Solaklı deresi kendilerini huzursuz eden sinyaller vermeye başlar. Mahmut'un oğulları olan, Abdurrahman, Memiş, İsmail ve Karamehmet, ada topraklarını terk ederek şimdiki topraklara yerleşirler. Ahmet ise Maraşlı köyüne gider.

Bu sülâle genelde Mahmutoğulları adı ile anılırdı. Sonraları tanıtımda daha belirgin olması için Mahmut'un oğulları olan Abdurrahman'ın soyundan gelenlere Abdurrahmanlar, Memiş'in soyundan gelenlere Memsisoğulları, İsmail'in (*lakabı Yini*) soyundan gelenlere Yinoğulları ve Mehmet'in soyundan gelenlere Karamehmetler lâkapları verildi. Soyadı kanunu çıktıktan sonra da aynı lâkaplarla anılmaktadırlar. Aynı isimden birden çok olunca lâkapların kullanılması kaçınılmaz oldu.

Yöre halkı 1929 yılına kadar mutluluk içinde yaşadı.

Osman Efendinin türbesi-Maraşlı

Solaklı vadisindeki ada 1957 yılına kadar da vardı. Ancak önceki kadar büyük değildi. Vadinin ortalarında, yaklaşık 200 metre boyunda, 100 metre

genişliğinde, oval bir yapıya sahipti (*Krokiye bakınız*!). Derenin büyük bölümü Çebnili tarafından akardı. Kayaların sıkıştırdığı derenin artan suları beriden akardı. Bu bölüm

Mahmut ve beraberindekiler ilk olarak bu köprünün üst tarafındaki topraklara yerleştiler.

yaz aylarında yumurtadan çıkan balık yavrularının barınağıydı. Çocuklar 2-3 santimi geçmeyen bu balıkları yakalar, kuvvetlenmek için canlı olarak yutarlardı. Su taşkınlarında sürüklenen odunlar büyük taşların koltuklarında birikirdi. Bu odunlar toplanarak derenin kenarında yakılır, küllerinden kül suyu hazırlanarak çamaşır yıkanır, taşların üzerine serilerek kurutulurdu.

Solaklı o dönemde vadinin yüzeyinden zikzaklar çizerek akar, tabii göller oluştururdu. Derenin her iki yanındaki düzlüklerde insan sırtı ile toprak ve kum taşıyarak tarlalar (*derelikler*) yapılmıştı. Hasat mevsiminden sonra derenin suyu bir arkla bu tarlalara verilir, sonbahar yağmurlarıyla bulanan dere, taşıdığı alüvyonlarla tarlaları daha verimli hale getirirdi (*Krokiye bakınız*!). Suni göl haline gelen bu tarlalar, sonbahar ve kış mevsimlerinde yem aramak için gelen yabani ördeklerin uğrak yeri olurdu. Ördekler göletlerin ortasında avcıların kurşunlarına hedef olunca, çamaşır tekneleri kayık görevini yapardı.

Önceleri Çaykara-Bayburt yolu, Şahinkaya tarafından geçerdi. Bu yol heyelân nedeniyle sık sık kapanır, günlerce geçit vermezdi. Her açılışta yolun üstündeki toprak biraz daha oyulur, bir sonraki toprak kayması adeta kolaylaştırılırdı. Bu duruma bir çözüm getirmek amacıyla yol, Koldere köyü tarafına geçirildi. Yeni yol istenildiği kadar genişletilme özelliğine sahip olduğu gibi gereksiz dönemeçleri de ortadan kaldırmış oldu. Çebnili mahallesinin altından bir kolla Uzungöl'e, bir kolla da Ataköy'e giden yola bağlandı. Böylece Maraşlı ve Kumlu köylerinden geçerek Uzungöl'e giden dar ve rampalı yol önemini kaybetmiş oldu.

Büyük toprak kayması bu güne kadar gerçekleşmedi dedik, ama yavaş oluşan erozyon, vadinin görünümünü tamamen değiştirdi. Vadi artık elli yıl önceki görünümünde değildir. Yol yapımı ve sellerle sürüklenen çakıl ve taşlar, tarlaları doldurdu. Tarlalar eski önemini kaybetti. Derenin yatağı değiştiği ve derinleştiği için vadi tabanı su seviyesinden yukarıda kaldı. Tabii göller yok oldu. Günümüzde, eskiden olduğu kadar derenin suyundan yararlanılamıyor.

DÜZKÖY

23.3.2002 tarihinde Akçaabat'ta yaklaşık 350 yıllık hasreti giderdik. Bu mutlu günde tanışmanın ötesinde aynı sülalenin yüz yıllardan beri birbirinden ayrı geçirdikleri zamanı kapatabilmek için olağan üstü gayret sarf ederek geçmişe ışık tutmaya çalıştık. Birçok noktada aynı görüşü paylaşılırken, henüz nerede ve kimlerden oluşan diğer kolların tespitinde izlenecek çalışmanın ön hazırlığını tamamladık. Bu mutlu günün çalışmalarını şöyle özetleyebiliriz:

İlk buluşmada tanımamanın getirdiği tereddütlerden sonra Akçaabat'ta bir kahvehanede buluştuk. Gelenler arasında daha önceden ismen tanıdığımız Ali Çelik'ın oğlu posta memuru İbrahim Hakkı vardı. Ağabeyi Salih, aynı akrabadan emekli öğretmen Hafit Çelik de hazır bulundu.

Daha önce isimlerini tespit ettiğimiz dört kardeşten Mustafa Düzköy yöresine gelmiş, burayı yurt edinmişti. Nesilden nesile intikal eden geliş öyküsünün günümüzdeki ifadesi şöyledir:

Linoğlu Ali, Nil nehri dolaylarından gruptakilerle birlikte kuzeye doğru göç etmiş, yıllar sonra Doğu Karadeniz topraklarına ulaşmıştır. Kendilerine Neden Linoğlu dendiği sorusuna, "Nil nehri dolaylarından geldiklerini kanıtlamak için" cevabı olurmuş. Nil kelimesi zamanla Lin şekline dönüştü. Uzun yıllar bu lâkabı kullanan topluluk, Doğu Karadeniz yöresine gelince Madiçoğlu lâkabını almış. Bu lâkap soyadı kanununun çıkmasına kadar devam etmiş.

Mahmut ile Mustafa'nın, soyadı kanunu çıkmadan önce aldıkları adlar birbirine benzemektedir. Birinde Mahmut'un oğlu İsmail'in lakabının Yini olduğu, daha sonra bundan Yinoğulları soyadının ortaya çıkması; diğerinde Nil kelimesinden kaynaklandığı söylenen Lin isminin Linoğulları şekline dönüşmesi fonetik bakımından birbirine benzemesi ilgi çekicidir. Ne yazık ki, bu konuda şimdiye kadar tatmin edici bir açıklama yapılamamıştır. Hiç değilse yapılan açıklamalar bugünkü haliyle muhafaza edilmelidir. Bu amaçla yola çıktım. Umarım yardım edecek kişiler olacaktır.

Bu açıklamalar önümüze yeni bir ufuk açmaktadır. Daha önce tespit ettiğimiz Maraş'tan gelindiğini biraz daha ileri götürerek Mısır'a, Nil dolaylarına kadar götürmektedir.

Düzköy'de oturan akrabaların anlattıklarını dinledikten sonra soy tabelasını şöyle belirginleştirebiliriz:

Ali?			
Mahmut (Gümüşdere)	Ahmet (Maraşlı)	Mustafa (Düzköy)	Salih (Şalpazarı)
Memsisoğulları Yinoğulları Abdurrahmanlar Karamehmetler	Çakıroğulları Sarahmetler Bulaoğlları Dingiloğulları	Linoğulları	Hacı Salihoğulları

Her ne kadar Nil nehri dolaylarından gelindiği bir belge ile kanıtlanmasa da, Türklerin göçler tarihi ile uyum sağlamaktadır. Bilindiği gibi çeşitli tarihlerde Orta Asya'dan batıya göç eden Türklerin bir kolu Hazar denizinin güneyinden Mezopotamya ve Mısır topraklarına gelmiştir. Alışılmış Orta Asya ile yeni topraklar arasındaki iklim farklılığı, onları sürekli yer değiştirmeye zorlamıştır. Önce Maraş dolaylarına, oradan da Doğu Karadeniz yöresine göç edilmiştir.

Düzköy araştırmasıyla ortaya Linoğlu Ali ile bir nesil daha ileri gidilmiş oldu. Eğer bu iddia doğru ise -ki şu anda ispatı mümkün değildir- Mahmut, Ahmet, Mustafa ve Salih kardeşlerin babası Ali'ye ulaşmış oluyoruz.

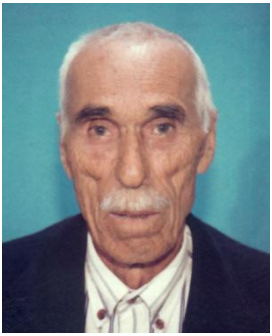
Ali Çelik

Ali Çelik (01.03.1340/1924) yukarıdaki bilgileri babası Yunus ve dedesi Salih'ten dinlemiş, emekli öğretmen Hafit Çelik'e anlatmıştır. Anlatılanlar Ali Çelik'in oğulları Salih (1942) ile İbrahim Hakki (1952) tarafından da doğrulanmıştır. Bu bilgilere paralel olarak, kitabın son bölümünde yer alan Mustafa'nın şeceresi vardır. Ali Çelik hem anlatılanları günümüze kadar getirmesi, hem de aynı sülaleye bağlı, fakat yüzyıllar boyu ayrı yaşamak durumunda kalan Mahmut'un soyundan gelen kişilerle 1980'li yıllarda bizzat Çaykara'ya gelerek paylaşmasından ötürü kendisini minnetle anıyor, Allah'tan rahmet diliyoruz.

Yukarıdaki bilgileri daha da genişletmek için bundan sonra yapılacak çalışmaların plânı hazırlandı.

- Linoğlu ya da Madiçoğlu soyundan olup da Şalpazarı'na göç eden Salih'in kolu araştırılacak, geçmiş ile ilgili bilgilerine başvurulacak.

- Gürman ve Kayışoğlu soyadında olan bir grup, Salihoğulları'ndan ayrılarak bu soyadı aldığı, Gürmanlar Şalpazarı-Kalecik köyünde, Kayışoğulları Kalınçam' (*Fol*) da oturuyorlar. Bu iki grup ve Ali Sait Çelik ziyaret edilip bilgilerinden yararlanılacak.

Yukarıdaki çalışma plânını ancak 17.08.2002 tarihinde uygulayabildim. O gün İbrahim Hakki Çelik ile Akçaabat'ta buluştuk. Doğankaya köyüne gidilerek akrabaların oturduğu yerlerin resmi çekilecek, Ali Sait Çelik ve diğerleriyle görüşülecek ve mezarlık ziyaret edilecekti.

Saat 10.00'da yola çıktık. Arazi yapısı kadar güzel olmayan köy yollarından geçerek, deniz seviyesinden 1090 metre yükseklikte bulunan Doğankaya köyüne ulaştık. Güneşin cömertliği ile yörenin güzelliği bir araya gelince harika manzara oluşturuyordu. Sait Çelik bizi orada bekliyordu. Üçümüz birlikte araziyi görüntülemeye çalıştık. Sait Çelik, iş zamanı olduğu için herkesin işte olduğunu, dolayısıyla köyde görüşecek kimsenin olmadığını söyleyince vakit geçirmeden Ali Sait Çelik'i ziyarete karar verdik.

Ali Sait Çelik yayladaydı. Bu nedenle yönümüzü yaylaya çevirdik. Bozuk satıhlı yollardan Ali Sait Çelik'in yaylasına geldiğimizde ibre deniz seviyesinden 1300 metre yükseldiğimizi gösteriyordu. Yayla, kavak, kızılağaç ve söğüt ağaçlarının

Doğankaya köyünden bir görünüm.

arasında yer alıyordu. Bu yükseklikteki yerlere Çaykara vadisinde mezra diyoruz. Bilindiği gibi Çaykara vadisinde yaylalar 2000 metre yükseklikten itibaren başlar.

Ali Sait Çelik'i elinde çekici ile evinin önünde duvar yaparken bulduk. Onun bu halini görüntüledikten sonra tanıştık.

1915 doğumlu 87'lik bu dinç ihtiyarın zihni yönden bana ne kadar yardımcı olabileceğini merak ediyordum.

Ali Sait Çelik bir torunu ile birlikte burada kalıyor, kışın binayı rüzgârdan koruyabilmesi için ihata duvarı yapımı ile zamanını değerlendiriyordu.

Binanın yanı başından itibaren uzayan yeşil çayırın kenarında sandalyelerde yerimizi alırken, Blucinli ihtiyarda yorgunluk belirtisi yoktu. Vakit kaybetmeden konuya girmek istiyordum. Ali Sait Çelik'in söyleyeceği her kelime benim -aynı zamanda tüm sülale- için önemliydi. Bu nedenle not alma yerine konuşmaları ses bandına almanın daha doğru olacağını düşündüm. Zaten her yönüyle hazırlıklıydım.

Ali Sait Çelik'ten başka sohbetimize torunu, İbrahim Hakkı ve ağabeyi Salih katılıyordu. Yaptığımız sohbetin kısa özeti şöyleydi:

Ali Sait Çelik'e soruyorum:

- Kurt dedenin adının Mustafa olduğunu biliyor musun?

- Evet, sen nerden biliyorsun?

- Mustafa'nın erkek kardeşlerini de tanır mısın?

- Mustafa'nın erkek kardeşi yoktu. Üç kız kardeşi vardı.

Ali Sait Çelik, isim benzerliğinden dedesi Mustafa ile Kurt dedesi Mustafa'yı birbirine karıştırdı. Ama önemli açıklama getirdi. Bu açıklamaya ilerleyen satırlarda yer vereceğim. Ben ısrarla eskilerden bir şeyler duymak istiyordum.

- Mustafa'nın bir kardeşinin Şalpazarı'nda olduğunu duydum, onu tanıyor musun?

- Tanımadım.

Ali Sait Çelik

Birkaç saniye durakladıktan sonra devam etti:

- Kardeşlerden biri Hicaza gitti. İsmi Salih idi. Böylece ismi Hacısalih oldu. Bu kardeşler buradan dağıldı. Biri Doğankaya köyüne gitti (Linoğulları). Biri Bor'a gitti (Kim olduklarını bilmiyorum. Ali Çelik daha iyi bilirdi. O gidip gelirdi onlarla.). Biri Tonya'dadır. Biri de Adapazarı'nın Akyazı kazasındadır. Aslen bir yerden geldik.

Bu köyün eski ismi Sadıkislam idi. Kırk hane İslam gelip buraya yerleşti. Sonradan Sadıkislam, Sidiksa olarak kaldı. Beş mahalleden meydana geliyor. Yakın zamanda belediye oldu. Her mahalle ayrı muhtarla yönetiliyor. Yaylalarımız ve dağlarımız müşterektir.

- Tekrar eskilere gidelim. Kurt dedenin Mustafa olduğunu söyledik. Mustafa'nın kardeşlerinden Salih, Mahmut ve Ahmet vardı, bunları hatırlayabiliyor musun?

- Benim dedemin ismi Mustafa, babasının ismi Hasan, onun babasının ismi Osman, onun babası Mustafa. Mustafa ile Molla Ali'nin babası kardeş. Kendisi okumuştu. Çocuk okuturdu. Sonradan pay oldular. Bunun (İbrahim Hakkı) dedesi yerleri üç kardeş paylaştılar.

(İbrahim Hakkı ile konuşmasını sürdürdü.) Dedenin amcası Mehmet, Ömer, babası da Hasan'dı. Amcaları bunlardı. Bunları biliyorum. Üç kız kardeşi olduğunu biliyorum (Babamızın halaları). Kendilerini tanıyamadım. Biri bunların (İbrahim Hakkı, Salih) büyükannesidir. Güllüzar, Nazlı ve Hamide. Bunlardan başkasını bilmiyorum.

- Az önce Kurt dedenin Mahmut, Ahmet ve Salih isminde üç kardeşi olduğunu söyledim. Mahmut Çaykara'ya yerleşmişti. İbrahim Hakkı ile Salihin babaları Ali Çelik bizzat Çaykara'ya giderek Mahmut'un soyundan gelenlerle tanıştı. İşte ben o Mahmutoğulları'ndan biriyim.

- Demek akraba çıkıyoruz.

Bu sırada Salih söze karışıyor:

Soldan sağa: İbrahim Hakkı, Ali Sait, Salih; önde Ali Sait'in torunu

- Akrabamızdır. Senden bilgi almaya geldi, dedi.

- Bunun babası Ali Çelik, dedesiyle uzun süre yaşadı. Eski tarihimizi benden daha iyi bilirdi. O da anlatırdı.

Konuşmasına devam etti:

- Bizim kabileden Osman, ağalık devrinde Kolağasıydı. Ağalar onun yanında oturup kalkardı. Misafir odası vardı. Sözü geçen bir adamdı. Gele gele kaldık biz.

- Ağalık sana intikal etti. (Bu söz onun hoşuna gitmiş olacak ki, neşeli bir kahkaha attı.) Köşk gibi evin var. Çevresini kendi elinle ihata duvarı ile çeviriyorsun. Bundan iyisi can sağlığı. Allah sağlıklı uzun ömür versin.

- Çok teşekkürler. Allah sana da uzun ömür versin.

Karşılıklı bu güzel dileklerden sonra yine konuya döndüm:

- Araştırmak zorunda olduğum bir kişi daha var. Kurtdedenin kardeşi Salih. Salih Şalpazarı'na yerleşmiş.

Sözümü tamamlamadan o konuşmaya başladı:

- Şimdi Salih'ten artanlardır onlar. O Salih, kurt dedelerden bir tanesidir. Salih'ten artanlar çoktur. Hacısalihoğulları Akçaabat'ın birkaç köyünde var. Onları bu gençler de tanırlar. Bizim yakın köylerden biri olan Mula köyünde de var.

Ümidimi kestiğim bir anda Salih'i hatırlaması araştırmamın bu yönünün de onaylanması açısından önemliydi. Yapılan açıklamanın doğrulanması için bir soru daha sormalıydım.

- Salihler Şalpazarı'ndan mı buraya geldiler?

- Hayır, buradan Şalpazarı'na gittiler. Salih ilk gelen kardeşlerden biridir. Ondan artan Salihoğulları dağıldılar. Zürriyeti her yerde Salihoğulları adını aldı. Ağalık devrinde çok etraflı yayıldılar.

Babasına yardım etmeye giden bir çocuk

- Biraz önce Osman'dan bahsettin. Osman'ın başka kardeşi var mıydı?
- Hatırlayamıyorum.
- Ben hatırlatayım. Bektaş diye birini biliyor musun?
- Bilmiyorum.
- Bektaş'ın kardeşi Ahmet'i biliyor musun?
- Hayır.
- Bu üçü, yani Osman, Ahmet ve Bektaş kardeşti.

Osman, Bektaş, Ahmet isimlerini bir de kendisi tekrarladıktan sonra

- Bilemedim, diyerek gözleri daldı.
- Bu üç kardeşten Bektaş'a ulaşamıyoruz, dedim.
Dalgın bakışlarını yerde bir noktadan ayırmadan:
- Şimdi sayın efendi, dedi ve bana baktı. Bizim tarlaların bir ismi Bektaşoğlu'dur. Bektaşoğlu isminin nerden geldiğini araştırmadık. Böyle ziraat edip gidiyoruz. Hatta ormanın dibinde bir bina temellerinin kalıntıları da var. Bizim evin yanındaki tarlaların baş kısmına Bektaşoğlu ismini vermişler. Bize öyle intikal etti. Oradan bir yol geçer, değirmene giderdi. Bu kadarını biliyorum. Başka bilmiyorum.

Bir saat kadar süren bu sohbetin sonunda yorulduğu anlaşılıyordu. Bazı isimleri hatırlamamasına, bazı isimleri karıştırmasına rağmen, 87'lik Ali Sait Çelik'ten çok şey öğrendik. Doğrusu bu kadarını beklemiyordum. Gelecek nesil kendisini minnetle anacaktır.

Ali Sait Çelik'le vedalaştık. Zaman geçirmeden verdiği ipuçlarını araştırmak üzere yayladan ayrıldık.

Sait'i köye yakın bir yerde otomobilden indirerek Doğankaya köyüne uğurladık. Biz Düzköy'e doğru ilerledik. Ana yol üzerinde bulunan Doğanköy'ün kahvelerinden birinde yorgunluk çayını yudumlarken oradakilere Turan Civelek'i sorduk. Turan Civelek, Salihoğulları ile ilgili bilgilerin kimde ve nerede olduğunu bilen kişilerden biriydi.

Doğankaya köyünden bir başka görünüm

Az önce orada olduğunu, eve gitmiş olabileceğini söylediler. Evine haber gönderdik. O sırada konuşmamızın mahiyetini anlayan bir delikanlı yanımıza yaklaştı. Kendisinin Hacısalihoğulları sülalesinden olduğunu söyledi. Bu sırada kahvedeki meraklılar etrafımıza toplandı. Sohbete daldık.

Aradan yarım saat geçtiği halde Turan Civelek görünürlerde yoktu. Sohbet çemberinde bulunanlardan biri, Nuri Demirkıran adında birinin bize yardımcı olabileceğini önerdikten sonra onu nasıl bulacağımızı ilâve etti.
Nuri Demirkıran'ı bulmak zor olmadı. Köyden birkaç kilometre uzaklaştıktan sonra yolun kenarında duran kırmızı Mercedes'in yanında durduk. Nuri Demirkıran eşiyle

birlikte fındık ayıklıyordu. Yarım saat sohbet edip ikram ettikleri sütlü kahveyi içtikten sonra Trabzon Numune Hastanesi'nin yanındaki kahvelerin birinde bulabileceğimizi söylediği Ahmet Hacısalihoğlu'nun ismini verdi.

Çayırbağı'ndan Düzköy yönüne bakış

Son yıllarda ortaya çıkan Çal Mağarası ve Salih ile İbrahim Hakkı kardeşler

Tarihçe, Bursa'da Hasan Ağanın oğullarında bulunabileceğini, Ahmet Hacısalihoğlu onların adresini bildiğini söyledi.

Hazineyi bulmak için masal kahramanları gibiydik. "Haydi, hayırlısı" diyerek oradan da ayrıldık.

Akşam güneşi denizi ve binaları turuncu renge boyarken Akçaabat'ta İbrahim Hakkı'dan ayrıldım, Trabzon'un içinde Ahmet Hacısalihoğlu'nu aramaya başladım.

Kahveci ismen Hacısalihoğlu'nu tanımıyordu. Ama oradakilerden biri oturduğu yerden kalkarak "Gel benimle!" deyip bana yol gösterdi. Birlikte Ahmet Hacısalihoğlu'nun gidebileceği yerleri dolaştık. Rastladığımız kişilere sorduk, evine baktık, bulamadık. Bir başka zaman buluşmayı ümit ederek Trabzon'dan ayrıldım.

Solaklı Deresi

Solaklı deresi iki ana koldan oluşur. Bu kollardan biri Haldizen, diğeri Soğanlı dağlarından kaynağını alır. Bu iki dere, Ataköy'ün doğusunda, Çatma'da birleşerek kuzeye doğru akışına devam eder. Aktığı vadiye, eşine ender rastlanan güzellikler vererek Of'tan denize dökülür. Uzunluğu yaklaşık 80 kilometredir.

Solaklı deresinin debisi düzenlidir. Yaz ve kış mevsimlerinde akıttığı su miktarında çok az fark vardır. Aşırı yağmur ve karların erimesiyle su seviyesinin artması bu cümleye dâhil değildir. Solaklı deresinin bu özelliğe sahip olması, onun taşımacılıkta kullanılmasını sağlardı.

1940'lı yıllarda, Solaklı deresinden taşımacılık alanında yararlanıldı. O tarihlerde karayolu taşımacılığa uygun olmadığı için Solaklı deresinden yararlanma yoluna gidilmişti. Ormandan kesilen tomruklar bu suyun yardımıyla Of'a indirilirdi. Yöre halkı bu maceralı işi büyük bir özveri ile yürütürdü. Yoksulluğun bütün dünyayı kasıp kavurduğu İkinci Dünya Savaşı yıllarında, yöredeki erkekler için bir ekmek kapısıydı. Ancak hafızalardan silinmeyen birçok olayı da beraberinde getirdi. Bu olayların bazılarını anılar bölümünde hatırlamaya çalışacağız.

Solaklı deresinde 1960'lı yıllara kadar çok balık yetişirdi. Çocuklar bile balık yakalamakta güçlük çekmezdi. Dalyan, tor, saçma ve oltalarla avlanan balıkların haddi ve hesabı yoktu. Bu tarihten sonra balık sayısında hızlı bir düşüş oldu. Artık balık yakalamak şansa kaldı. Her gölden birkaç balıkla ayrılan balık avcısı şimdilerde gün boyu vaktini dere kenarlarında geçirdiği halde ya eli boş dönüyor, ya da bir iki balıkla yetinmek zorunda kalıyor. Zaman zaman derenin yukarı bölümlerine giderek yapılan balık avcılığı da sonuç vermemektedir.

Ne oldu da balık sayısı azaldı?

Bu sorunun yanıtı bize göre üç ana başlıkta toplanır. Bunlar önem sırasına göre kısaca şöyledir:

1. Deterjanın evlere girmesi, atık suların arıtma yapılmadan akarsulara akıtılması, sudaki birçok canlıyla birlikte balık neslinin azalmasına neden oldu.

2. Alabalık hassas bir balık türüdür. Bol oksijenli, yabancı maddelerden arınmış, mineraller içeren temiz suda yaşar. Her berrak görünümlü su, alabalığın yaşaması için yeterli değildir.

Su bulanınca, balıklar durgun bölüme çekilir, berraklaşıncaya kadar hareket güçleri azalır. Tor ve saçma ile balık tutanlar onun bu durumundan yararlanırlar. Bulanıklığın günlerce, hatta aylarca sürmesi, beslenme ve üremenin en alt düzeye düşmesi demektir.

Son yıllarda Of'tan başlayarak dere kenarını izleyen yol yapımı, balık neslini azaltan ikinci etkendir. Çünkü senelerce yapılan hafriyatın dereye dökülmesi suyun bulanmasına, yukarıda belirtilen etkenlerin oluşmasına neden olmaktadır.

3. Dinamit, kireç ve diğer kimyasal maddelerle yapılan bilinçsiz avcılık, irili ufaklı balıkları hatta yumurtaları yok etmesi, balık neslinin azalmasına neden olan bir diğer etkendir.

Tekrar eski günlere dönebilir miyiz?

Bu soruya evet olarak yanıt verebilmek için atık suların arındırılması, yol yapımının tamamlanması, bilinçsiz avcılığa son verilmesi gerekir.

Solaklı deresi

Solaklı deresinin önemli kollarından Ogene deresi. Çatma yakınlarında

Hadi Deresi

Hadi deresi, Sıcakoba yaylasının bulunduğu Komar dağının eteklerinden doğar. Buradaki birçok çayırdan çıkan su kaynakları, yaylanın alt tarafında birleşir, hızla Yangın'a doğru iner. Azaklı-Şahinkaya yönlerinden gelen sularla beslenerek, Kamalı köprüsüne kadar dar vadiden akar. Kamalı köprüsünden sonra yatağının

Hadi deresi, Kamalı köprüsünün üst tarafında son şelâlesini oluşturur.

genişlemesiyle etrafındaki arazileri aşındırmaya başlar. Gümüşdere Mahallesi sınırını oluşturarak Solaklı deresine ulaşır. Yaklaşık 20 kilometre uzunluğunda olan bu dere 2200 metre yükseklikten 300 metreye inmesi, onun hızlı akışına neden olur. Hele bir de yağmur ve kar suları ile su seviyesi yükseldiğinde çevresine çok zarar verir. Çarşı adı verilen Hadi Pazarı bu derenin vadisinde kurulmuştu. Çarşı'nın haritadan silinmesine, birinci köprünün yıkılmasına, ikinci köprünün iki ayağının arasının dolmasına bu derenin getirdiği taş ve çakıllar sebep olmuştur. Son yıllarda derenin ıslahı için yapılan setler fazla bir fayda sağlayamadı.

Çarşı

Çarşı, Mahmut'un torunlarından, İsmail'in oğlu, Cafer'in babası Hacı Ahmet tarafından kuruldu. O zaman Rumlar daha çok sahil şeridindeki yerleşim yerlerinde otururlardı. Hacı Ahmet, Sürmene'den bakırcılar getirerek burada bakırcı dükkânları kurdurdu. Sonra çevredeki köylerden ticarete ilgi duyanlar çarşıyı geliştirdiler.

Rumlar daha sonraki yıllarda Yunanistan'a göç etti.

Ataköy tarafından gelen patika yol, iki derenin birleştiği noktadan yaklaşık 200 metre önce ikiye ayrılırdı. Bir yol sola ayrılarak bir köprü ile Hadi deresinin üzerinden geçip Şahinkaya tarafındaki dükkânlara ulaşırdı. Sağlı sollu dükkânların arasından geçtikten sonra şoseye çıkar, biri Çaykara, diğeri Şahinkaya köyüne olmak üzere ikiye ayrılırdı. Diğer yol, kemer taş köprüden sonra Çebnili mahallesinin tarafında Koldere ve Karaçam yönüne giderdi (*Krokiye bakınız*!). Hem köprünün beri tarafında, hem de öte tarafındaki yolların kenarlarında dükkân ve iş yerleri sıralanırdı.

Birinci Köprü:

1929 yılına kadar Solaklı üzerinde gerçek anlamda bir tane köprü vardı. Diğer köprüler, kalaslara birkaç tahta çakılarak derenin üzerine uzatılır,

suyun az olduğu dönemlerde ulaşım sağlanırdı. Çocukların, yaşlıların ve hastaların bu tür köprülerden geçmesi tehlikeliydi. Köprülerden suya düşerek boğulma olayları yaşanmıştı.

Hadi deresi hızlı akışını Solaklı deresine ulaşıncaya kadar sürdürür.

Birinci köprü, Ataköy tarafından gelen patika yolu Çebnili mahallesine, dolayısıyla Koldere ve diğer köylere bağlardı. Bakkalzade Hacı Tahir Efendi, bu köprünün yapılmasına ağabeyi İsmail Hakkı Bakkaloğlu ile birlikte önayak olmuş, imece usulüyle Yinoğlu Hacı Muhammet'e yaptırıldığı söylenmektedir.

1929 yılında meydana gelen sel felaketinden sonra yarım daire şeklinde yapılan birinci köprüden geriye granit taşından yapılmış bir ayak kalmıştır. Bu ayak, şu andaki köprünün Ataköy tarafında bulunan ilk ayaktır. Bu ayağın bir bölümü Hadi deresinin taşıdığı taş ve çakılların altında kalmıştır.

Memsisoğlu Hacı Ramis, Yinoğlu Hacı Ahmet'in tasvirlerine göre şekli çizildi. Çizilen şekil bu iki kişi tarafından onaylandıktan sonra aşağıda yerini aldı. Ortaya çıkan şekil, Çamlıhemşin'deki kemer taş köprüye benzemektedir.

Sel felâketi

Yöre halkı, 1929 yılına kadar mutluluk içinde yaşadı. Sel Felâketi adı verilen ve bir tarih başlangıcı gibi kullanılan 1929 yılının yazında yağan aşırı yağmurların etkisiyle ırmaklar geçit vermez oldu. Yollar heyelân nedeniyle kapandı. Derelerin su seviyesi hızla yükseldi. Dere yatağı dolduktan sonra dere yatağındaki tarlalar su altında kaldı. Hadi deresinin sürüklediği maddeler köprü çıkışını daralttı. Yükselen sular köprüyü tehdit etmeye başladı. Su seviyesi köprü kemerinin üst kısmına kadar yükseldi. Çevredeki tüm dükkân ve işyerleri sular altında kaldı. Kökünden sökülerek sürüklenen irili ufaklı ağaçlar köprünün önüne yığıldı. Kısa zamanda köprünün önünde büyük bir göl oluştu. Artık köprünün ayakta kalma şansı kalmamıştı. Birkaç dakika içinde köprü büyük bir gürültü ile çamurlu sulara gömüldü.

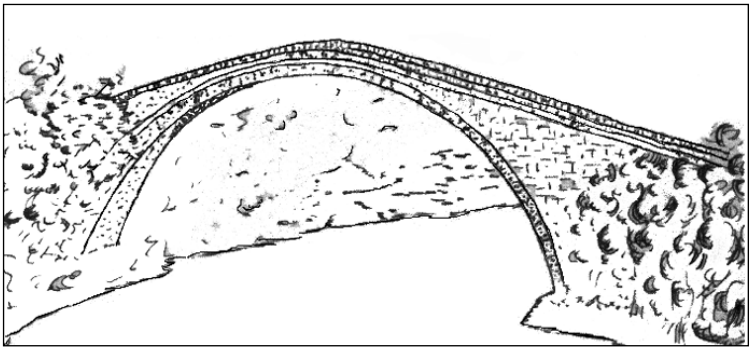

Birinci köprü. Trabzon ili sınırları içinde bu köprünün benzerlerine rastlamak mümkündür.

Yağmur sonucu suyu bulanan Solaklı deresinin şelâleden görünümü (üstte) ve bir alabalık (altta)

Hızla boşalan su tüm köprüleri, dükkânları ve işyerlerini silip süpürüp götürdü.

Bu olay Trabzon tarihinde 1929 Of-Çaykara Sel Felâketi olarak geçer. Yıkılan bina sayısı 2.539, ölü sayısı 146 olarak belirtilir.

Mehmet Efendi bir şiirinde sel felâketini şöyle anlatır:

Hadi Pazarı'nın noldu ziyneti
Hışmı hak eylemez kula minneti
Zalim olan görmez haktan cenneti
İyiler de bile sele karıştı.

Hadi'nin elli beş eviyle dükkân
Hışmıyla ilişti onlara tufan
Zıkıymet cevahir me'külât yeksan
Eşyalar da bile sele karıştı.

Of'a dokunmuştur pirin sillesi
Patladı dağları, düzü, tepesi
Derya gibi coştu her bir tepesi
Mahsuller de bile sele karıştı.

Of'un ahvalinden haber soranlar
Kimdir, bu tufanda bile sele karıştı
Yavrusunu seven tatlı analar
Niceler de bile sele karıştı.

Bu felâketten sonra evleri ve tarlaları yok olan birçok aile Gümüşdere Mahallesi'ni terk ederek Erzincan'ın Tercan ilçesine, Samsun ve ilçelerine, Edirne'ye ve Türkiye'nin diğer yörelerine göç etti. Birçok yerleşim yeri toprak kayması tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Ataköy'ün üstündeki ormanın baş tarafında bir buçuk metre genişliğinde toprağın yarılması bu tarihe rastlar. Köy halkı, ormandan ağaç kesmemekle toprak kaymasının önüne geçilebileceğini anladı ve bu konuda karar aldı. Ormandan odun kesecek olanlara beddua edildi. Bu nedenle koruğun ismi Beddualı Koruk oldu. İlk anlarda yasak ve bedduaya aldırmadan kaçamak yapanlar oldu. Ama bunların başlarına bazı olayların gelmesi ve zarara uğramaları, olayı ciddiye almayanlara ibret oldu. Böylece Beddualı Koruktan odun kesilmesi önlendi.

Mehmet Efendi, şiirinde sel felâketini anlatırken elli beş ev ve iş yerinden bahsetmektedir. Bunlardan yalnız yukarıdaki iş yeri ve ticaret haneler tespit edilebildi. Sel felâketinin canlı tanıklarından biri de Oflu Ali Haydar Sümer'dir. Ali Haydar Sümer, Rusların bu toprakları işgal ettiğinde, diğer birçok Oflu gibi topraklarını terk ederek başka yerlere göç etmek zorunda kalanlardandır. Trabzon'un kurtuluşundan sonra topraklarına dönerek düşmanın verdiği zararları henüz telafi etmeden sel felaketiyle karşılaşmıştır. Şiirinde bu konuya temas ettikten sonra, felâketin neden olduğu zarar ziyanı, ayını, gününü ve saatini vererek 1929 felâketini daha belirgin hale getirmiştir.

1. Kamalı köprüsü
2. Hadi deresi
3. Mescit
4. Cami
10. Abdurrahmanların Mahallesi
11. Derelikler
12. Kemer taş köprü
13. Şose

5. Değirmen
6. Karakol
7. Çarşı
8. Memsislilerin Mahallesi
9. Ataköy yolu
14. Solaklı'nın ortasında oluşan ada
15. Karaçam yolu
16. Çebnililerin Mahallesi
17. Solaklı deresi
18. Koldere yolu

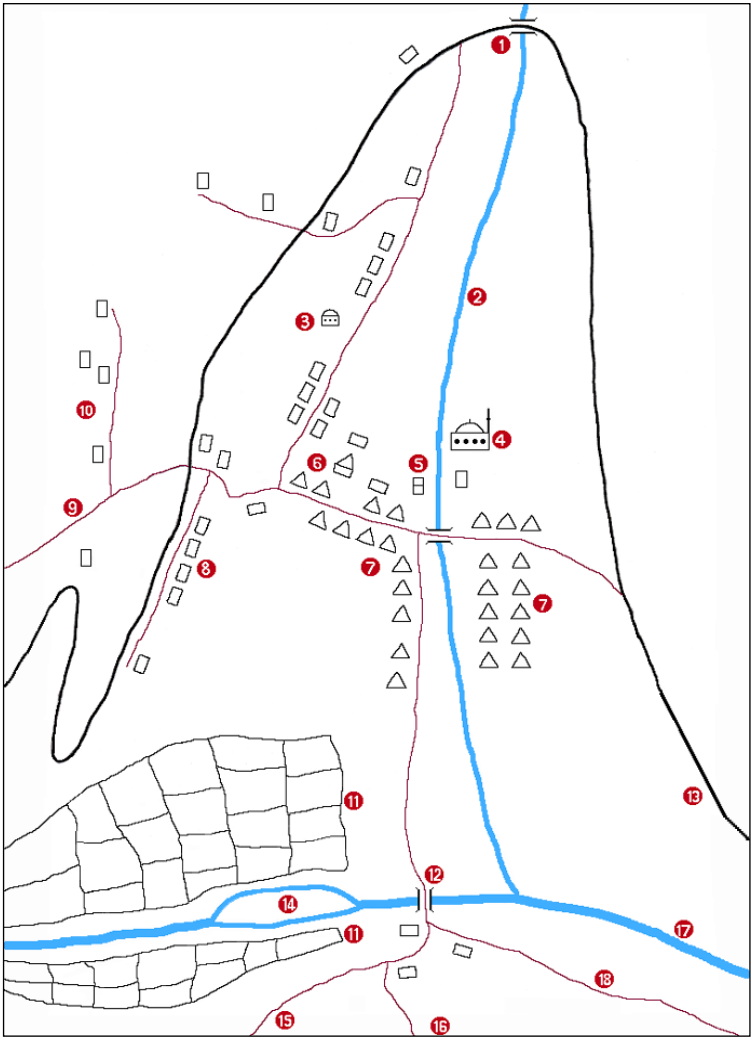

Kroki: 1929 yılına kadar yörenin alışveriş merkezi olan Çarşı'nın krokisi

İş yerleri ve ticaret haneler	İş yeri ve ticaret hanenin sahibi ya da işleten
Değirmen	Kamuya ait
Karakol	Kamuya ait
Fırın	İbrahim
Manifatura	Hasan Haneci
Manifatura	Çakefti Mustafa Efendi
Kahve	Ömer Efendi
Fırın	Behram
Fırın	Memsis (Mehmet)
Bakkal	Lufoğlu
Manifatura	H. Mustafa Karaoğlu
Manifatura	Mudrupoğlu
Bakkal	Salih
Demirci	H. Hüseyin
Kahve	H. Mehbup
Kahve	Dursun Kıroğlu
Fırın	Efendioğlu
Terzi	H. İbrahim
Manifatura	Mustafa Haneci
Kahve	H. Ahmet
Bakkal	Cümiya
Kahve	Süleyman Ağa

Kaynak: Yinoğlu Ahmet Yeni

Ali Haydar Sümer şöyle diyor:

Sel Destanı

Dinleyin ehbaplar biz yanan yana
Boyle bir alâmet geldi cihana
Dünya yikilacak bu bir bahane
Bu işe ezelden kalem yurudi

Haziran 24 oldu bu afat
Haneler yikildi çoktur telefat
Yaşasun hükümet verdi mükâfat
Muhacir namına koydum yurudi

Elbette bir kusur var idi bizde
Pazartesinde saat sekizde
Salinan beşukler endi denize
Muhacir namına koydum yurudi

Nefsi Of'a oldi boyle zulumet
Haman Ankara'ya verduk malûmat
Zarari ziyani bakti hükümet
Muhacir namina koydum yurudi

Hicretten döneli on yil olmadan
Yıkılan yurdumda yuva kurmadan
Zalim bir sel geldi bizi supurdi
Varımı yoğumu aldi götürdi

Of halkina bakun tarumar oldi
Solakli deresi ne hale döndi
Yikildi yuvalar haneler söndi
Şu zümrüt bayirlar cenaze doldi.

1957 yılında da benzer bir felâket daha meydana geldi. Dere kenarında bulunan tarlaların yok olmasının yanı sıra birçok köy, toprak kayması tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Şahinkaya köyü bunlardan biridir. Şahinkaya köyünün Koldere köyü karşısındaki topraklar sürekli heyelân tehdidi ile karşı karşıyadır. Büyük bir toprak kayması Şahinkaya halkı için tehlikeli olabilir. Bu nedenle 1964-1965 yıllarında Şahinkaya Ulucami ve Kabataş halkından 408 hane, devlet kanalıyla Hatay

ilinin Kırıkhan ilçesine ve 160 hane de Van ilinin Özalp ilçesine gönderildi. Orada kendilerine ev ve arazi verilerek yerleştirildiler.

Trabzon Yıllığı (1967), bu olaya sayfalarında şöyle yer verir:

Özalp'a gidenler:

"Çaykara ilçesi, Uzungöl bucağı ile Baltacılı köyünde orman içinde yaşayan ve aynı zamanda tabii afete maruz kalan 160 aile Özalp ilçesine bağlı Dönerdere ve Ermek köylerine kendilerinin de bizzat çalışması ile inşa edilen 160 modern köy evine yerleştirilmişlerdir. Önce Toprak ve İskân Teşkilâtınca göçe tabi olacak aileler tek tek seçilmiş ve aile reisleri örnek köylerin yapımında bizzat çalıştırılmak üzere 1964 yılında otobüslerle Özalp'a gönderilmişlerdir. 1965 yılı haziran ayında ise 160 aile eşyalarıyla birlikte, birer hafta ara ile düzenlenen kafilelerle Çaykara'dan alınmışlar, yeni köyleri Dönerdere ve Ermek'e götürülerek yerleştirilmişlerdir. Köy İşleri Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü 2510 ve 7269 sayılı kanunlara dayanarak inşa ettiği bir ev ve bir ahır için 28.000 TL. sarf edilmiştir. Yerleştirilen ailelere ortalama 150 dönüm arazi, 20 yıl vade ile ve düşük bir bedelle verilmiş, ev ve ahır ise hibe edilmiştir. Aileler üretici hale gelinceye kadar kendilerine yiyecek yardımı yapılmış, tarlaları sürülmüş ve canlı hayvan kredisi tahsis edilmiştir."

Kırıkhan'a gidenler:

"Aynı yıl Çaykara ilçesinde meydana gelen sel ve heyelân olayında evleri yıkılan veya ağır hasara uğrayan Şahinkaya, Ulucami ve Kabataş köylerinden 408 aile 1965/1966 yıllarında Hatay ili Kırıkhan ilçesi belediye hudutları dâhilinde İmar ve İskân Bakanlığı tarafından inşa edilen evlere yerleştirilmişlerdir. Maruz kaldıkları sel felâketi üzerine jeologların verdikleri raporlarla nakillerine Bakanlar Kurulunca karar verilen aileler 7269 sayılı kanuna göre inşa edilen evlerin bedellerini 20 yılda faizsiz olarak ödeyeceklerdir. Bu ailelere 4753 ve 5618 sayılı kanunlar gereği yeteri kadar arazi verilmiştir. İnşa edilen evler belediye hudutları dâhilinde olduğundan elektrik ve su tesislerine sahiptirler."

Söz konusu köylerde beklenen büyük toprak kayması bugüne kadar gerçekleşmedi. Eğer düşünüldüğü gibi Şahinkaya toprakları kayarsa vadiyi dolduracak, büyük can ve mal kaybının yanı sıra, Uzungöl'den çok daha büyük bir göl meydana gelecek, vadi tabanına yakın yerleşim yerleri ve araziler sular altında kalacak, coğrafi yapı büyük değişikliğe uğrayacaktır.

Biz bu bağlamda felaket senaryosu yazmak istemiyoruz. Böyle olmasını da arzu etmiyoruz. Ama ortada bilim adamlarının bu konuda verdiği raporlar ne yazık ki, bu gerçeği doğrulamaktadır. Nitekim Şahinkaya halkının bu köyden uzaklaştırılıp başka topraklara yerleştirilmesi bunun en güvenilir kanıtıdır.

Biz, tekrar 1929 yılına dönelim.

Birinci köprünün kemeri uzun yıllar suyun ortasında kaldı. Sonra başka bir su taşmasında parçalanarak yok oldu.

Köprü, karşıyı-beriyi birleştirmede hayati öneme sahipti. Köprünün olmayışı yaşamın felç olması demekti. Her an karşıdan beriye, beriden karşıya gidip gelme zorunluydu. Bu amaçla geçici de olsa, kalasları yan yana getirdikten sonra, üzerine derme çatma tahtalar çakarak bir köprü yapıldı.

O anı tekrar hatırlamak için annemin anısını burada anlatmak istiyorum.

Derenin öfkesinin yatışmadığı, homurdanarak aktığı bir gece yarısı, annem amansız bir diş ağrısıyla tatlı uykudan uyanır. Yapılan kocakarı ilâçları fayda vermeyince dişin çekilmesine karar verilir. Karşı ve berinin tek dişçisi olan ve Çebnili mahallesinde oturan Demirci Mehmet'e gitmek üzere yola çıkılır. İp gibi yağan

yağmurun altında isli fenerden sızan ışık ile derenin kenarına gelinir. Ara sıra kalasların üzerine sıçrayan azgın sular korku saçar. Geri dönülemezdi, çünkü diş ağrısı en az dere kadar korkunçtu. Güçlükle köprü geçilir.

Kırıkhan'daki göçmen evleri

Demirci Mehmet uykudan uyandırılır. Uyku sarhoşluğu ile sağlam dişe asılır. Bağırarak, tepinerek son anda sağlam diş çekilmekten kurtarılır. Sonunda üç kişinin yardımıyla ağrıyan diş çekilir. Çektiği ağrı ve eziyet yetmiyormuş gibi üstüne bir de okkalı tokat yer; ağrının etkisiyle bayılmamak için!

Aradan üç gün geçmişti. Dereler yatışmış, hava açılmış, güneş pırıl pırıldı. Herkes felâketin zararlarını gidermekle meşguldü. Bu amaçla zarar tespiti için resmi makamlarca gönderilen bir heyet geldi. Heyet, Çaspa'da incelemelerini sürdürürken bir anda, Serdarlı Irmağı'ndan büyük bir gürültü ile toprak kaymaya başladı. Bu heyelân hızla vadinin tabanına doğru inerken kopardığı kayalar ve ağaçlarla büyüdü. Irmağın, dereye ulaştığı yerden itibaren büyük bir alana yayıldı. Irmağın tam karşısına rastlayan dirsekte dolgunun yüksekliği yirmi metreyi aştı. Heyetin bir üyesi Çaykara yönüne kaçmak isterken heyelâna kapılarak kayboldu. Bir diğeri Uzungöl yönüne kaçarak canını kurtardı.

Solaklı Deresinin suyu kesildi. Biriken sular Karahasanlar'a kadar yükseldi. Büyük bir göl oluştu. Vadi tabanını tehdit etmeye başladı. Halk büyük bir korkuya kapıldı. Gölün ağzında biriken toprak yumuşak olduğu için suyun basıncına dayanamayıp patlayacağı ve vadi tabanında kalan tarlaları da alıp götüreceği endişesine neden oldu. Vadi tabanına yakın olan evler boşaltıldı. Halk korku içinde beklemeye başladı. Su, vadiyi dolduran birikimin üst seviyesine kadar yükseldi ve üzerinden taşmaya başladı. Toprağı aşındırarak günler sonra tekrar eski yatağına kadar indi. Korkulan olmadı. Ama toprakla birlikte gelen büyük kayalar oldukları yerde kalırken, küçükleri suyun etkisi ile sürüklenerek aşağılara kadar indiler. Kayalar, şelâlenin yaklaşık iki yüz metre yukarısından dört yüz metre aşağısına kadar serpilmiş durumdadır. Bu kayalar vadi tabanındaki yerli kayalardan farklı yapıda olduğu, granit kayalarından oluştuğu günümüzde kolayca anlaşılmaktadır. Yaklaşık altı yüz metreye yayılan heyelanın yüzeyi zaman içinde toprakla örtülmüş, karışık ağaç türleri kaplamıştır. Bu arazide sulama yapılarak yakın senelere kadar çayırlar yer alıyordu. Çakeftilere ait olan bu araziden iyi ot elde edilirdi. Uzungöl'e giden kara yolu buradan

geçirildi. Yol yapımında, yüzeydeki toprak kaldırılınca, büyük kayalardan çok, çakıl ve toprak karışımıyla karşılaşıldı.

Geçirdiği evreleri umursamadan aynı heybetiyle dimdik ayakta duran Kurun.

Çaspa vadisinin her iki yakasında biriken heyelanın izleri (elektrik direğinin bulunduğu yere kadar) bugün bile görülmektedir. Günümüzde bu arazide yetişen fındık bahçelerinden önce verimli çayır alanları yer alırdı.

Eskipazar

Sel felâketinden sonra dükkânların yeniden yapılmasına geçildi. İnsanların gözü derelerden yılmıştı. Yeni yerleşim, olabildiğince derelerden uzak, yol ve vadi tabanına yakın olmalıydı. Altmış yaşın üstünde olanların hatırlayacağı gibi, bugünkü Karayolları binasının yanındaki dönemeçten, Yenipazar'ın yol ayrımına kadar olan yolun kenarı uygun görüldü. Burada bakkalından nalburuna, terzisinden demircisine kadar, yöre halkının her türlü ihtiyacını karşılayabilecek işyerleri ve ticarethaneler açıldı. Tren vagonlarını andıran, ahşap, birbirine bitişik olarak yapılan binalardan oluşurdu. Oldukça dar bir yerde kurulan dükkânların önünden bir kamyon güçlükle geçerdi. Uzungöl ve Karaçam taraflarından gelerek Çaykara'ya gitmek isteyenler buradan geçmek zorundaydı. Hafta günlerinde çok kalabalık olur, adım atmak güçleşirdi.

Eski Pazar

Çaykara'da işini bitiren köylüler Eskipazar'a uğrar, haftalık alışverişini buradan yaparak köyüne dönerdi.

1948 yılında bir talihsizlik sonucu demircilerin birinde çıkan yangın, bir anda dükkânları sardıktan sonra haberi olan bekçi, pazarda bir uçtan bir uca koşarken "Uşaklar kakun yanduk!" sözü, o anı yaşayanların kulaklarında hâlâ çınlamaktadır. Büyük mal kaybına sebep olan bu yangında, malların bir kısmı yanıp kül olurken, kurtarılanlar ötede beride telef oldu. Gece boyunca pencereden göklere yükselen yangını ve etrafı aydınlatan alevleri izlemekten başka elimizden bir şey gelmedi. Bu olayın, çocukluk anılarımın arasında özel bir yeri vardır.

Ertesi gün yangın yerine gittiğimizde, geriye küller arasında eğri büğrü yanık çiviler kalmıştı. Ama o anı yaşayanların kulaklarında çınlayan demircilerin tempolu çekiç sesleri, berberlerin makas tıkırtıları, araba lâstiğinden ayakkabı yapan lâstikçilerin çark sesleri, dakikalarca pazarlık eden esnaflar, daha uzun süre belleklerden silinmeyecekti.

Eski pazar resimdeki iki yolun arasında bulunan evden sonra başlar, beton köprüye kadar devam ederdi.

Motorlu taşıt yok denecek kadar azdı. Çocuklar motor gürültüsünü duyunca her işi bırakır, kamyonu yakından görebilmek için şoseye koşardı. Bir de kamyonun arkasına takılıp bir süre yol alınca mutlu olurlardı.

Büyüklerimiz ilginç bir ders verirlerdi bize:

"Kamyonu görünce yolun alt tarafına; at, katır ya da eşek görünce yolun üst tarafına çekilerek yol ver! "Niçin?" sorusuna şu yanıtı verirlerdi: Kamyona yol vermek için yolun üst tarafına geçersen, ayağın kayar, kamyonun altına düşersin! Ata, katıra ya da eşeğe yol verirken yolun üst tarafına çekil! Eğer hayvan tekme atarsa dereye yuvarlanmaktan kurtulmuş olursun."

Yenipazar

Eskipazar'ın kurulduğu yerin dar oluşu yeni arayışlara neden oldu. Yenipazar'ın kurulacağı yer, gün geçtikçe artan motorlu taşıtların geçmesini engellememeliydi.

Aradan geçen yirmi yıla yakın süre, sel felâketini ve onun verdiği zararları unutturmuştu. Tekrar vadiye inildi. Kısa süre içinde, şimdiki caminin bulunduğu düzlüğe Yenipazar kuruldu. Arazinin yapısı, Eskipazar'a göre daha uygundu. Dükkânlar daha büyük ve çoğu iki katlıydı. Genelde Eskipazar'ın esnafı burada dükkân açtı. Kısa zaman içinde beklenen canlılığa kavuştu. Esnafı da müşterisi de mutluydu. Yeni plânlar, yeni görüşler üretiliyor, zaman zaman hatırlı misafirlerin uğrağı oluyordu.

Yenipazar'dan 1979 yılına ulaşanlar

Bir gün Yenipazar'a iriyarı, kocaman göbekli biri geldi. Esnaf bu hatırlı misafirin etrafını aldı, saygı ve hürmetle ona yaklaştı. Ben de aralarındayım. Bir ara fırsatını bulup yanına kadar sokuldum. O ana kadar böylesi şişman, iriyarı adam görmemiştim. Hele o kocaman göbeği beni çok düşündürdü. "Kadınların hamilesi kız ya da erkek çocuk doğurur; ya erkeklerin hamilesi ne doğurur?" diye soruyordum kendi kendime. Bu sorunun cevabını o zamanki çocuk aklımla bulamadım, başkasına da sormadım.

Bu mutluluk uzun sürmedi. O yıllarda yeni yol yapımına başlandı. Çaykara'yı Uzungöl'e bağlayan yol Maraşlı köyünden geçirildi. Taşıtlar çoğalınca yaya trafiği azaldı. Taşımacılık taşıtlarla yapılmaya başlandı. Çaykara'dan, Of'tan hatta Trabzon'dan yapılan alışveriş, kısa zaman içinde daha rahat olarak köylere kadar ulaştırılmaya başlandı. Yenipazar esnafı eski müşterilerini ancak taşıtlarda görebiliyordu. Pazarlık konuşmalarının yerini esnaf arasındaki yakınmalar aldı.

Çözüm yolları araştırılıyor, öneriler ileri sürülüyordu. Hemen herkesin paylaştığı ortak görüş, "Yenipazar'da ticaret öldü!"

1970'li yılların başlarında Yeni Pazar'da demirci Mehmet'ten başkası kalmamıştı. Gücünün sonuna kadar mücadele ettikten sonra o da günün şartlarına yenik düştü. Diğer esnafın tümü ya dükkânını kapattı, ya da başka yere nakletti.

70'li yıllardan bu yana Hadi altında ticarethane ya da iş yeri açılmadı. Bundan böyle de açılmayacağı anlaşılıyor.

Kiremitli Köprü:

Birinci köprü iki ayak üzerine kurulmuştu. Aşınma nedeniyle kalan ayakla, Çebnili mahallesi tarafına inşa edilecek ayak üzerine köprü kurulamayacak kadar genişlemişti. Suyun ortasına bir ayak daha ilâve edildikten sonra karşı tarafa bağlamak mümkün olacaktı. Su içinde inşa edilecek ayağın yapımına iki defa teşebbüs edildiyse de başarı sağlanamadı. Üçüncü kez Hacı Muhammet, kendine has bir metotla köprünün ayağını tutturmayı başardı. Çebnili tarafındaki birinci ve ikinci ayaklar Hacı Muhammet'in eseridir. Eski ayak 2,75 metre yükseltilerek, toplam 6,25 metre olarak üçayak üzerinde inşa edildi. Eski ayakların üst hizasına üçer delik bırakılarak köprüye alttan destek verilecek olan kalaslar oturtuldu.

Hacı Muhammet, Sıcakoba camiini aynı metotla yapmıştı.

Bilindiği gibi Sıcakoba camiinin bulunduğu yer bataklıktır. Temeller kazılınca altının bataklık olduğu görüldü. Başka uygun yer olmadığı için, bu duruma bir çözüm bulunmalıydı. Hacı Muhammet çözümü buldu. Temelin altına kızılağaç tomrukları yerleştirerek temeli kızılağaçların üzerine oturttu. Yapıldığından buyana uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen cami duvarlarında her hangi bir çatlama veya kayma olmadı. Hacı Muhammet, bu eserinin yanında yatmaktadır.

İkinci köprü de ilginç bir yapıya sahipti. Üstü kiremitlerle örtülü, yanları korkuluklu, sağlam kalaslarla yapılmış, muntazam bir köprüydü. Çocuklar, hastalar ve yaşlılar için emniyetliydi. Güneşli havalarda gelip geçenlerin gölgesi, yağmurlu havalarda duldasıydı. Altından köpürerek akan dereyi seyretmek bütün yorgunluğu giderirdi. Kiremitli köprünün zamanına yetiştiğim için çizimini yapmak zor olmadı.

Kiremitli köprünün altında her zaman göl vardı. Bu gölden balık eksik olmazdı. Balık avcıları arasında buradan balık tutmayan yoktur desem, abartmış olmam. Ayrıca yüzmeye de uygundu. İyi yüzme bilen, bu gölde maharetini sergilerdi.

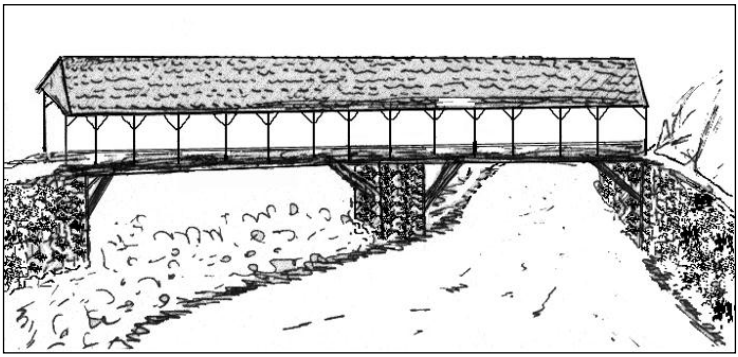

Kiremitli köprü

Bir gün Mustafa ağabeyim burada yüzüyor, birkaç kişi de onu köprüden seyrediyordu. Gölün kenarından bir yılanın ona doğru geldiğini görür ve ağabeyimi uyarırlar. Çok yakınında yılanı gören ağabeyim, kaçmaya vakit bulamaz ve suya dalar. Yılanı üzerinden geçirmeği düşünür. Yılan geldiği hızla derenin karşısına geçer, kayaların arasında gözden kaybolur. Ağabeyim beri kıyıda sudan çıktığında omzundan kan akıyordu. Yılan ısırmıştı. Etraftakiler koşarak yanına gelir, omzunu emerek kanını akıtırlar.

Günümüzde hâlâ kullanılmakta olan derme çatma köprülerden biri.

Halatlı köprü

Kiremitli köprünün zamanla kiremitleri kırıldı. Zamanında bakımı yapılamadığı için yağmur suları tahtaların ve kalasların çürümesine neden oldu. Karayollarına müracaat edilerek köprünün yenilenmesi sağlandı.

Halatlı köprünün günümüzdeki durumu.

Sıcakoba camii. Hacı Muhammet bu eserinin güney tarafında yatmaktadır.

Yeni köprüde sanat değil teknik var. Ayakların üstüne beton dökülerek çelik halatlar gerildi. Halatların üstüne tahta döşenerek köprü yenilendi!

Çelik halatlarla köprü ayakları arasında uyum yoktur. Smokin üzerine eski palto giydirilmiş gibidir. Günümüzde bu köprü kullanılmaktadır.

Değirmen

Su ve yer bakımından uygun olan Gümüşdere Mahallesi'nde her zaman değirmen olmuştur. Karşı-beri ayırımı yapılmaksızın isteyen herkes gelip mısırını öğütebilir. Çocukluk yıllarımızda Bilal'in Ahmet, değirmenin bakımını ve onarımını üstlenmişti. Uzun yıllar bu görevini sürdürdü.

Değirmenin arkı çocuklar için kolay balık yakalama yeriydi. Fırsat buldukça arkın suyu kesilir, balık yakalanırdı. Ama Bilal'in Ahmet duymamalıydı. Yakalarsa balıkları burnundan getirirdi. Bütün çocuklar ondan çok korkar, değirmenin arkını kesmeye cesaret edemezlerdi.

Değirmendeki fareler, çocukların oyuncağıydı. Onları yakalamak için yapılan bütün çabalar zevkliydi. Bu amaçla ok atan bir silâh da geliştirilmişti. Rahmetli Cemal eniştem, çocukluk yıllarını geçirdiği Çebnili mahallesinde, el maharetlerinin gelişmişliğiyle dikkat çekerdi. Değirmende bulunan bu kocaman fareleri avlayabilmek için, ok atan bir tür tabanca geliştirmişti. Fare kapanlarının güç yetiremediği fareleri ortadan kaldırmaya çalışmış ve takdir toplamıştı.

Fareleri yakalamak zevkli ve bir o kadar da zordu. Tehlikeli olduğunu ise yaşadığım bir olayda anladım.

Bir gün bir arkadaşımla balık tutmaktan geliyorduk. Ayaklarımıza çorapsız lâstik ayakkabılar giymiş, ıslanmaması için pantolonlarımızın paçalarını diz kapağımızın altına kadar kıvırmıştık. Değirmende kimse yoktu. Farelere bir bakalım, dedi.

Değirmenin içiten görünümü.

Oltaları değirmenin kenarına dayayarak sessizce kapıyı açtık. Ben koşarak daha önce tespit ettiğim deliğe basarak farelerin kaçmasını engelledim. Paniğe kapılan fareler kaçacak delik aradılar. Alışık oldukları deliğe doğru hücum ettiler. Deliğin kapalı olduğunu gören fareler başka kuytu yerlere girerek gözden kaybolurken son olarak gelen kocaman bir fare ayağımın altındaki delikten kaçmakta ısrarlıydı. Hızla ayağımın etrafını dolandı. Deliği bulamayınca bileğime doğru tırmandı ve bilek kemiğimi ısırdı. Acısına dayanamayınca ayağımı çektim. Fare hızla delikten kaçarak gözden kayboldu. Ayağımın bileği ısırgan sürülmüş gibi yanıyordu. Yaptığım işin

yanlışlığını anladım, ama iş işten geçmişti. Ne yapmalıydım? Su ile yıkamaktan başka yapacağım bir şey yoktu.

Bir sonbahar günü, ekinlerin biçildiği, tarlalarda mahsulün bulunmadığı bir anda, on beş yirmi kişilik bir grup, Bedduali Koruktan kestikleri kalın bir gürgen ağacını çekerek değirmenin yanına indirdiler. Bu kocaman ağacın tarla duvarlarını yıkarak getirilişi, oyuluşu ve yerine yerleştirilişi hafızamdan silinmiyor.

Bugün sistem değişti. Artık asırlık gürgen ağaçlarını kesmeye gerek kalmadı. Oluklar betonla yapılmaktadır. Hem daha uzun ömürlü, hem de daha pratiktir.

Dalyan

Dalyan. Yüzyıllardan beri balık yakalama tekniğinde kullanılan bir araç. Balık neslinin azalmasına neden olduğu gerekçesiyle günümüzde kullanılması yasaklanmıştır.

Dalyanı, kalın fındık çubuklarını yan yana dizip, üzerlerine derenin suyunu akıtarak balık yakalamaya yarayan bir çeşit büyük süzgeç olarak tanımlayabiliriz.

Derenin önüne duvar yapılarak suyun bir kısmı arkla dalyana bağlanır. Dalyana gece karanlığında ya da bulanması anında, suyun akışına kendilerini bırakan balıklar düşerler.

Alabalık, ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere senede iki defa yer değiştirir. İlkbaharda yumurtlamak için suyun akışının ters yönünde, sonbaharda ise suyun akışı yönünde yer değiştirir. Bunu bilen balıkçılar sonbaharda ağaçlar yapraklarını dökmeye başlayınca dalyan yaparak balık yakalarlar.

Balığın, dalyana ne zaman düşeceği önceden bilinmez. Bu nedenle dalyan sahipleri dalyanın yanında sabahladıkları olurdu. Bazen de ümidini kesip eve gidilirdi. Zahmeti çeken dalyan sahibi evinde uyurken, bu durumdan yararlanan açıkgözler, gözlerine kestirdikleri dalyanlara giderek, yakaladıkları balıkları ballandırarak anlatırlardı.

Son yıllarda balık neslinin azalmasını gerekçe göstererek, dalyan yapımı yasaklanmıştır.

TARİH

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yurdumuzun diğer şehirlerinde olduğu gibi Trabzon da olumsuz koşulların etkisi altındaydı. Bu olumsuz koşulları burada ele alacak ve o günleri bir daha hatırlayacağız.

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Süleyman Beyoğlu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye İdare-i Umumiye, İlber Ortaylı'nın XIX. yy. Trabzon Vilâyeti ve Giresun Üzerine Gözlemler, Sebahattin Özel'in, Milli Mücadelede Trabzon eserlerini kaynak göstererek Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998'de yayınlanan makalesinde diyor ki:

"İmparatorluk ile birlikte Trabzon'un kaderini olumsuz yönde etkileyecek Birinci Dünya Savaşı başladığında şehirde 921.128 (% 82) Müslüman, 201.819 (%18) gayrimüslim olmak üzere toplam 1.122.947 insan yaşıyordu.*

Ziraata elverişli toprakları az olan Trabzon Vilâyeti hem büyük nüfusu, hem de bölgesinde konuşlanan 3. Ordu'yu beslemek zorundaydı. Trabzon halkının büyük kısmı ticaret ve denizcilik sayesinde yaşamını sürdürüyordu. Savaş nedeniyle vilâyetteki buğday, un, pirinç, bulgur, kuru sebze, yağ, çay, şeker ve hayvan yeminin %25'ine tekalif-i harbiye namıyla el konulup ambarlara depolandı.** Arazi yapısı oldukça engebeli olan Trabzon'da yollar yeterli olmadığından özellikle deniz yoluyla taşımacılık yoğunluk kazanıyordu. Ancak Rus harp gemilerinin gidip gelen kayıkları taciz ve tahrip etmesi deniz taşımacılığını azalttığı gibi, riskli hale getiriyordu.**

Aslında kayık sayısı artan ihtiyaca yetmiyordu. Trabzon ve 3. Ordu için gerekli eşya ve zahirenin sağlanması kara yolu kullanımını artırdı. Karayolu taşımacılığı eşek, at, öküz arabaları veya develerle yapılıyordu.** Mevcut araba ve yük hayvanlarının azlığı ile engebeli yol ve arazileri aşma zorluğu insan faktörünün taşımacılıktaki önemini bir kat daha artırıyordu.** Meselâ 1915 yılı başlarında Trabzonlular her gün 100.000 ile 150.000 kilo erzak ve levazımı 3. Ordu'ya taşıyordu.** 3. Ordu devamlı ve zamanında erzak ve levazım istiyor, valilik ise erzak ve nakliye vasıtalarının azlığından yakınıyordu.

Savaş içinde ürün fiyatlarının Trabzon'da hızla arttığı görülmektedir. Meselâ 1915 Ocağında Terme ve Fatsa kazalarında kıyye (*okka, 1250 gramlık ağırlık ölçüsü birimi*) si 55 paraya satılan mısır, Trabzon'da 3 kuruşa satılıyordu. Canik mutasarrıfı (*Kemal Bey*) na göre tacirler, nakliyeciler ve ihtikârcı (*kara borsa*) lar sebebiyle fiyatlar bu kadar artıyordu. Ürün ticaretinin ve fiyatının serbestçe yapıldığı Samsun'da ihtikâr görülmemekle beraber Trabzon'daki tüccar arasında ihtikârcılık oldukça yaygındı.** Piyasa şartları içinde satın alınabilen ürünler çoğu zaman Zigana dağlarından Trabzonluların sırtlarında büyük fedakârlıklarla taşınıyordu. Bu sevkıyatı yaparken soğuktan donan insanlara da rastlanabiliyordu.

Zor yılların Trabzonluların pratik zekâsını da harekete geçirdiği görülmektedir. Osmanlı genelinde görülen zeytinyağı ve sabun darlığı Giresun, Tirebolu, Ordu kazalarında oldukça çok yetişen fındıktan elde edilen yağ ile yapılan sabunla giderilmeğe çalışılıyordu. Trabzon valisi Cemal Azmi Bey'e kalırsa bu sabun zeytinyağından yapılan sabundan hiç farklı değildi. Fındık yağından yapılan sabun daha ucuza mal oluyordu.** Bu sıralarda şehirde iki kazada 5.000 kilo sabun elde ediliyordu. Sabun yapımında kullanılan soda İstanbul'dan gönderiliyor, kireç ise bölgeden temin ediliyordu. Elde edilen sabunun iki kıyyesi 6,6 kuruşa mal oluyor, piyasada 15 kuruşa kadar satılabiliyordu. Vali, arzu edilirse havalar sıcak gittiği müddetçe en az ayda 50.000 kilo sabun yapılıp, bunun 3. Ordu ve çevre illerde kullanılabileceğini önemle vurgulamıştı.

Motorlu taşıtların bulunmadığı yerde hayvan sırtıyla ulaşım sağlanırdı.

1915 yılı hasadı Trabzonluları ümitlendirecek düzeyde olmamıştı. Şiran ve Kelkit kazaları hariç vilâyetin yemeklik kaldırdığı ürün 5-6 aylık ihtiyaca yetecek

mısırdan ibaretti. Bununla beraber Şiran ve Kelkit'ten 2,5 milyon kilo öşür (*onda biri alınan o zamanın vergisi*) den, 1,5 milyon kilo satın almayla 4 milyon kilo buğday ve arpa sağlanabildi. Sahildeki kasabalardan yarısı öşür, yarısı satın alma yoluyla 1,5 milyon kilo fasulye ile Tirebolu'dan 70-80 bin kilo pirincin 3. Ordu için tedarik edilebileceği tahmin ediliyordu. Bu ürünlerin nakline ise 1.800 araba, 1.500 yük hayvanı ayrılmıştı.**

Trabzon şehrinin ihtiyaçlarını karşılayan Samsun'dan zahire naklini gerçekleştiren kayıkların Ruslar tarafından bombardıman edilmesi yükün veya mürettebatın zarar görmesine sebep oluyordu. Mali ve şahsi fedakârlıklara katlanan kayık sahiplerinden devlet nakliyat için teminat senedi arıyordu. Senet şartı nakliyatı zorlaştırdığından Canik mutasarrıfı Necmi Bey, savaş süresince buğday ve zahire taşıyan kayıklardan senedin aranmamasını teklif etti. İstek yerinde görülerek kabul edildi.** Trabzonluların da büyük gayretlerine rağmen bölgede konuşlanan 3. Ordu'nun bir yıllık iaşesinin karşılanamadığı anlaşılıyor. Gerekli önlemleri almak üzere 3. Ordu komutanı Mahmut Kâmil Paşa, Erzurum Valisi Tahsin, Sivas Valisi Muammer, Trabzon Valisi Cemal Azmi,

Mamuret-ül Aziz (*Elazığ*) Valisi Sabit ve Ordu menzil müfettişi Fuat Beyler 28 Ekim 1915'te toplandılar. Toplantı sonrası Trabzon şehrinin günlük 40 ton zahireyi 3. Ordu'ya sevk etmesine karar verildi. Şehrin orduya göndereceği zahirenin 20 tonu Sivas, Canik ve Sinop'tan gelecekti.** Bu arada Trabzon'daki 18.000 asker ile 5.000 kayıkçının ihtiyacı da deniz yoluyla şehre getiriliyordu. 3. Ordu'nun kaput, elbise, ayakkabı, çamaşır, ceket gibi ihtiyaçlarını kısmen karşılayan imalâthanelerden biri de Trabzon'daydı. Burada çalışanların miktarı 400-500 insana çıkarılarak ücretlerinin artırıldığı görülmektedir. İmalâthane her ay orduya her çeşitten 5.000 takım giyecek, 3.000 çift ayakkabı, 25-30.000 ekmek torbası yapacaktı. Trabzon'da artan yiyecek darlığı ve pahalılığından en çok etkilenen gruplardan biri de 300-400 kuruş maaş alan memurlardı. Hızla yükselen fiyatlar karşısında sabit gelirli memurlar bunalmıştı. Zira bu sıralarda aydınlatmada kullanılan gazyağının tenekesi 300, şeker ve sabunun okkası 25-30, ekmeğin okkası 3 kuruşa satılıyordu. Maaşı ayda neredeyse bir teneke gazyağı alan memurun geçinmesine imkân olmadığı görülmektedir (*7 Kasım 1915*).**

1915 yılı sonlarında yaşanan sorunlardan biri de 3. Ordu'nun iaşe bulmakta çektiği zorluğa karşı tedbir olarak aldığı, bölgesindeki dâhili nakliyatı yasaklamasıydı. Yani, bir şehirden diğer bir şehre erzak nakli yapılamayacaktı. Yasağa göre Trabzon'dan tütün ve fındık dışında erzak ve hububat ihracı durduruldu. Diyarbakır ve Sivas'ta erzak ihracına izin verilmekle beraber nakliye vasıtalarının azlığı dolayısıyla erzak çıkarmak çok zorlaşmıştı.**

Askeriye tarafından tayin edilen menzil noktaları kumandanları bulundukları vilâyetin mülki amirinin emrinde çalışıyorlardı. 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa ile Sivas Valisi Muammer Bey arasında sevkiyatta meydana gelen münakaşa üzerine Erzurum Valisi Tahsin Bey'in de katılmasıyla menzil işleri doğrudan orduya bağlanmıştı. Uygulamadan kısa bir süre sonra erzakın bol olduğu zamanlarda mıntıka müfettişleri ve nokta komutanlarının nakliyatı temin edemeyip, ordunun iaşesini sekteye uğrattıkları görüldü. Komutanlar sadece bununla kalmayarak piyasaya da müdahale ederek erzak ticaretine engel oluyorlardı. Piyasa koşullarını yeterince kavrayamayan askerler usulsüz şekilde kara ve deniz vasıtalarına el koymuşlar ve ahaliyi ürkütmüşlerdi. Ticari hayat ve sevkiyat bundan olumsuz etkilenmişti. Ayrıca askerler mensup olduklarıyla da iş birliği yapmayı kendileri için bir noksan telâkki ediyorlardı. Sivil ve askeri bürokrasi arasındaki güvensizlik hem halka hem de orduya

zarar veriyordu. Nitekim durumu anlayan 3. Ordu Komutanlığı menzil işlerini tekrar sivil bürokrasiye bağladı (*23 Kasım 1916*).**

Trabzonlular açlık ve yoksullukla uğraşırken, daha da vahim bir tehlike ile karşı karşıya kaldılar. Stratejik bir liman olan Trabzon'u ele geçirmek üzere harekete geçen General Yüdeniç komutasındaki Rus kuvvetleri 15 Nisan 1916'da şehre 18 kilometre kadar yaklaştı. Ruslar, Türk birliklerini arkadan vurmak için Akçaabat'a asker çıkarmak üzereyken Trabzonlular şehri boşalttılar. Şehir 15/16 Nisan gecesi Türk halkının büyük çoğunluğunca terk edilmişti. Yerli Rumlar 18 Nisanda Rus komutanına bir haber göndererek Türklerin şehri boşalttığını bildirmişler, dolayısıyla Trabzon'un topa tutulmamasını rica etmişlerdi. Böylece

Ruslar hiçbir direnişle karşılaşmadan Trabzon'a girmişlerdi. Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey, vilâyet merkezini Ordu kazasına nakil ederek, görevine burada devam etmeye başladı.***

Rusların daha işgalden önce şehri bombalamaya başlaması, halkın maneviyatını son derece bozmuştu. Panik içindeki ahali ziraat ve rahatını terk ederek hicrete başlamıştı. Şehirde büyük bir telâşla herkes mallarını ve yiyecek maddelerini yok pahasına satmağa çalışıyordu. Evlerini bırakan batıya göç etmeğe hazırlanan ahali, devlet memurları tarafından sakin olmağa davet ediliyorsa da bu pek netice vermiyordu. Paniğe kapılmış göçmenlerin bir kısmı vilâyetin işgal edilmemiş kısımlarına iskân edilmeğe çalışılıyordu. Amaçsızca batıya giden insanların nakli birçok güçlüğü beraberinde getirdi.** Özellikle deniz yolunu tercih edenlerin kayık bulmakta zorluk çektikleri görülmektedir. Halk varlıklı kimselerin ev eşyalarının taşınmasına rağmen kendilerinin taşınmadığından şikâyetçiydi. Taşımacılık yapan kayıkçıların da fahiş fiyat ve yolculara kötü davrandıkları anlaşılmaktadır. Muhacirlerin deniz yoluyla sevkının izdihama yol açtığı ifade edilebilir.** Bununla da kalmayarak Trabzon bölgesindeki yerli olan askerlerin aile ve evlerinin derdine düşerek dağılmaları firarların hızla artmasına sebep oluyordu. Vilâyetteki asker kaçaklarının 15.000 gibi önemli rakamlara yükseldiği tespit edilmektedir. Bozgun ve hicret bölgede eşkıyalığı da körüklemişti.

Trabzon vilâyetinde birçok köye askerlik mükellefiyeti olan imam, hatip, müezzin, kayyum (*hademe*) un, Giresun Kadısı Abdülaziz Efendinin su istimaliyle tayin edildiği vilâyetin yaptığı soruşturmada ortaya çıktı. Kanunlara aykırı tayin edilen din görevlilerinden 39'u askeriyeye teslim edilip, geriye kalan 19 kişinin yakalanmaları ilgili kaymakamlıklara emredildi. Hatta Of ve Sürmene kazalarında imamet ve hitabete sınavla uygun olduklarına dair ellerinde kadı ve müftü efendilerin mazbataları bulunan şahıslar arasında farzın ne demek olduğunu dahi bilmeyenler bulunuyordu. Çünkü küçük bir rüşvet karşılığı bir imam, müezzin veya kayyum adıyla askerden kurtulmak mümkündü. Hatta cami bulunmayan köylere iman ve hatip tayini yapılabiliyordu. Trabzon Valiliği bu tür yolsuzlukların önünü almak için din görevlilerinin imtihanlarına sivil memurların da katılmasını Dâhiliye Nezareti (*İçişleri Bakanlığı*) ne teklif etti.**

Trabzon Vilâyetinde işgal yıllarında bir başka sorunun Ordu, Giresun ve kısmen Tirebolu'ya sığınmış 80.000'i aşkın mültecinin iskân ve iaşesi olduğu açıktır. Bu zorluklara karşın Trabzonlular 3. Ordu'nun lojistik desteğini devam ettirmek zorundaydılar. Vilâyet memurları şehirde asayiş, ziraatın imkân ölçüsünde yapılması ile mütevazı onarım işlerini yapmağa çalışıyorlardı. Zaten şehir zahire ihtiyacının önemli bir kısmını Samsun ve Sivas'tan temin ediyordu. Tarım hayatı pek canlı olmayan bölgede ahalinin ana problemi beslenmeydi. Mülteciler buğday ekmeğinin

okkasını 14, mısırın altı okkasını 75 kuruşa almak zorundaydı.** Göçmenlerin beslenmeden sonra karşılaştığı ikinci güçlük barınmaydı. Köy ve kasabalardaki boş mekânlar ve enva-i metruke (*sahipleri tarafından terk edilmiş*) den bulunan binalara göçmenler iskân edildiler. Göçmenlerin giyimlerini temin amacıyla valinin hanımının başkanlığında memur ve eşraf ailelerinden mülteci elbise ve dikiş komisyonu oluşturuldu. Tüccar Ebranoszade Sırrı Bey'den 1.300 lira bedelle alınan 62.000 arşın (*62.000x68=4.216.000*) kumaştan elbiseler dikilerek muhtaçlara dağıtıldı. Kazalardaki kart ve meyvesiz ağaçların kesilip, tüccardan fındıkkabuğu toplanarak 1.000 hane muhtaç mülteciye 200 okka odun, 50 okka fındıkkabuğu verildi. Bununla 1916 yılının soğuk kışından mültecilerin korunması amaçlanıyordu.**

Giresun'da 300 kadar kimsesiz mülteci çocuk için bir eytamhane (*yetimhane*) ile 100 mülteci çocuğuna terzilik, kunduracılık ve marangozluk öğretecek kurslar açıldı. Bazı yardım sevenlerin bağışlarıyla kimsesiz kadın ve çocukları çalışmağa alıştırmak amacıyla darü'l mesai (*çalışma yeri, atölye*) kurulmasına başlandı. 1 Temmuz 1919'da Giresun'a gelen Kızılay heyeti, Müslüman yetimhanesinin acınacak durumda olduğunu rapor etmiştir.***

Trabzonluların ne kadar büyük sıkıntılar çektiğini defterdarlığın 18 Şubat 1917'de Maliye nezaretine gönderdiği telgraftan anlıyoruz. Şehirdeki en önemli sıkıntı ekmek meselesiydi. Zira gün geçtikçe ekmek bulmak güçleşiyordu. Mısır ununun kıyyesi 11 kuruşa, buğday ununun çuvalı 11 liraya yükselmişti. Una ortalama her hafta bir lira zam geliyordu. Hazineden belediyeye 8.000 lira borç verilmişti. Ancak 3. Ordu'nun Aralık 1916'da bölgesinden yiyecek alınmasını yasaklamasından dolayı bu para ile zahire satın alınamıyordu. Alınana belediye, kaymakamlık veya askeriye el koyuyordu. Tüccarın ihtikârı yüzünden de fiyatlar hızla artıyordu. Halkın şikâyetleri bitip tükenmek bilmiyordu. Bazı memurlar defterdarlığa gelerek aç kaldıklarını 50-600 kuruşluk maaşlarıyla 7-8 kişilik ailelerini besleyemediklerini söylüyorlardı. Defterdarlık tedbir olarak un meselesinin ahalinin elinden alınıp, bütün Osmanlı ülkesinde hükümet veya belediye emrine verilmesini tavsiye ediyordu. Bu bir anlamda devletçilik teklifiydi. Fakat bunda da devlet memurları ve belediyeler titizlikle denetlenmeliydi.**

3. Ordu'nun ihtiyacı olan erzakın bir kısmı denizden Ordu ve Giresun'a geliyordu. Erzak Ordu'dan Mesudiye'ye Giresun'dan Tamdere'ye sevk ediliyordu. Hayvan hastalıkları ve askerin satın alması nedeniyle ahali elindeki nakliye araçları yok denecek kadar azalmıştı. Bu nakliyat genellikle askerlik çağı dışındaki askerlerle, kadınların sırtlarında yapılıyordu. Bu davranış Trabzonluların seferberlik başından beri orduya karşı gösterdikleri fedakârlığın güzel bir örneğiydi. Vali Cemal Azmi Bey bunu "*Bir kadının kar üstünde arkasında 30-40 okkalık yüküyle 70-80 kilometrelik mesafeyi almış olması halkın hamiyet ve muhabbetini gösterir*." ifadesiyle anlatıyordu.**

Trabzon Vilâyeti'ne bağlı Gümüşhane ile Ordu kazasında arazi ziraata elverişliydi. Giresun ve Tirebolu kazalarında ise bol miktarda fındık yetiştiriliyordu. Mısır ve buğday çok sınırlı miktarda üretilebiliyordu. Bu nedenle halkın ihtiyacı olan arpa ve buğday Amasya'dan, mısır Samsun'dan satın alınıyordu. Mevcut arazinin ekmeklik ziraata ayrılması, ekilecek tohum sıkıntısını gündeme getirdi. Valilik 1917 yılında ekimde kullanılmak için 75.000 okka buğday, 75.000 okka arpa ile 100.000 okka mısır, bedeli sonra ödenmek üzere 3. Ordu ve Ziraat Nezareti'nden istedi. Cemal Azmi Bey, önemli bir gıda maddesi olan patatesin bütün boş bahçelere ekilmesini emretti. Valilik emre uymayan mültecilerin yevmiyelerini, memurların maaşlarını vermemek, yerli ahaliden amele ücreti ve tohum bedeli adıyla 1-5 lira almak gibi

zorlayıcı tedbirler aldı. Ürün yetiştirmeyi teşvik edici bazı tedbirler alındı. Meselâ mültecilerden kasaba dışına iki dönüm arpa-buğday ekecek olan her beş nüfusun yevmiyesine tohum parası karşılığında mahsulün alınmasına kadar 10 para ilâvesiyle 90 para ödenecekti. Ayrıca 5 dönüm arpa, buğday, patates, fasulye, soğan, nohut, mercimek, bakla, bezelye vb. sebze yetiştiren her aileye ürün alınana kadar 100 para verilmek gibi özendirici yollara başvuruldu.

Trabzon'da 1917 yılı başlarında Red-i Bedel Kanunu gereğince yerli mültecilerden bedel-i nakdi ödenmiş olanların da askere çağrıldığı görülmektedir. Bedel ödeyen mülteci tüccarlar hükümetten yardım alamadan kendilerini ve ailelerini geçindirdiklerini iddia ederek, askere gitmek istemiyorlardı. Askerlik bedelinin artırılmasına dahi razıydılar. Cemal Azmi Bey, şehrin iktisadi hayatının daha fazla bozulmaması için onları destekliyordu. Bununla kalmayarak vilâyet halkının ordu ve vatan adına her türlü fedakârlığı yaptığını, denizden kayıklarla, karadan karlarla kaplı 35 saatlik yola sırtlarında erzak taşıdıklarını vurguluyordu.

1917 Nisanında Trabzon ve Samsun'da tuz sıkıntısı had safhaya varmıştı. Ankara'dan tuz getirmeye askeriye tarafından nakliye vasıtaları yetersiz olduğundan aylık 200.000 kilo tuz ihtiyacı varken 60.000 kilo tuz sağlanabiliyordu.

Rus işgali, Rum ve Ermeni çetelerinin saldırıları, açlık ve sefaletle uğraşan Trabzonlular, sabrın ve tahammülün numunesiydi. Ekim 1917'de Rusya'da ortaya çıkan Bolşevik İhtilâli bütün cephelerde Rus birliklerinin dağılmasına yol açtı. 18 Aralık 1917'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Erzincan Mütarekesi sonrasında Rusların cepheden çekilişleri daha da hızlandı. Trabzon ve yöresindeki Rus birliklerinin vapurlarla Rusya'ya dönebilmesi için Trabzon'da toplanmaları hem izdihama, hem de yiyecek sıkıntısına yol açtı. Şehirde kalabalıktan geçmeğe yol, oturmağa yer kalmamıştı. Çarşıdan bir şey alabilmek, fırınlarda ekmek bulabilmek imkânsız olmuştu.

Ruslar çekilirken Ermenilerin Müslümanlara saldırısı daha da artarak devam etti. 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa, Ermeni mezaliminin durdurulması için birkaç kez Ruslar nezdinde girişimde bulunmuşsa da, olumlu bir netice elde edemedi. Yokolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Trabzon ve yöresi halkının kurtarılabilmesi için acele etmek gerekmekteydi. Osmanlı Devleti'nin katıldığı Brest-Litovs görüşmeleri 10 Şubat 1918'de kesintiye uğradı. Barış antlaşmasının gecikmesi Rus işgal bölgesindeki vatandaşlarımızın kurtarılmasını gündeme getirdi. Enver Paşa, bölgenin bir askeri harekâtla kurtarılabileceğine karar vermiş, 3. Ordu Komutanı Vehip Paşaya gerekli emirleri göndermişti. Türk birlikleri, 12 Şubat 1918'de harekete geçti. 14 Şubatta Görele, 15 Şubatta Vakfıkebir, 18 Şubatta Polathane (*Akçaabat*), 24 Şubatta ise Trabzon Türk birlikleri tarafından geri alındı. Böylece şehir halkı iki yıla yakın bir süre devam eden Rus işgalinden, çetelerin zulüm ve kötülüklerinden kurtarıldı.***

Ruslar şehirde muazzam tahribat yapmışlardı. Kurtuluşunun ilk günlerinde bir harabe haline gelmiş olan şehirde âdeta bir ölüm sessizliği hüküm sürüyor, her taraf tasavvur edilemeyecek derecede pislik içinde bulunuyordu. *** Kadınlar çocuklarıyla beraber harabeler ortasında yetişen çimenler arasında, duvar diplerinde yiyecek arıyorlardı. Ellerinde bıçakları olduğu halde ot topluyor, süprüntüler içinde yiyecek bulmağa çalışıyorlardı. Rusların bırakmak zorunda kaldıkları konserve, kuru kabak ve benzeri yiyecekler elden ele kapışılıyor, halk dilinde "domuz ağışağı" denilen ve toprak altından çıkarılan acı ve zehirleyici bir madde hem yiyecek olarak, hem de ekmek yapımında kullanılıyordu. Bununla beslenmek zorunda kalanlar

tedricen ölüp gidiyorlardı. Köylü, tarlasına ekecek tohum bulamadığı gibi, açlıktan çalışamamaktaydı.

Ruslarla savaş hali sona ermişti. Ancak diğer cephelerde savaşın devam etmesi, yol ve vasıta imkânlarının elverişsizliği yüzünden Trabzon ve yöresine yeterli yardım yapılamıyordu. Maliye Nazırı Cavit Bey, Meclis-i Mebusan'dan bu konuda bir milyonluk tahsisat sağlamışsa da, vaat edilen bu yardım vaktinde yapılamamıştı.

Savaşın sona ermesinden sonra Ünye'ye ilk vapur mısır yüklü olduğu halde 9 Nisan 1918'de gelmiş, bu münasebetle dualar okunarak kurbanlar kesilmiş, belediye tarafından 50 kişilik bir çay ziyafeti verilmişti. Trabzon ve yöresinde muhaceretten köylerine dönenlere ekim mevsimi geçmeden tohumluk mısır dağıtılmıştı. Ziraat Müdürlüğü'nün kefaleti müteselsile yoluyla dağıttığı tohumlar nüfus başına 3-4 kilogram dağıtılmıştı. Trabzon ve yöresi çiftçilerine dağıtılan 70.000 kilogram mısır tohumluğundan başka ihtiyacı olanlara tarım araç ve gereçleri de dağıtılmıştı. Ancak köylerde biraz at ve inek varsa da öküz ve manda gibi çift hayvanı hiç kalmamıştı. Ticari faaliyetler canlanmakla beraber, Rusların işgal günlerinde yaptıklarından korkarak kaçmalarından dolayı eski ile kıyaslanacak seviyede değildi. 1918 Haziranında şehirde fiyatlar şöyleydi:

Cinsi	Değeri		Cinsi	Değeri
Şeker	220-230 kr		Kahve	600-650 kr
Rus çayı	600-650 kr		Hint çayı	800-1.400 kr
Sadeyağ	180-190 kr		Un çuvalı (1. sınıf)	6.000-6.500 kr
Un çuvalı (2. sınıf)	5.000-5.300 kr		Gazyağı (tenekesi)	620-650 kr
Kalay	1.100-1.200 kr		Çamaşır sodası	25-30 kr
Et	40 kr		Fasulye	35 kr

Bu sırada mülteciler de bin bir güçlükle şehre dönmeğe başladı. İstanbul'daki mülteciler vapurlarla Trabzon'a gönderiliyor, bunların yol ücretleri hükümet tarafından karşılanıyordu. Padişah V. Mehmet Reşat vilâyet-i müstahlise (*işgalden kurtulan vilayetler*) için 500.000 liralık fevkalâde tahsisat çıkarmıştı. Yine 18 Haziran 1918'de düşman işgaline uğrayan yerler ahalisinin bina, arazi, koyun, gelir vergileri bir kararname ile af edildi. Dönen muhacirlerle şehir yeniden şenlenmekle birlikte, sıkıntılar ve açlık daha da artıyordu. 1919 yılı başlarında Trabzon'a evvelce gönderilmiş tohumlara ilâveten 15.000 kilogram arpa, 45.000 kilogram buğday gönderildi. Hükümet, Trabzon Vilâyeti'nin iaşesi için ayrıca 160.000 lira tahsisat gönderdi.***

Birinci Dünya Savaşı boyunca Trabzon'un işgal gören yerleri çok tahribat görmüştü. Valilik bu yıllarda önemli onarım ve inşaat faaliyetlerinde bulunamamıştı. Yalnızca askeriyeye yardımcı olmak üzere mevcut yollar tamir edilip, Tirebolu kazasındaki Harşit deresi üstüne 70 metre uzunluğunda bir ahşap köprü ile Yağlıdere üstüne de başka bir köprü yapıldı. Giresun rıhtımı yıkılmağa yüz tuttuğundan tamiri Akçaabat kaymakamı Nihat Bey nezaretinde yapıldı. Bu ufak yatırımlar 5.000-6.000 lirayı geçmiyordu.**

Trabzon'un bu yıllardaki durumu kısaca değerlendirildiğinde şehrin kendi üretiminin 7 ay kadar yetebildiği anlaşılmaktadır. Ziraata elverişli toprakları sınırlı şehirde fındık, fasulye, mısır ve tütün yetiştiriliyordu. Şehirde peynircilik, yağcılık oldukça gelişmişti. Halkın en önemli geçim kaynağı ise nakliyat ve ticaretti. Yerleşim

yerleri arasında eşek, katır, at, sahil kasabalarında kayıklarla Romanya, Bulgaristan ve Rusya'ya erzak ile eşya taşımacılığı yapılıyordu. Zengin ya da fakir şehir ahalisinin büyük kısmı emlâk ya da eşyasını kaybetmişti. Bu arada şehirdeki depolardaki 6.000.000 kilo reji tütünü Ruslar ve Rumlar tarafından yağmalanmıştı. Vilâyete bağlı 1.800 köyden harpten evvel 240 tanesinde diplomalı öğretmen bulunuyordu. Bunlar da savaş sırasında askere alındığından 1919 yılında Trabzon'da diplomalı öğretmen kalmamıştı. Savaş boyunca eğitim-öğretim lâyıkıyla yapılamamıştı.**

Osmanlı Devleti, savaşın zor şartları içinde salgın hastalıklara karşı kıt olan bütçesiyle mücadele etti. Çeşitli yerlerde meydana getirilen tecrithane, tebhirhane (*buharla dezenfekte*) ve emraz-ı sariye (*bulaşıcı hastalıklar*) hastanesi gibi sıhhi kurumlar bu mücadelenin başlıca vasıtalarıydı.** Savaş ve sonrası sahil kesiminde sıtma hastalığı şiddetle hüküm sürdü. Bafra'dan Of'a kadar uzanan bölgede halkın %20-30'u sıtmalıydı. Yörede tahribat yapan diğer hastalıklar arasında frengi, verem ve İspanyol nezlesi sayılabilir. İspanyol nezlesi, evlerine dönen muhacirlerin üçte birinin ölmesine yol açtı.** Özellikle çevre ve insan temizliğinin sağlanamaması, açlık ve sefalet hastalıklarının artmasına sebep oluyordu. Tahminlere göre vilâyet dört sene süresinde 400.000'i aşkın nüfusunu kaybetti.** 1918 senesi sonuna kadar vilâyet-i müstahlise tahsisatından idare edilen Erzurum, Erzincan, Trabzon, Van ve Bitlis hastaneleri mütareke döneminde acınacak bir hale geldi. Parasızlıktan kapatılmamaları için bütçeye 150.000 liralık ilâve bir tahsisat konulmuş ise de maliye sıkıntısından dolayı parayı ödeyemedi. Trabzon hastanesi 1920 yılına kadar vilâyetçe alınan bazı önlemlerle çalıştırılabildi. Ancak istilâ ve muhaceret görmüş olan halkın durumu ve yardımları hastaneyi ayakta tutmağa yetmiyordu. Kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan hastane halkın tek sıhhi yardım alabildiği yerdi. Sıhhiye Nezareti bu şifa merkezlerinin ya tamamen kapatılmasını ya da askeriyeye devredilmesini teklif etti (*7 Ocak 1920*).**

1. Şehrin sıhhi durumunun ıslahı,
2. Eğitimin yaygınlaştırılması ve yükseltilmesi,
3. Şehre özellikle döşenmesi kararlaştırılan suyollarının inşası,
4. Vilâyet dâhilinde harap ve yıkılmış olan yapıların imarı,
5. Mevcut yolların tamir ve ıslahıyla gereken yerlere yol inşası,
6. Trabzon şehrinin elektrikle aydınlatılması,
7. Vilâyet ve vilâyetin diğer sahillerinde gereken yerlere liman ve rıhtım inşası,
8. Mahalli ticaretin geliştirilmesi ve bu maddelerin her biri hakkında gerek heyet, gerekse uzmanlar tarafından verilecek öneriler değerlendirilecek.

Mayıs-Temmuz 1919'da üç defa tekrarlanan bu toplantıların dördüncüsü 26 Temmuzda yapıldı. Heyet 4. toplantıda şehirdeki harap olmuş binaların imar ve inşasını acil olarak gündeme getirdi. Hükümetten para alınamadığından bunun büyük sermayeli şirketlere havalesi uygun bulundu. İstanbul veya yabancı ülkelerdeki inşaat şirketlerinden birinin bölgeye ilgisinin çekilmesine karar verildi.

Hatta Haziranda şehre gelen Amerika'nın askeri ataşesi Amiral Bristol ile görüşen Mehmet Galip Bey, şehrin imarı konusunda elinden gelen yardımı yapacağını söyledi. Şehirde acilen yapılması gereken 1.500 mesken vardı. Bir meskenin o tarihlerdeki maliyeti ortalama 500 liraydı. Bu maliyetler ahalinin mali durumuna uygun taksitlerle ödenecekti. Kabaca bir hesaba göre şehir için 750.000 altın lira harcanacaktı (*Bugünkü paraya göre yaklaşık 4,5 trilyon lira*). Vilâyetteki imarı yapacak şirketin en az 2.000.000 altın lira ile işe başlaması öngörülüyordu. Aslında şehirdeki harabiyetin sebebi mesken buhranıydı. Bu sosyal ve hayati sefalete yol

açıyordu.** Yapılacak ilk işlerden biri de savaş yıllarında öğrencisi kalmayan Darü'l muallimin (*Öğretmen okulu*) tekrar canlandırılarak vilâyetin ihtiyacı olan öğretmenleri yetiştirecek okula 600 yatılı öğrenci alınması olacaktı.**

Sonuç: Trabzonlular Birinci Dünya Savaşı'nda büyük zorluklarla karşılaştılar. Bunlardan en önemlisi kendilerinin ve 3. Ordu'nun beslenmesiydi. Zahire bulmakta güçlük çeken Trabzonlular, ihtiyacın büyük kısmını Sivas, Diyarbakır, Samsun gibi şehirlerden sağlıyorlardı. Zahire temininde diğer bir güçlük ise nakliye vasıtalarının yeterince bulunmayışıydı. Rus tehdidi nedeniyle deniz yolunun kullanılmasının güçlüğü taşımacılığı kara yoluna kaydırdı. Çetin arazi yapısına sahip Trabzon bölgesinin yol sistemi yeterli değildi. Bu ortamda taşımacılıkta insan unsuru ön plâna geçti. Vilâyette hızla artan fiyatlar halkı ve görevlileri zor duruma düşürdü.

Sivil bürokrasi anlaşmazlığı piyasadan zahire temini ve taşımacılığını olumsuz etkiledi. 18 Nisan 1916'da Rusların Trabzon'un önemli bir kısmını işgali 80.000 nüfusun batıya göç etmesine sebep olarak birçok yeni güçlükler ortaya çıkardı. Göçmenlerin beslenme, barınma ve sağlığının korunması idarecilerin ana uğraş konuları haline geldi. Şehrin ticari hayatı büyük bir sekteye uğradı. Askerlik çağı dışında kalan Müslüman halk, Rum ve Ermeni çetelerine karşı kendini savunmak zorunda kaldı. Trabzon'un bütün kaza ve köylerinde savaş boyunca öğretim yapılamadı. Savaşta milletimize yakışan fedakârlıklar gösteren Trabzonlular, mütareke döneminde devletten bir şey beklemeden yaralarını kendileri sardılar. Trabzonlular yaşadıkları zor yıllara rağmen moralsizlik, yokluk ve bıkkınlığa kapılmadan bütün varlıklarıyla Milli Mücadelenin içinde seve seve yer aldılar."

CANLI TARİH

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Trabzon ve yöresini etkileyen ekonomik sıkıntıların bir kısmını yukarıda gördük. Şimdi de işgal yıllarının halka nasıl yansıdığına kulak verelim:

İlve Yeni Anlatıyor:

- Anamlar köyde, ben analığımla yayladaydım. Rusların geldiğini haber aldık. Yayla halkı yaylayı terk etmek için hazırlıklara başladı.

- Analığım, Kazancina bana dedi ki, git bak mahalleden giden var mı? Giden varsa biz de onlara ekleşip muhacir gidelim.

- Nereye gideceğiz? Diye sordum.

- Kuşmer'e, dedi.

Koşarak mahalleye gittim, ortalıkta kimseler görünmüyordu. Geri döndüm. Mollamahmutoğlu'nun yanına geldiğimde, Palah'tan aşağı giderken süvariler bana doğru geliyordu. İçlerinden biri bana:

- Dön geriye! Soldatlar geliyor, vururlar seni. Kaç da şenliğe düş! Dedi.

Öylesine düzgün Türkçe ile söyledi ki Rus olduğunu anlamadım.

Ona dedim ki:

- Biz muhacir gideceğiz. Gidiyorum yükümü alacağım.

O tekrar:

- Dön geri vururlar seni, dedi.

---

* Ali Güler-xx. yy. başlarında Askeri ve Stratejik Dengeleri içinde Türkiye'deki Gayri Müslimler, Ankara 1996
**Başbakanlık Osmanlı Arşivi
***Sebahattin Özel-Milli Mücadelede Trabzon, Ankara 1991
****Mesut Çapa-Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun, Türk Kültürü, sayı: 423, Temmuz 1998

Ben onu dinlemedim. Koşarak indim eve. Yatak yükü yapmıştı bana analığım. Hazırlanan torbayı onun içinden aldım, geri döndüm. Dönüşte kurşunlar yağmur gibi kulaklarımın dibinden vızıldayıp önümdeki toprağa saplanıyordu. Gencali'nin evinin yanına kadar geldiler. Korku ve heyecandan ayaklarım birbirine dolaşıyordu. Yamaçtan yukarı giderken ayaklarımdaki çarıklar kayıyordu. Çarıklarımı çözmeğe vakit yoktu. Can havliyle bağlarını koparıp, çarıkları attım. Koşarak çayır duvarının dibine attım kendimi. Oradan iki büklüm, ellerim ve ayaklarımın üstünde yürüyerek yaylaya geldim. Mesut'un kapısında baban, Mesut ve daha birkaç kişi ile karşılaştım. Bana ahıra gitmemi söylediler.

Kadınlar ahırda, erkekler üstteydi. Kimseden çıt çıkmıyordu. Silâh sesleri de kesilmişti. Ruslar yaylaya girdi. Bütün evleri teker teker aradılar. Bizi de ahırda buldular. Çıkardılar bizi dışarı. Başladılar üzerimizi aramağa. Para yüzük, altın ne buldularsa aldılar. Sıra bana gelince belimi çözdüm. Kesem çıktı meydana. Askerin biri aldı kesemi. Kesede beş kuruş vardı.

- Beş kuruştur alma onu, diye yalvardım.

Asker benim sesimi taklit ederek, alay etti. Sonra parayı kesenin içine koydu, ağzını bağladıktan sonra geri verdi. Aldı elimdeki torbayı. İçime bir korku girdi. Bunlar Rus mallarıdır, tanıyacak ve alacak onları, anama ne diyeceğim? Yine yalvardım:

- Bunlar anamındır, alma onları, dedim.

O tekrar yalvaran sesimi taklit etti, sonra çıkardığı gibi torbaya koydu ve geri verdi.

Sonra bütün yayla halkını İbrahim Ağanın düzüne topladılar. Yaylada kimse kalmadı. Orada bizi toplamalarının sebebi, yağlı paçavra! ile bizi yakacaklardı. Karşıda çadırlar kuruldu.

Akşama kadar bizi orada alıkoydular. Kimse evine gidemedi. İbrahim Ağanın evinin yanlarındaki evlerde kaldık. Herkes bir kenara çekilerek başımıza gelecek akıbeti bekliyorduk. İçimizde erkek olarak yalnız kaynım Ramis'in kaynatası vardı, diğerleri kadındı. Bir asker geldi, kadın istedi. Ramis'in kaynatası yanımızdaki kadınların birine,

"Sen git!" diye işaret etti. Kadın önde asker arkada hayata (balkona) doğru giderken kafasına balta ile vurarak askeri yere serdi. Sonra gübreyi açarak cesedi içine gömdüler.

Ertesi gün bizi serbest bıraktılar, ama ne mal, ne yatak, ne de kap kacak bıraktılar.

- Sultan Murat'ta olan Şehitlerin hikâyesini biliyor musun?

- Bilmez olur muyum?

Bizim karargâhımız Limonsuyu'ndaydı. Kumandanın biri bir gece orda bir rüya görmüş. Sabahleyin kalkıp:

Ey din kardeşlerim, benim ile Cennete gelecek olan var mı? diye emrindeki askerlere sormuş.

Oradakilerin hepsi hazırdı. Gönüllü bir bölük kurdu ve Rus'un üstüne geldi. Oradan Şehitler Tepesi'ne çok yoldur. Yaya iki saat sürer. Oradan Bayburt'a giderdik. Şehitler Tepesi'ne çıkmadan aşağıdaki düzlüklerde vur ha vur, vur ha vur çıktılar Şehitler Tepesi'ne. Süngü süngüye dövüş başladı. Silâh sesleri kesildi. Hep döküldüler ve orada şehit düştüler.

- Biraz önce anlattığın olayda, Sizi yaylada topladılar, aradılar, mallarınızı aldılar dedin. Şehitler Tepesi'nin savaşı bu olaydan önce mi oldu?

Olayın geçtiği, Sıcakoba yaylasından bir görünüm

- Sonra oldu. Türk ordusu önce kaçtı, sonra hücum etti.
- O halde bu olayı senin de yaşamış olman gerekir.
- Elbette. Çektiğimizi Allah bilir. Nice korkular ile o günleri yaşadık.
- Ruslar buralarda ne kadar kaldılar?
- Üç sene kaldılar. Şimdiki şose var ya, ilk olarak Ruslar açtılar onu.
- Bayburt'a kadar mı?
- Evet
- Ne ile açtılar yolu? Greyderle mi yoksa...
- Millet ile. Kazma kürek ile. Çoluk, çocuk, karı, kuru. Ben gitmedim. Bütün gittiler. Çalıştırdı, yaptı.
- Çalıştırırken para veriyorlar mıydı?
- Yevmiye ile çalıştırıyorlardı.
- Çalışanlar kimlerdi?
- Türkler. Kendilerinin kimsesi yoktu.
- Sence Ruslar bu yolu niçin yaptırdılar?
- Oturacaktı da onun için yaptırdı.
- Yani kendileri için yaptılar yolu, bizim için değil.
- Elbette kendileri için yaptılar. Sonra içinde bir ihtilaf, bir anlaşmazlık çıktı da çekildi gittiler. Yoksa gitmeyeceklerdi. O kadar masrafı yaptıktan sonra gider miydiler?
- Anabodamo'da ne işiniz vardı? Biraz önce ilk defa yaylada iken Rusların geldiğini söyledin. (*Anabodamo, Hadi deresinin yukarı bölümündeki dar vadi, Yangın'ın altı*.)
- İlk defa köyde iken geldi sanırım. Sonra çıktık yaylaya.
- Anabodamo'ya gitmeniz nasıl oldu?

- Düşmandan kaçtık da Anabodamo'ya gittik. Orada bir boğaza girdik. Ama Barma'da yanıyordu ortalık. Muharebe vardı ki, o yana giden topun dumanını da, bu yana gelenini de görüyorduk. Biz, çoluk çocuk oradaydık.

- Kadınlar ve çocuklar mı vardı Anabodamo'da?

- Evet.

- Erkekler neredeydi?

- Eli silâh tutan erkekler yukarıda düşmanla çarpışıyordu.

- Orada bir gece kaldık. Baktık ki bir Rus askeri geldi çıktı yanımıza. Daha önceden onu tanıyorduk. Rusların Hadi'daki deposunun memuruydu. Bize ara sıra gelirdi. Kardeşim Rahime bir buçuk, iki yaşlarındaydı. Onu çok severdi. O gece orada bizimle kaldı. Ertesi gün beni sizin kumandana yetiştirin dedi. Aldı koptular onu Aymeydanı'ndan yukarı. Götürdüler bizim askerlere teslim ettiler de geldiler.

- Rus tarafından mı kaçmıştı?

- Evet

- Taşınmanız nasıl oldu?

- Anamı evinden çıkardılar. Orayı depo ettiler. Çocuğu mu vardı, kardeşi mi vardı bilmem? O yıllar rahime küçük çocuktu. Orada olduğu süre Rahime'ye yakınlık gösterirdi.

- Bizim kumandana teslim edildikten sonra ondan haber aldınız mı?

- Daha haber alamadık.

- Yaylada geçen bu savaştan sonra Ruslarla ilgili başka bildiğin ya da duyduğun bir olay oldu mu?

- Onlar burada durduğu süre bir şey olmadı. Yolda çalışırken o adamı verdiler uçurumdan aşağı.

- Hangi adamı?

- Yenteli Ali Osman'ı.

- Niçin?

İlve Yeni'nin "Muharebe vardı ki, o yana giden topun dumanını da, bu yana gelenini de görüyorduk" dediği yerlerden biri olan Kazankıran'daki siperlerin günümüzdeki durumu.

- Bu savsak adam niye boş dolaşıyor buralarda? Dediler ve verdiler onu uçurumdan aşağı. Kimse korkusundan bir şey diyemedi. Beş on gün bir yerde görülmedi. Bunca dinamitler patlattılar, taşlar yuvarladılar oradan aşağı. Beş on gün sonra çıktı geldi. Onu görenler şaşırdı:

- Ali Osman, sen neredeydin? Diye sordular. "Bir taşın altında yaaaattım da yattım," dedi. Bu olaydan sonra Yente'ye (*Çayıroba*) gitti, bir daha da kendisinden haber alamadık.

- Başka bir olay hatırlıyor musun?

- İlk geldikleri zaman çok kişi öldürdüler. Benim hatırladığım; Çufaruksalı Harun, bir kazık aldı da düşmanın üzerine yürüdü, Rize tarafında vurdular onu. O adam nerede hacca gidecek birini duysa onunla görüşmeye giderdi. Amcamda gördüm, tanıdım onu. Amcam hazırlanıyordu, Kâbe'ye gidecekti, o bize geldi. Ben çocuktum. Balkonda soyma ayıklıyordum. Geldi bana yardım etti.

Hacı Şükrü Öztürk

Temmuz 1984'de, Şehitler Tepesi'ni görüntülüyordum. Yanımda amcam ve Mehmet Ali ağabeyim vardı. Daha sonra yakından ve uzaktan meraklılar etrafımıza toplandı. Çalışmalarım röportaja dönüştü. Koldere köyünden, Hacı Şükrü Öztürk, görüntülerimi şöyle seslendirdi:

"Birinci Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) Rus Ordusu bu toprakları işgal etti. Çanakkale Zaferi'nden sonra birliklerimizden birkaç grup buraya verilmiş, kahramanca verdikleri mücadele sonunda Rus ordusunun ilerlemesini durdurmuşlardı.

Rus istihkâmlarının üstü kapalı, sobalı, her türlü konforu mevcut, askerleri efendi gibi yaşıyorlardı. Bizimkiler ise, şu karşı ki sıra tepelerde, dize kadar istihkâm içerisinde kışı geçirmek zorundaydılar. Soğuktan hastalanarak geri gönderilenler oldu. Askerlerin hepsi hastalanma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Başlarında bulunan kumandan, emrindeki askerlere şunları söyledi:

- Arkadaşlar, bu gidişle hepimiz soğuktan hastalanarak öleceğiz. Bulunduğumuz yerde ölümü beklemektense, düşmana saldıralım. Ölürsek öyle ölelim. Ben bir rüya gördüm. İnşallah gerçektir. Benimle gelmek isteyen var mı?

Orada bulunan askerlerin tümü hücuma hazır olduklarını, komutanlarının emrinde olduklarını, ne yapılacaksa hep birlikte yapacaklarını belirttiler.

Komutan, askerlerin içinden altmış beş kişi seçti. Bunlar gizlice düşman istihkâmlarına yaklaşarak tel örgüleri kesecek, diğer askerler takviye gücü olarak görev yapacaklardı. Tel örgü kesilince kumandan bir el ateş edecek, parola silâh sesi olacaktı. Silâh sesi duyulunca takviye gücü de, ellerindeki silâhlarla onları destekleyeceklerdi.

Orada üç karakol vardı. Bu karakolları teker teker alarak tellere yaklaştılar. Ruslarda köpekler vardı. Bunlar bizim askerlerimize hücum ettiler. Telleri kesmeye engel oldular. Askerin birini sıkıştırdılar. Asker, köpeği vurmak zorunda kaldı. Köpek vuruldu, ama tel örgü kesilmeden parola verilmiş oldu. Silâh sesini duyan takviye gücü ateş etmeye başladı. Tellerin başlarında bulunan bombalar patladı. Altmış beş kişinin çoğu kendi askerlerimizin ateşi sonunda şehit düştü. Kalan askerlerimiz hücum ederek düşmana ani baskın yaptı. Düşman askerleri bir kurşun atmadan imha edildi. Burası birinci hattı.

İkinci hat aşağıda Komardağı'ndaydı. İhtiyat topçuları dışında oradan da kimse kurtulamadı. Topçular kaçarak kurtuldu. Biz orada düşmanın esaretindeydik. Düşmanın kaçtığını görünce bizim askerlerimize sığındık.

Bu tepeye gelip ziyaret ettik. Şehitlerimize toplu mezar açarak gömmüşlerdi. Burada gördüğünüz birinci çeper, burada şehit düşen askerlerimizin mezarlarıdır. Aşağıdaki ikinci çeperde, Barma, Görne ve dolaylarında şehit düşen askerlerimiz yatıyor.

Bu kumandan burada ölmedi. Barma'daki çatışmada atıyla birlikte yaralandı. Sultanmurat'ın yanında karargâh vardı. Oraya getirdiler. Orada ölünce bu şehitliğin başına getirip defnettiler.

Bu şehitlik ellili yıllara kadar hayvanların ayaklarının altında çiğneniyordu. İsmail Efendi (*Bakkaloğlu*) rüyasında şehitleri gördü. "Bizi hayvanların ayaklarının altından kurtarın!" diyorlardı. Rüyasını bize anlattı. Çevredeki yaylaların halkı toplanarak elbirliği ile taş toplayarak bu çeperleri yaptık. Daha sonra abide dikildi, mescit yapıldı."

Şehitler Tepesi

Bu tarihi olayın bir de askeri yönünü inceleyelim.

23 Haziran 1999, Şehitleri Anma Günü bir subay Şehitler Tepesi'nde geçen savaşı şöyle özetledi:

"Birinci Cihan Harbinde, birçok cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu, Rusların 1916 yılı başlarında Kafkaslardan başlayan taarruzları hızla ilerlemiş ve bunun sonucunda 18 Nisanda Trabzon'a ulaşmıştır.

Çanakkale cephesinde yenik düşen müttefiklerin bu bölgeden çekilmesiyle Osmanlı ordusu doğu harekât alanını pekiştirme olanağını elde etti. Haziran ayı başlarında Rusların taarruzu zayıfladı ve buna mukabil kaybedilen toprakların geri alınması maksadıyla hazırlıklara başlandı.

Batıda bulunan Mador ve daha ötesindeki Tolos dağlarına 9. Tümen, güneye 13. Tümen yerleştirildi. 21 Haziran gecesi bu bölgeye gelen 4. Alay ise doğudaki Arpalı köyünden Yurt Tepesi istikametine, 29. Alay ise, doğudaki dere boyunca Hadi Pazarı'na doğru taarruza başladı. 23 Haziran sabahı düşman bu bölgede 1000'i ölü, 500'ü yaralı ve muhtelif silâh ve teçhizat bırakarak geri çekilmek zorunda kaldı.

Bu muharebeler esnasında şehit düşen 4. Alayın tabur komutanı Yüzbaşı Seyfettin ve 70 Mehmetçik, Şehitler Tepesi'nde yatmaktadır.

Bu muharebelerde dikkati çeken en önemli husus şudur:

22 Haziran gecesi, yöre halkından, araziyi iyi bilen 40 kişilik bir müfreze düşman içine sızarak baskın yapmıştır. Bu baskın, düşmanın tertibatını bozmuş ve muharebenin kazanılmasında temel teşkil etmiştir.

Sivil gönüllülerle, askerler omuz omuza, eşsiz bir mücadele örneği sergilemişlerdir."

MEMLEKET HAKKINDA NELER ANLATTILAR

Hasan Yeni

Çambaşı köyünün üst dönemeçte Hasan'la memleket özlemimizi gidermeye çalışıyoruz. Vadi bütün güzelliğiyle ayaklarımızın altında sergileniyor. Hafiften esen yaz meltemi, derenin şırıltısını kulaklarımıza getiriyor, bir müzik gibi. Karşımızda Ataköy, Şahinkaya birer tablo gibi duruyor. Parçalı bulutların arasından sıyrılan güneş, projektör gibi bu tabloların belirli yerlerini aydınlatıyor sanki. Yeşilin tonları, gökyüzünün maviliğiyle bir uyum içinde. Kazankıran her zamanki gibi gururlu edasıyla yükseliyor karşımızda. Klakson esleri geliyor, bir iplik gibi, zikzaklar çizerek uzayan yollardan. Hani o çocukluk yıllarından kalan duygularla, kolları birer kanat gibi esen rüzgâra açıp, havalanmak geliyor içimden. Güzelliğine doyamadığım bu toprakları kuş bakışı seyretmek istiyorum. İkimizin de aynı duyguları hissettiğimiz belli. Susuyoruz, bu mutlu dakikaları yaşıyoruz içimizden.

Hasan'a soruyorum:

Her fırsatta buraya geldiğini biliyorum. Nedir seni buraya bağlayan etken?

- "Çocukluğum burada geçti. Buranın her karış torağında bir anım var. Öğrencilik yıllarım ortaokuldan itibaren tamamen dışarıda geçtiği için bir özlemim var buraya karşı. İstanbul'da ya da Ankara'da dururken daima buraya geleceğim günleri sabırsızlıkla beklerim. Arkadaşlarla bir araya gelince buradaki anılarımızı konuşuruz. O anıları yeniden yaşamış gibi oluruz. Tertemiz havası, her köşesinde bir hatırası vardır buranın. Onun için seviyorum burayı. Bağlıyım buraya. Annemin, babamın burada oluşunun da etkisi var. Her zaman buraya gelmeği büyük bir arzu ve istekle özlüyor ve bekliyorum.

Buraya gelince bir sakinlik, bir sükûnet oluyor. Gece saat ikide de yatsanız sabah saat yediye kadar hiç uyanmadan uyuyorsunuz. Yedide kalkınca da hiç bir yorgunluk hissetmiyorsunuz. Başka yerlerde bu rahatlığı bulamazsınız.

Bir de, Çaykara ve köylerinde yaşayan toplum bozulmamış bir toplumdur. Yüzde doksanını da tanıyorsunuz. Bu da büyük bir avantajdır.

Biraz önce buranın her köşesinde bir hatıranın olduğunu söyledin. Bu hatıralardan birkaçını söyler misin?

- Buradaki hatıralarım çocukluğumdan başlar. Ben Ataköy'ün Gümüşdere Mahallesi'ndenim. Eskiden burada Hadi pazarı denen bir pazar vardı. Ben bu pazarın son zamanlarını yaşadım. Solaklı deresi o zamanlar bir taşıma aracı olarak kullanılırdı. Ormandan kesilen istihsaller Solaklı Deresiyle Hadi pazarına inerdi. Buradan kamyonlara bindirilirdi. Daha önceleri Of'a indirildiği söylenir. Ben görmedim. Babalarımız falan bilir onu. Çocukluk yıllarında burada yüzerdik. O ağaçların böyle dizildiğini bilirim.

Tahmin ediyorum 1953 yılındaydı. Yine böyle ağaçların arasında oynarken, benzine benzer bir şey gördük suda. Buraya benzin aktı her halde dedik.

Yukarıya doğru geldik. Şinasi vardı yanımda sanıyorum. Bir jeepin şelâlenin altına düştüğünü gördük. Olay yerine ilk gelenlerdendik. İlkokul ikide, yedi sekiz yaşlarındaydık. İnsanların orada parçalanmış vaziyette yattıklarını unutamıyorum.

İlkokula başlamam ile ilgili bir anım vardır.

Okula başlamadan önce Zennure ile beraber Arapça okuyorduk. Babam gurbetteydi. Behzat amca muhtardı. Babamla çok ahbaptı. Çocukları okula göndermesi için

Çambaşı'ndan Gümüşdere Mahallesi'nin görünümü

anneme haber gönderdi. Gönderir mi annem, hafızlık yapacaktık. Bekçi Gamgar amca vardı, onu gönderdi. Beni oraya indirmesin dedi. Annem o zaman düşündü. Bu adamdan kurtaramayacağız. Oğlanı verelim okula da, kızı kurtaralım. Ben okumağa öyle gittim. Allah rahmet etsin, o vesile oldu okumama.

Senin öğrencilik yıllarında kızları okutmak, istenmeyen bir olaydı. Bu gün de aynı problem var mıdır burada?

Hayır, o gün öyle düşünen annem, bu gün kızların okumasını isteyen biridir. Ne derece ister bu ayrı bir olay, ama kızların okutulması olayı aşıldı. Dört beş sene önce bir anı yaşandı. Köyümüzdeki Sağlık Meslek Lisesi denen bina Kur'an kursu olarak yapılmıştı. Buraya toplanan paraların çoğu Kur'an kursu adına toplanmıştı. Burada bir Sağlık Meslek Lisesi açma olayı belirdiği anda bina sorunu ortaya çıktı. Önce eski ilkokulda başladı Kız Sağlık Meslek Lisesi. Kızlara yönelikti. Ertesi sene burası yetersizdir, biz bunu buradan nakledeceğiz, diye bir görüş belirdi. Politik yoldan teşebbüs edildi. Bina sağlarsanız burada kalır. Binayı almak istediler. Bir hayli mücadele oldu. Biz de bu mücadeleye girdik. Kız çocuklarının okumasının hepimize faydası vardı. İki, üç senede ebe, hemşire çıkıyorlar. Köyde bir grup buna şiddetle karşı çıkarak binayı vermek istemedi, fakat sonunda sağduyu galip geldi.

- Hangi etken annenin zihniyetini değiştirdi?

- Annemin zihniyetinin fazla değişmiş olacağını sanmıyorum. Ama en azından kızlarımın sınıfları pekiyi derece ile geçmelerini ve iyi olmalarını istiyor. Önceki zihniyeti olsaydı kızlarını ne diye okutuyorsun diyebilecekti.

- Bu zihniyetin oluşmasını sağlayan etken nedir? Kuşkusuz burada söz konusu olan yalnız senin annen değildir. Yöre halkının tüm annelerini kastediyorum.

- Eskiden anneme tiyatroya gittiğini söyleseydin, dansöze mansöze gittiğini anlardı. Tiyatronun ne olduğunu bilmezdi. Okula gidenler kız-erkek her türlü şeyi yapıyorlar, modern hayatı ahlaksızlık olarak görüyorlardı. Fakat kendilerinin içinden insanlar o hayata girince durumun kendi düşünceleri gibi olmadığını anladılar. Meselâ annem İstanbul'a geldiğinde komşularımız geliyor, sigara içiyorlar. Eskiden olsaydı, niçin sigara içiyorsun diyecekti. Ama şimdi normal karşılıyor. Yaşamın bir parçası gibi görüyor. Bunun bir ahlâksızlık olmadığını anlıyor.

Bu zihniyet köyde de hâkim duruma geldi. Kur'an kursu binası Sağlık Meslek Lisesine verildi. Halkın %90'ı bunu benimsedi. Kız çocukları okusun, bir an önce istikballerine kavuşsunlar. Okumuş insan, kültürlü insan lâzımdır. Okumayan insanın bir şey olmadığını görmüşlerdir. Her evde bir üniversite okuyan vardır bu köyde. Bir de geçim, istikbal kaynağıdır memur olmak. Başka bir şansı yoktur bu köyün. Bu da itmiştir halkı.

Eskiden burada kızları okutmak istemiyorlardı. İlkokulda bazı muhtarların baskısıyla kızlar okula geliyordu. İlköğretim Kanunu da devamı mecbur ediyordu. Ama ortaokulda bizim sınıfımızda bir tane kız vardı. Ondan sonra yabancı memurların çocukları geldi. Başka kız yoktu. Ama şu anda burada görülmüştür ki, tarlada, sabanda hiç bir hakkı olmadan, kullanılan, çalıştırılan kız çocukları oluyor.

Kız çocukları da zamanla uyandılar. Okuyan arkadaşlarının öğretmen, ebe, hemşire gibi maaş sahibi olduklarını görünce, onlar da ailelerine baskı yapmağa başladılar. Bu baskı sonucu toplum zihniyeti değiştirdi. Herkes çocuğunun okumasını istiyor. Hele şimdi İmam-Hatip'te de okutabiliyor. Bakıyor istediği okulda okuduğu takdirde namazını niyazını da daha iyi biliyor. Daha iyi ona hâkim olabiliyor.

Bu geçildi artık. Hiçbir ailenin çocuğunu okutmadığı görülmemiştir. Diğer okullarda bazı sakıncalar gören, hiçbir şey yapamayan İmam-Hatip'e veriyor çocuğunu.

Sonuç olarak şöyle özetleyebiliriz: Yöre halkının gelir düzeyi düşüktür. Okuyan kızların bir geliri oluyor. İleride ailelerine bir katkı sağlayabiliyor. Buna ek olarak dünya görüşü değişen toplumun baskısı, kız çocuklarını okumaya sevk ediyor.

Memleket özlemi nereden kaynaklanıyor

Bu topraklarda doğup da çeşitli nedenlerle ayrılmak zorunda kalanların ortak bir özlemi vardır. "Bu özlemin kaynağı nedir?" diye bir soru geliyor akla. Bu sorunun cevabını verebilmek için günümüzden çok gerilere, çocukluk yıllarına giderek, ilk bilinçlenmeden sonraki gelişmeleri gözümüzün önüne getirsek, sanırım özlemimin nereden kaynaklandığı daha iyi anlaşılır.

1949 yılının sonbaharında altı yaşında memleketten ayrılırken bu topraklara ait hangi izlenimlerimin olduğunu ayırt edebilmem çok güç. Bunlar çocuksu duygulardan öteye geçmez.

1952 yılının yaz tatilinde annem memlekete gitmek zorundaydı. Babamın izni olmadığı için gidemeyecekti. Ben ise hangisini seviyorsam onunla birlikte olabilecektim. İkisi arasında seçim yapmam zordu ama fazla tereddüt etmeden şöyle demişim:

- Babacığım seni seviyorum, ama annemi daha çok seviyorum, onunla gitmek istiyorum.

O zamanki duygularıma göre memlekete giden babam olsaydı, sanırım o yönde karar verirdim.

O yaz tatilim, yeğenlerim, Raife ile Rabia'nın beşiklerini sallamakla geçti. Annem yaylanın, ağabeyimle yengem de köyün işlerini yapıyorlardı. Akranlarım gezip oynarken, ben dört duvar arasında çocuk bekliyordum. Ağabeyim ısrarla:

- "Sakın gözünden ayırma çocukları! Beşikten sarkar ve boğulurlar." diyerek görevimin önemini vurguluyordu.

Söylenenlere aynen uyuyordum. Ufak kıpırdamada beşiği sallıyor, uyanıp ağlamamaları için çaba harcıyordum. Beşiklerin iplerinin birini sağ, diğerini sol ayağımın başparmağına bağlayarak iki beşiğin arasına yatar, ağlayanın beşiğini sallardım. Onlar uykuda oldukları an, aşağıdaki pencereden dereyi ve kıvrıla kıvrıla Çaykara'dan gelen yolu izlerdim. Ara sıra Çarmaş'tan görünen kamyonu evin üstünden geçinceye kadar büyük ilgiyle izlerdim. Diğer zamanlarda bir türlü geçmeyen vakit böyle anlarda çabucak geçerdi. Hele arkadaşlarla kamyonların arkalarına takılarak koruklardaki dönemece kadar gidemeyişimin özlemini çekerdim. Biraz daha büyük çocuklar evimizin karşısında, Çebnili Mahallesi'nin altındaki büyük gölde yüzerlerdi. Onları yakından izlemek en büyük arzumdu. Bu arzum hiç gerçekleşmedi. Çünkü çocukların yüzdüğü güneşli havalarda, yengemle ağabeyim çalışmak zorundaydı. Çocukları evde bırakıp oraya gitmem doğru olmazdı. Ya çocuklar uyanıp da ağlar, ya beşikten sarkıp boğulurlarsa!

Yengem eve geç geliyor, o gelince güneş batmış oluyor, güneş battıktan sonra da çocuklar evlerine gidiyorlardı. Bu nedenle arkadaşlarımı çok az görebiliyordum.

Havanın bozulması en büyük arzumdu. Yağmur yağınca çalışmaya gidilmeyecek, ben bu vesile ile serbest kalacaktım. Havanın bozulması için Allah'a dua ederdim.

Her nasılsa bir gün izin almıştım. Lütfü ile ilk defa balık avına gidecektik. Yalnız Hadi Deresi'nde balık tutmamıza izin verildi. Solaklı Deresi tehlikeliydi. Dereye düşersek boğulurduk!

Oltaları alarak Hadi Deresine indik. Kancaya solucan takmak gerekiyordu. Çamurlar arasında solucan bulduk, kibrit kutusuna koyduk. Elime almaktan tiksiniyordum. Lütfü bana yardım etti. Solucanı kancaya geçirdik. Ürperdim. Kocaman kanca zavallı böceğin karnına girince kim bilir ne kadar acımıştır. Lütfü tam bir ustalıkla bu işi yapıyordu. Oltalarımız hazırdı. Birer göl beğenerek misinaları suya sarkıttık. Şimdi balığın oltaya gelmesini beklemek gerekiyordu. Çubuk ağır geldiği için ara sıra suya giriyordu. Bütün dikkatimle suda balık görmeğe çalıştım. Ama suyun dalgalanmasından bir şey göremedim. Suyun dibindeki taşlar sallanıyordu. İlgim azalmıştı. Sıkılmaya başladım. Daha ne kadar bekleyecektim. Lütfü biraz yukarıdaydı. Onun balık tutma deneyimi vardı. Önce bir ıslık, arkasından sevinç çığlıkları attı. Balık tuttuğunu duyuruyordu. Yarı kıskançlık yarı üzüntü ile ona bir göz attım. Arkasından bütün dikkatimi benim oltama verdim. İki metrelik misinayı iki karış derinliğindeki göle soktum. İçimden "Lütfü balık yakaladı, ben yakalayamadım. Hiç değilse ben de oltaya balık gelmiş gibi çekeyim. Oltaya vurdu da yakalayamadım derim, diye geçirdim." Bu fikrimi beğendim. Tüm gücümle oltayı çektim, arkamdaki taşların üzerine savurdum. Bu da ne, gözüme bir beyazlık ilişti. Yoksa ben de mi balık tutmuştum? Koşarak misinayı buldum. On, on beş santimetre boyunda bir alabalık yakalamıştım. Kanca hala ağzındaydı. Hızla taşlara vurmuş olacak ki hafif titredikten sonra canı çıktı.

Bu kez sevinç çığlıkları atma sırası bana gelmişti. Bir araya gelerek balıklarımızı birbirimize gösterdik. İkisi de aynı büyüklükteydi. Büyük iş

başarmışlığın gururunu duyuyorduk. Bu başarımızı herkese göstermeliydik. Balık tutmağı bıraktık. Balıkları oltalara takıp sallayarak eve döndük.

Annem yayladan haber gönderdi. Unu bittiği için un istiyordu. Bu görev her nedense bana verildi. Bir torbaya bir got (*4 kg*) un koydular, sepetin içine yerleştirerek sırtıma verdiler. İlhame hala ile birlikte bir güneşli günün sabahında yola çıktık. Ataköy'e çıktığımızda hava iyice ısındı. Bir got unun altında buram buram terliyordum. Tepe'ye çıktığımızda hava bulutlandı, Aymeydanı'na çıktığımızda ise yağmur başladı. Yaylaya kadar yağmur altında yürüdük. Elbiselerimde kuru yer kalmadı. Hava kararırken yaylaya girdik. Annem büyük bir heyecanla karşıladı beni. Bu kadar yükü nasıl getirebildiğimi üzülerek sordu. Ben durumumdan şikâyetçi değildim. Anneme kavuştuğum için seviniyordum. Onu özlemişim.

Annem o yaz Ahmet dayımın yaylasındaydı. Çatının tepesinden birkaç tane kiremit alınmış, bir baca meydana getirilmişti. Orta yerde yanan ateşin dumanı oradan çıkıyordu. Elbiselerimi çıkarıp kurumak için ateşin yanına serdik. Annem kocaman kütükleri ateşe koyarak yattık. Odayı aydınlatan ateşin sarı ışıklarını ve kıvılcımlarını bir süre seyrettikten sonra uyumuşum.

Ertesi gün güneşin parlaklığı ile uyandım. Akşam ateşe konan kütükler yanarak kül olmuş, bacadan yağan kar, küllerin üzerinde bir yığın oluşturmuştu.

Annem telâşlıydı. İnekler ahırda açlıktan bağırıyordu. Onlara verecek ot yoktu. Dize kadar çıkan kar, yaşamı güçleştirmişti. Komşular hayvanları götürmek için köyden gelmişti, ama bizden gelen yoktu. Annem küplere biniyordu.

Öğleye doğru getirdiğim unu tekrar sırtladım. Hayvanları önümüze katıp köye hareket ettik. Yürümek çok güçtü. Düştüğüm kar çukurlarından çıkmak zor oluyordu. Yine her tarafım ıslandı. Ama Aymeydanı'ndan sonra kar yoktu. Güneşin son ışıkları, Kurun'u sarı renkle aydınlatırken köye indik. Annem dayanılmaz sancılar içinde yatağa düştü. Ara sıra gelip ayak tarafından elimi yatağına sokuyor, ayaklarının soğuyup soğumadığına bakıyordum. Hani "insanın canı ayaklarından itibaren çıkarmış. Can çıkınca da soğurmuş!"

Yaz tatilim sona ererek memleketten ayrılmak zorunda kaldım. Artık bundan sonra, özlemini duyduğum memleketi rüyalarımda yaşayacaktım. Sabahlara kadar, bir kuş gibi uçarak o doyamadığım manzaraları yukarıdan seyredecek, derenin taşlara vurarak çıkardığı sesi kulaklarımda hissedecek, balık tutacaktım.

Bu özlem ilkokulu bitirdiğim 1956 yılının yazına kadar devam etti. Memlekete gitme ümidi belirince sevincim sonsuzdu. Hasretini kalbimin derinliklerinde hissettiğim topraklara kavuşacağım için dünyanın en mutlu insanıydım.

Memlekete gitme gerekçesi çok basitti. O yaz öğretmen okulu sınavlarına girmek için müracaat etmiştim. Mehmet Ali ağabeyimin memlekete gidecek olması beni de isteklendirdi. Öğretmen okulu giriş sınavlarına orada da girebilirdim. Bu gerekçe ile memlekete gitme iznini aldım.

On iki yaşlarındaydım. Artık çocuksu hayallerimin yerini gerçekçi duygular almıştı. İlkokulu bitirmiş olmam, memleket değerlerini kavramamı kolaylaştırıyordu. Yol kenarında sıralanan direklerle otobüsün saatteki hızını hesaplayabiliyordum. Bulduğum rakam beni tatmin etmiyordu. Daha hızlı gitmeliydik. Üç gün sürecek olan bu yolculuk uzun bir zamandı.

Üç günün sonunda Of vadisindeydik. Otobüsümüz daracık yollardan ağır ağır ilerlerken çevreyi inceleme fırsatı buluyordum. Duygularımı kelimelerle ifade etmek mümkün değildi. Solaklı nazlı nazlı akıyor, sanki bana hoş geldin diyordu. Evimizin, dereliklerimizin önünden geçen bu dere ile bir an önce buluşmak hasret

gidermek istiyordum. "Bıraksalar beni" diyordum içimden, "derenin kenarına insem, dereyi kucaklasam, kollarımın arasına alsam, soğukluğu ile serinlesem, doya doya içsem, çakıl taşlarının üzerine uzansam", diyordum. Gümüşdere Mahallesi'ne kadar çıkmaya tahammülüm kalmamıştı. Ama bu duygularımı kimse anlamıyordu. Şu otobüsün lâstiği patlasa da isteklerimi yerine getirsem, diye geçiriyordum içimden. O da olmadı. Kafesteki kuş gibiydim. Pencereyi açıp uçmak, derenin ortasındaki şu kocaman taşın üzerine konmak, oradan derenin tatlı şırıltısını dinleyerek gecelemek istiyordum.

Bu tatlı hayallerle son durağa gelmiştik. Artık bütün hayallerim gerçek oldu. Rüyada değilim, gerçekten özlemini çektiğim topraklara, ağaçlara, yeşilliklere, sulara kavuşmuştum artık. Dünyanın en mutlu insanıydım. Bu mutluluk hiç, ama hiç bitmemeliydi.

Ertesi gün parlak güneş, suyun, yeşilliklerin ve gökyüzünün rengini tarif edilmez bir güzelliğe bürümüştü. Diğer ülkeleri tanımıyordum ama dünyada bu kadar güzel renklerin ve güzelliklerin bulunduğu bir başka yer yoktur, diyordum.

Kazankıran, Kurun, Şahinkayaları, birer ağacın gölgesinde gölgeleniyormuş gibi duran mezire evleri yüksekten gülümsüyorlardı, bize gel diyorlardı sanki. Gezmek, araştırmak, incelemek istiyordum. Kazankıran'a, Kurun'a çıkmak, çevreyi oralardan görmek istiyordum. Yürüyerek çıkmaya sabrım yoktu. Bir kuş olup uçmalıydım, ya da helikopterle uçup oralara konmalıydım. Şahinkayaları'na çıkıp anlatılan ejderha gibi yılanların hâlâ orada yaşayıp yaşamadığını görmek istiyordum. Bu duygular içimde yeşerirken, bilinmeyen engeller karşıma çıkıp hayallerimi yıkacağı endişesi vardı içimde..

Sınav durumunu araştırdığımda sürpriz bir gelişme ile karşılaştım. Trabzon'da sınava girme hakkına sahip olmadığım gibi, sınav gününü de geçirmiştim. Bu sürpriz gelişmeden fazla etkilenmedim. Memlekete kavuşmuş olmamdan ötürü mutluydum.

Ertesi gün meydana gelen gelişme beni hayal kırıklığına uğrattı. Ağabeyimle birlikte yaylacılık yapacaktık. O, hayvanlarla, ben ise çocuklarla ilgilenecektim. Çocuk bakıcılığı ilerde mesleğimi sevmeme yardım edecekti ama kafamdaki hayalleri gerçekleştirmeme engeldi.

Yaylada görevi üstlendim. Bağımsızlığım kısıtlıydı. Diğer çocuklar gibi oynama hakkına sahip değildim. Günün yirmi dört saatinde sorumluluğum vardı. Çocukların burunları bile kanamamalıydı. Fidefter, çeliga, ziğoyir oyunlarının yalnız isimlerini biliyordum. Ama süt, yoğurt, yağ, peynir ve kaymağın tadını çıkarıyordum. Evin çevresinden uzaklaşmak olanağı yoktu. İki yüz metre uzaktaki Komardağı'na bile çıkıp yaylayı seyretme olanağına sahip değildim.

Akşam havanın kararmasıyla yatıyor, günün ağarmasıyla kalkıyordum. Komşuların sütlerini kaymaktan ayrıştırma görevi de benimdi. Bu işten sonra süt makinesinin temizliği, tekrar kurulması yeğenlerimin kalkmasına kadar yapılmalıydı. İneklerin sağılması, nahıra götürülmesi, meşeden odun getirilmesi ağabeyime aitti. Hiç sevmediğim ahırın temizliğini de benim yapmam gerekiyordu. Arzu ve isteklerimi hep ama hep içime attım.

Memlekete gelişimin on beşinci günüydü. Remzi'nin oğlu Hafız Mehmet yaylaya gelerek, babamın telgraf gönderdiğini ve acele olarak beni yanına çağırdığını söyledi.

Ertesi sabah erkenden yağ, yoğurt ve peynir alarak köye indim. Mustafa ağabeyime gelen telgrafı sordum. "Telgraf gelmedi" cevabını aldım. Yoksa hafız Mehmet benimle şaka mı yapmıştı? Böyle bir şakanın olamayacağını, işin içinde benim anlayamadığım bir şeyin olduğunu hissettim, ama başka bilgi edinemedim. Günün geriye kalan kısmını değerlendirmek amacıyla oltayı kaptığım gibi soluğu derenin kenarında aldım. Yaylayı, çocukları ve telgrafı unuttum. Suyun, kulaklarımı okşayan sesi bende yorgunluk bırakmadı. Yakaladığım balıklar ise mutluluğumu daha da artırdı.

Ertesi gün yayla yolunda ilerlerken sırtımdaki yük ağırlaşıyor, altı sene önceki bir got un ile yağmur altında çektiğim sıkıntıyı hatırlıyordum. Ama yaylaya gidenlerin, yayladan gelenlerin coşkusu ve heyecanı, eğlendiriciydi. Sanki onlar benim gibi sırtlarında yük taşımıyorlardı. Bir yanda çeşme başlarında, düzlüklerde kemençe ya da türküler eşliğinde kıvrak yöre oyunları oynayanlar, haykıranlar, nara atanlar, eğlenenler; öte yandan peynir ekmeğini büyük bir iştahla yiyenler, sonra üzerine buz gibi suyu içtikten sonra Allah'a şükredenler. Mutlulukları her hallerinden okunan bu insanlar görülmeye değerdi. Eğlenceyi görenler yükü bir tarafa fırlatıp, elbisesinin sırtını ıslatan tere aldırmadan oyun halkasında yer alması, başka bir yurt köşesinde görülebilir miydi?

Bu mutlu insanların bir an kazma kürekle birbirlerine saldırdığını düşündüm. Bir ay önce Maraşlılarla Ataköylülerin birbirlerine saldırdığı gibi. Birbirleriyle kaynaşan, sevgi ve mutluluklarını birbirleriyle paylaşan, hatta ilişkileri hısım ve akrabalığa kadar varan bu iki köy halkına kavgayı yakıştırmak olası değildi.

İki hafta kadar sonra ikinci telgraf haberi geldi. İyice endişelenmiştim. Önceki telgraf haberinin de şaka olmadığı anlaşıldı. Ağabeyim bu kez telgrafın geldiğini doğruladı. Ancak kendisinde para olmadığı için Bakkaloğlu Ahmet'ten borç para almamı, gidince göndermemi söyledi.

Akşamın karanlığında Bakkaloğlu'nun evine gittiğimde evde kimseyi bulamadım. Çaresiz eve döndüm. Birkaç gün sonra başka bir yerden temin ettiğimiz elli lira ile yola çıktım.

Parayı bir keseye koydum. Keseyi bir iple boynuma geçirdim. Bu benim hem yol, hem otel, hem de yiyecek paramdı. Otobüs tuttuğu için yolculuk süresince yemek yemeyecektim. Bu parayla otobüs ve otel masraflarını da karşılayabilecektim.

İkindi vakti Trabzon'daydım. İlk işim Erzurum'a gitmek için bilet almak oldu. Bilet parası on beş lira idi. Parayı çıkarmak için göğsümü açmam gerekiyordu. Parayı nerede sakladığımı kimse görmemeliydi. Adamların olduğu yerden uzaklaştım. Beni gözetleyenin olmadığına kanaat getirince keseden on beş lira çıkardım, gömleğimin düğmelerini ilikledikten sonra parayı verdim ve biletimi aldım. Otobüsün tutacağını bildiğim için pencere kenarından yer istemiştim. Sonra garaja yakın yerde otel buldum. Dört kişilik odada bana da bir yatak verdiler. Akşama kadar zamanım vardı. Çömlekçiye inmek istedim. Deniz beni çağırıyordu, gemiler, kayıklar el sallıyorlardı sanki. Ya yolumu kaybeder, oteli ve garajı bulamazsam! Bunun sonucunu düşünmek bile istemiyordum. Geçtiğim yollara dikkat ederim. Hem otelin adını da biliyorum, bulamazsam sorarım, diye kendi kendime güven verdim.

Çömlekçi'ye indim. Akşamın kırmızı ışıkları limanı daha güzel gösteriyordu. İnsanlar, taşıtlar bir telâş ve hareketlilik içindeydi. Bir gemi limana yaklaşıyordu. Önce beyaz bir duman, arkasından kalın siren sesi şehrin yamaçlarında yankılandı. Fıkralardaki Temel Reisin takasına benzer bir taka patırtılarla limandan uzaklaştı. Uzun bir sopaya asılmış, armut dolu iki kefe ile bir satıcı bana doğru geliyordu. Beli iki büklüm olmuş, kalan son nefesi ile de "Sulu armut!" diye

bağırıyordu. Armutlar benim tanıdığım, armutlara benzemiyordu. Bu kadar güzel görünümlü sarı armutların tadı da çok güzel olmalıydı, diye içimden geçirdim. Sabahtan bu yana bir şey yemedim. Sabahleyin yediklerimi ise yolda çıkarmıştım. Yarım kilo armut aldım. Yumuşak ve sulu armuttu, ama tadı yoktu. İlk ısırmada yiyemeyeceğimi anladım. Kese kâğıdını kapatıp bir kenara koydum. Isırdığım armudu ise limandaki taşların arasına sakladım.

Balıkçılar, ağlarını kayıklara yüklemiş, takanın arkasından engine doğru kürek çekiyorlardı. Limanın dışında oltalarıyla balık tutmaya çalışan çocuklar vardı. Onların yanına yaklaştım. Bir süre onları seyrettim. Sırıksız misina ile balığın nasıl yakalandığını ilk kez orada gördüm. Balık tutmak kadar, tutanı seyretmek de zevkli bir şey. Zaman çabucak geçti. Hava karardı. Şehrin ışıkları yandı. Sokaklar aydınlandı. Geldiğim caddeden yürüyerek otele döndüm. Yatmak için erkendi. Birkaç tur da otelin çevresinde yaparak yatmaya gittim. Ertesi gün erken kalkacaktım. Erzurum'a kadar uzun yolum vardı. Oda arkadaşlarım henüz gelmemişti. Yatağıma girdim. Gözlerimi tavandaki tahtaların üzerinde gezdirirken tek bir isteğim vardı: Şu otobüs tutması olmasa!

Uyumuşum. Ertesi gün erkenden kalktım. Midem açlıktan burkuluyordu. Ama yemek yiyecek iştahım yoktu. Olsa bile neye yarar, biraz sonra yine çıkaracaktım. Midem boş olunca belki daha rahat olurum. Birkaç adımda garaja geldim. Otobüs hazırlanmıştı. Forodigodan (*kendir ipliğinden dokunan kumaş*) yapılmış bir torbamın içinde birkaç kilo peynir, lâstik çarkı, çamaşırlarım, vs. vardı. Onu muavine verdim. Otobüsün üstüne yerleştirdi. Otobüse bindim. Yerim ikinci sırada idi ama pencere kenarı değildi. Otobüs tutunca ne yapacaktım. Pencere kenarı boştu. Acaba orada otursam sahibi bir şey der mi? Derse kalkarım, bakalım sonu ne olur? Diyerek pencere kenarına oturdum, öndeki koltuğun demirlerine sıkıca yapıştım. Alnımı ellerimin üstüne koyarak uyumaya çalıştım. Uyursam otobüs tutmazmış! Biraz sonra oturduğum yerin sahibi geldi. Onun yerinde oturduğumu görünce biraz durakladı, kendi kendine "Bu çocuk benim yerimde oturuyor!" Sonra "Ne ise ben de burada oturayım." dedi ve benim yerimde oturdu. İtiraz etmediğine çok sevindim. İçimden kendisine teşekkür ettim. Ben kafamı kaldırmadan uyumaya çalışıyordum. Yan gözle ona baktım. Orta yaşlı bir adamdı. Şivesinden Erzurumlu olduğu anlaşılıyordu. Akşamın karanlığına kadar kafamı kaldırmaksızın öyle yattım. Geçtiğim yollardan, dağlardan, vadilerden, ovalardan haberim olmadı. Motorun sesinden geçtiğimiz yolları anlıyordum. Gecenin geç vaktinde Erzurum'a girdik. Otobüsten inince ilk olarak Kars'a gidecek otobüs için bilet almak istedim, ama yazıhane kapanmıştı. Ancak yarın sabah bilet alabilecektim. Ayakta duracak halim kalmamıştı. Bilet alamayışım ayrıca üzdü beni. Ya bilet bulamazsam, ya pencere kenarında yer bulamazsam iyice perişan olacağım. Yapacak bir şey yoktu. Otel aramaya koyuldum. Garajın yan sokağında bir otel levhası gördüm. Aramadan otel buluşuma sevindim. Bu insanlar ne kadar iyi düşünmüşler de garajın yakınında otel yapmışlar. Otele geldiğimde "Yerimiz yok ama idare ederiz." dendiler. İkinci kata çıkan merdivenin altına bir demir karyola koyarak bana yatak hazırladılar. Gecenin bu saatinde tanımadığım şehirde bitkin halimle otel aramaktansa merdivenin altında yatmaya razıydım.

Ertesi sabah uyanır uyanmaz aceleyle elbisemi giydim, torbamı alarak yazıhaneye koştum. Otobüs henüz dolmamıştı. Ortalarında yer bulabildim. Bu kez pencere kenarındaydım. Uyuma taklidi yapmama gerek yoktu. Otobüsümüz büyük gürültü ve sallantıyla garajdan çıkarak şehrin sokaklarında ilerlemeye başladı. Güneşin ilk ışıklarının aydınlattığı caddeleri buharlı camların arkasından

seyrediyordum. Midem bulanmıyordu. İçimden dua ediyordum. "İnşallah otobüs tutmaz da çevreyi seyrederim." Trabzon'dan Erzurum'a kadar başımı kaldırıp bakamadım. Geçen yıl coğrafya dersinde gördüğümüz Zigana Geçidi'ni göremedim. Oysa bu konuyu görürken yolumuz oradan geçer, gidiş-gelişlerde görürüm, demiştim. Bir ara otobüsün ağır fakat motorunun zorlandığı bir anda Zigana Geçidi'ne geldiğimizi tahmin ederek başımı kaldırıp bakmak istedim, ama başaramadım. Midem acı bir şekilde burkuldu. Hemen gözlerimi kapatarak uyumaya çalıştım, güçlükle midemi yatıştırabildim.

Kilometreler ilerledikçe durumumda bir değişiklik olmadı. Güneşin pırıl pırıl aydınlattığı Doğu Anadolu'nun ihtiyar dağlarını, sararmış düzlüklerini, koyun sürülerini seyrederek Kars'a geldim.

Düşünülmeden verilen karar bir yılıma mal oldu, ama memleketi bir kez daha gördüğüm için mutluydum. Sonunda, yirmi bir yıl bir sürgün gibi dünya cennetini görmemek üzere, bozkırlara atıldım.

Aradan yıllar geçti. On sekiz yaşında bir delikanlıydım. Yaz tatilinde annemle birlikte Adapazarı'na gitmemiz gerekiyordu. Uzun ve yorucu bir tren yolculuğundan sonra gece yarısı Adapazarı garında trenden indik. Abdülkerim ağabeyim Arifiye istasyonunda bizi karşılayacaktı. Her nedense karşılaşamadık. O zamanın tek şehir içi ulaşım aracı faytondu. Bir faytona binerek eve doğru hareket ettik. Caddeler ıssızdı. Atların tempolu ayak sesleri, yüzümüzü okşayan ılık rüzgâr ve vitrinleri süsleyen renkli neon ışıkları yorgunluğumuzu alıp götürmüştü.

Şehrin merkezinden geçtikten sonra ara sokaklara girdik. Ay ışığı ile aydınlanan mısır tarlaları, sırıklara sarılmış fasulyeler, karalâhanalar, asma üzümleri ve tarlaların kenarlarındaki tipik evleri görünce bir an kendimi memlekette sandım.

Ne aradan geçen seneler, ne de diğer güzellikler memleket özlemini unutturamamıştı. Bu özlem her fırsatta yine açığa çıkıyordu.

Bu anlatılanlardan sonra memleket özlemi nereden kaynaklandığı sorusunu daha iyi yanıtlayabilirim.

Yirmi bir yıl sonra tekrar memleketteydim. Aradan geçen bu koskoca yirmi bir yıl neleri getirdi, neleri götürdü?

İlk bakışta yöre güzelliklerinin odak noktası olan dere ilgimi çekti. Yatağındaki değişiklikleri hesaba katmazsak, aynı coşku ile akışını sürdürüyordu. Mısır tarlalarının çoğu fındık bahçesi halini almış, ormanlar biraz daha sıklaşmış, vadi tabanında kızılağaç korulukları oluşmuş, ağaçların kapladığı arazilerimiz tanınmaz hale gelmişti.

Köyler mahalleler ıssızlaşmış, terkedilmişti sanki. Yenipazar ölüm sessizliği yaşıyordu. Dükkânların bazıları yıkılarak kaldırılmış, temellerini ısırgan otları kaplamıştı. Kalan binalar kendiliğinden büyüyen kabak ve fasulye asmaları ile sarılmış, çürümeye terkedilmişti. Araba yolları düzeltilmiş, köylere kadar ulaşmıştı. Yaya yolları ya iptal edilmiş, ya da kullanılmadığı için ot ve çalılarla kapanmış, ahşap evlerin bazıları yerlerini betonarme yapılara bırakmıştı.

Yaya olarak gidip geldiğimiz yol yoktu. Yayla yollarındaki seyirler, oynamalar, insan ve hayvan sırtıyla yük taşımalar tarihe karışmıştı. Her şeyden önce bunları gerçekleştirecek insanlar yoktu.

ANILAR

Bu bölümde yer alan anılar, yaşandığı zamana ışık tutması, sosyal ve ekonomik yapıyı, kültür ve yaşamı anlatması bakımından ilginçtir.

Gümüşdere Mahallesi dört yönden gelen yolların kesiştiği yerde bulunmasının birçok olumlu taraflarının yanında olumsuz tarafları da vardır. Olumlu yanlarının neler olduğu konusunda herkes en az benim kadar bilgi sahibidir. Bu nedenle burada bilinenlerin tekrarını yapmayacağım. Olumsuz yanlarından ikisini annemden dinleyelim:

"Bir yaz günüydü. Etrafta kimseler yoktu. Sıtmaya yakalanmıştım. Hastalık iki üç günde bir tekrarlıyordu. Önceden bazı belirtilerle o gün hastalığın geleceğini anlardım. Eğer evde değilsem her şeyi bırakarak eve koşardım. O gün de hastalığın geleceğine dair belirtiler vardı. Bu nedenle işe gitmemiştim. Sıtma nöbeti geldi. Bir süre üşüdüm, titredim, arkasından terledim ve yorgun düştüm. Ev halkının tümü yaylaya gitmişti. Vakit öğleden sonraydı. Güneş evin batı tarafına dönmüştü. İskemleyi kapının önüne koydum, sırtımı duvara dayayarak oturdum. Güneşleniyordum. Birden aşağıdan gelen bir sürü koyunun, şosenin altındaki kesilmeye hazır otlara yayıldığını gördüm. Çoban da yanlarında, onların otlamalarını seyrediyordu. Sesimin çıktığı kadar bağırdım ve elimle de işaret ederek koyunlarını götürmesini söyledim. Öylesine bitkin bir haldeydim ki sesimi güçlükle duyurabildim. Çoban başını çevirip bana baktı, sonra yine koyunlarının otlamasını seyretmeye devam etti. İkinci, üçüncü kez bağırdığım, dönüp bakmadı bile. Etrafa baktım bana yardım edecek kimseler yoktu. Çaresizdim. Böyle oturamazdım. O anda aklıma tüfek geldi. Güçlükle yerimden kalkarak içeri girip tüfeği aldım. Duvara tutunarak tekrar kapıya çıktım. Sırtımı duvara dayayarak mermiyi namluya sürdüm. Benim sesimi duymayan çoban, mekanizmanın sesini duydu. Hemen yüzünü döndü. Tüfeğin ona doğrulduğunu görünce can havliyle bağırarak, koyunları götüreceğini, ateş etmememi söyledi. Birkaç dakika tüfeği havada güçlükle tutabildim. O zamana kadar çoban da sürüsünü toplayarak gözden kayboldu."

Bu kez bir sonbahar günüydü. Mutfakta ateşin karşısında oturmuş ısınıyorduk. Annem hızla içeri girdi:

-Mustafa yetiş amcanı dövüyorlar.

Hepimiz birden dışarı koştuk. Şosenin üstündeki yolun etrafında bir sürü koyun yayılmış otluyor, bir kişi de amcamı yakasından tutmuş tartaklıyordu. Rahmetli Mustafa ağabeyim odunların arasından bir sopa aldı, bayırdan yukarı birkaç saniyede yanlarına çıktı. Amcamla çoban hâlâ boğuşuyordu. Ağabeyim çobanın sırtına bir sopa vurunca çoban amcamı bıraktı, "İmdat cankurtaran yok mu, beni öldürüyorlar!" diye bağırmaya başladı. Sopanın üstüne birkaç tekme ve tokat yedikten sonra sürüsünü toplayarak yoluna devam etti.

Sonra amcam olayı şöyle anlattı:

- Çobana buranın mera olmadığını, dolayısıyla koyunları burada otlatmamasını söyledim. O aldırmadı. Üstelik bana kafa tuttu. Güçlü kuvvetli biriydi. Mustafa olmasaydı dayak da yiyecektim.

1995 yılının yaz tatilinde yine memleketteydim. Son gündü, artık Ankara'ya, oradan da Almanya'ya dönecektim. Mahallenin üstündeki yoldan son kez Çaykara vadisine göz attım. Her zamanki gibi manzaranın güzelliğine doyum yoktu. Daha önce birçok defa Abdurrahmanların mahallesine uğradığım halde kimse ile görüşmek mümkün olmamıştı. Arabanın içindekilere beni biraz beklemelerini söyleyip kameramla birlikte hızla mahalleye indim. Hiç değilse birkaç resim çekerim, diye içimden geçirdim.

Muhsin Yeni'nin evine giden patika yoldan ilerledim. Beni ilk karşılayan armut oldu. Ünlü armut ile işe başladım. Armuttan geriye ancak bir kol kalmıştı.

Kocaman gövdesi kesilmiş, mereğe destek yapılmıştı. Resmini çekerek evin önüne geçtim. Ev yenilenmişti. Daha önce kapı kuzey taraftaydı. Şimdi batıya bakıyordu. Yine evde kimseler yoktu. Sonra Abdurrahim Yeni'nin evine doğru yöneldim. Birkaç ağız seslendiysem de cevap veren olmadı. Mezarlığa doğru ilerledim. Mehmet Efendinin türbesinin resmini çektim. Mezarlığın üstündeki duvara tırmanacaktım ki Abdürrahim'in kapısında bir gölge görür gibi oldum. Tekrar geri dönerek kapıya yaklaştım. Daha yüksek sesle içerde kimselerin olup olmadığını sordum. Birkaç saniye sonra biri çıktı karşıma. Kırk seneden beri görmediğim, fakat görür görmez tanıdığım Abdurrahim Yeni'ydi. O beni tanımadı. Ben bu durumdan yaralanmak istedim:

- Kiminle görüşüyorum?
- Abdurrahim Yeni
- Babanızın adı?
- Mehmet Yeni

Abdürrahim

- Neden günün bu vaktinde buradasınız?
- Hava bozuk olduğu için bir yere gitmedim.

Bu soğuk sorulara cevap veriyor ama yüz hatlarından rahatsız olduğunu anlıyordum. Daha fazla rahatsız etmeden ben de kendimi tanıttım.

- Tahmin etmiştim, dedi. Sonra birbirimize sarıldık. Beni içeri davet etti. Oysa benim zamanım yoktu. İşimi çabuk tutmalıydım. Yapılacak o kadar çok iş vardı ki bunların hangisinden başlamalıydım. Keşke daha önce görüşebilseydik. Ben mazeretimi belirterek hemen Mehmet Efendi ile ilgili sorulara geçtim:

- Babanın kimliğini bana söyler misin?

Hemen içeri giderek nüfus cüzdanını getirdi. Nüfus cüzdanından şu notu kaydettim:

Adı	Mehmet
Soyadı	Yeni
Baba adı	Mehmet
Ana adı	Hamide
Doğum yeri	Of
Doğum tarihi	1296 (M. 1880)
Nüfus cüzdanının veriliş tarihi	25.5.1936

- Bana babanı biraz tanıtır mısın?
- Babam kitap ve şiir yazardı. Çok okurdu...
- Bana bildiğin kısa bir şiirini okur musun?
- Okurum. Bu okuyacağım şiir aynı zamanda onun mezar taşında yazılıdır:

Kani bülbül gibi diller
Ne gelse aklına söyler
Gelir bir gün sükût eyler
Unutursun bile Şam'ı

Mehmet Efendinin kitap yazdığını biliyordum. Hele bunlardan nazım şeklinde yazılan "Seyyid-i Battal" mahallede, kış günlerinde, toplantılarda okunan ve büyük bir ilgi ile dinlenen eserlerinden biri olduğunu duymuştum.

- Babanın kitap yazdığından bahsettin. Bu kitaplardan elinde var mıdır?

Bu soru onu rahatsız etti. Kitapların olduğunu, ama bunları alan bir daha geri getirmediğini, arada kaybolduğunu anlattıktan sonra, şu anda elinde bir kitap olduğunu ama bunun nerede olduğunu bilmediğini ifade etti. Anlaşılan elinde kalan son kitabı haklı olarak kaybetmek istemiyordu. Kararsız bir tavırla tekrar içeri girdi. Birkaç dakika sonra elinde bir kitapla dışarı çıktı.

Kitap oldukça yıpranmış bir haldeydi. Kapakları eski, cildi bozuk, yaprakları köşelerinden aşınmış bir haldeydi. Kitabı açtığımda daha da üzücü bir durumla karşılaştım. Kitap ıslanarak yazıların mürekkebi birbirine karışmıştı. Temiz bir sayfasını açarak resmini çektim. Çok iyi muhafaza etmesini tembihleyerek kitabı geri verdim.

Mehmet efendinin yukarıda söz konusu olan nazım şeklinde yazılan Seyyid-i Battal'ın yanı sıra, yine nazım şeklinde yazılmış, ilk mısraları

Cimcime sultan idi adım benim
Dünyayı tutmuş idi şanım benim
Günde bin yük tuz giderdi aşıma
Ne bilirdim ne gelecek başıma.

şeklinde başlayıp, bir padişahın başarılarını ve başarısızlıklarını konu alan Cimcime Sultan'dan ayrı olarak bir de Kan Kalesi vardı. Bütün eserleri nazım şeklinde yazılmıştır. Ne yazık ki Seyyid-i Battal'dan başka eserlerinin nerede olduğu bilinmiyor. Bu eserlerin gün ışığına çıkarılıp değerlendirilmesi, kuşkusuz onun ruhunu şad edecektir.

Ayrıca çeşitli konularda yazılmış çok sayıdaki şiiri, kitap haline getirilememiştir. Onun bir şiirini okuyalım:

Hak hak deyü eyle nida
Hak yoluna can kıl feda
Haktan sana gelsin seda
Gel dost bana seni görem.

Af eylemezsen durmazem
Yaşı gözümden silmezem
Var yok sevabım bilmezem
İsyan içinde tacirem.

Ey ferdü Kayyum parine
Mehmet kulun bak zarine
Erdir onu diyarine
Gurbet elinde hasirem.

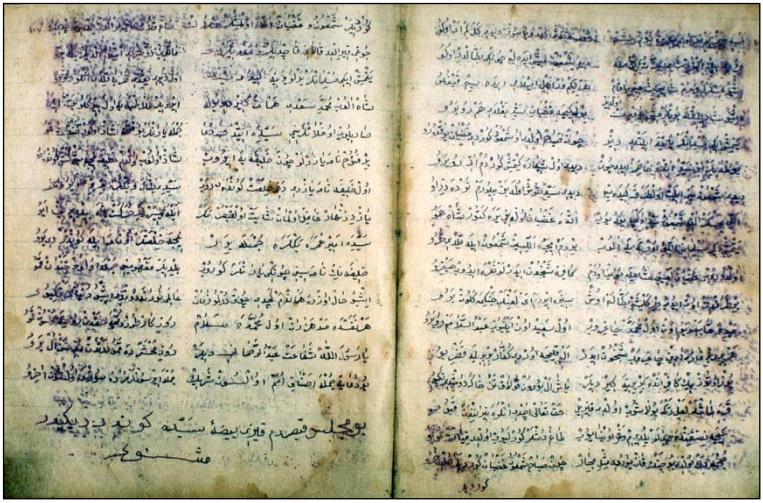

Mehmet Efendinin eserlerinden biri olan Seyyid-i Battal'dan iki sayfa

Âdem bin yıl yaşadı
Sonu dikti maşadı
Sevdalığın neşadı
Hangi taraftan gelir.

Yazayım bir vefiyat
Verilmez sana fiyat
Yaparsan bir sevkiyat
Senin de yaftan gelir.

Arşı kürs insu melek
İnsu cin huri melek
Sana gelirse yelek
Bana da kaftan gelir.

Gene geldi ramazan
Yürekte kaynar kazan
Ne Rize ne Trabezan
Vilâyet Of'tan gelir

Aşağıdaki örnekte olduğu gibi, bazı şiirlerde yabancı kelimelere rastlanır:

Halam geldi bir gece Ağılar içe içe Torunum boyun ince Kaldım bu derde yahu. Sahana koydum kına Açine-i Çirhina** Niçin gelmez yakına Uzaktan yoklar yahu.	Ahmetego du Sofi* Satın alır bu Of'i Türkü yazmanın örfü Âdem'den kalmış yahu. Hafız dünyanın narı Geçti ömrümün varı Ağlattı nazlı yarı O da gülemez yahu.

* Sofi'nin Ahmet, ** O Çirhina'dır (Lâkap)

Önceleri şiir ve türkü sanatı günümüzdekinden çok daha ileriydi. Gerek yazılı edebiyatta, gerekse halk arasında bunun örneklerini görmekteyiz. Rahmetli Altay Yiğit "Çaykara ve Folkloru" adlı eserinde güzel örnekler vermektedir. Ama ben yine Gümüşdere Mahallesi'nde kalarak Muhsin'in babası, Eşref'in bir şiirini hatırlatmak istiyorum:

O devirde şiir, yaşamın bir parçasıydı. Hatta günlük yaşamdı. Sevinçler, üzüntüler, sitemler, şakalar, küfürler ve sövmeler hep şiirle ifade edilirdi. Bu konularda söylenenlerin birçoğu edebe aykırı olduğu için örnek veremeyeceğim.

Hacı Ramis

1997 yılının yaz tatilinde amcamla yaptığım sohbet, geçmişe ışık tutmaktadır.

Amcamla birlikte balkonda oturuyoruz. Önümüzde sergilenen Çaykara vadisini bir süre seyrettikten sonra gözüme Mustafa amcanın evi takıldı. Ömrünün son günlerini yaşıyor gibiydi. Mustafa amcamın torunlarından Lütfü uzun zamandan beri memleketten ayrılmıştı. Lütfü'nün kardeşi

Mustafa bu evin üst tarafında ev yaparak oraya taşınmış, dolayısıyla Mustafa amcamın evi boş kalmıştı. Evde artık kimseler oturmuyordu. Amcama sordum:

- Bu mahallede en eski ev hangisidir?

1979'da yanan evi kastederek

- Bu evi babam yaptırmıştı. Bu mahallede bundan daha eski ev yoktur.

Ben, Mustafa amcanın evini göstererek

- O ev daha eski değil midir?

- Onu ağabeyim Mustafa yaptı. Onların hepsi bu eve dâhildi. Burası yedi haneydi. Bütün mahalle ise yirmi haneydi.

- Yanan ev ne zaman yapıldı?

Vaktiyle İbrahim ağanın, Gümüşdere Mahallesi'nin sınırları içinde kurulan çarşısında kahvesi vardı. Kahveyi başkaları çalıştırırdı. İbrahim ağa bir gün babama dedi ki "Kahveyi sen çalıştıracaksın." Babam kahveyi almak istemiyordu. Çünkü kahveyi daha önce çalıştıran kişilerle İbrahim ağa arasında sık sık anlaşmazlık oluyordu. Benzer anlaşmazlık devam edecek olursa, aralarının açılmasına sebep olabilirdi. Oysa birbirlerine karşı çok samimiydiler. Almıyorum, deyip gönlünü de kırmak istemiyordu. İbrahim ağanın ısrarlarına dayanamayarak kahveyi aldı. Ama durum sanıldığı gibi olmadı. Aralarındaki sorumluluk ve samimiyet devam etti. Kahveyi iyi çalıştırdığı için büyük miktarda para kazandı.

O sıralar Saraloğulları, ormandan kereste indiriyorlardı. Babama dediler ki, ne kadar kereste istersen al, evini yap. Böylece babam bu evi yaptı.

- Dedem niçin ev yapmak gereğini hissetmişti, daha önce ev yok muydu?

- Memsis'in evi vardı, dedemin babasının evi. Amcalarım Gümüşdere Mahallesi'ni terk etmişlerdi. Dedem yetimdi. İki kız kardeş almıştı. Birincisinden İsmail, Mahmut ve Hasan oldu. Mahmut ile Hasan tapuda kayıtlıdırlar. Onlar bekâr çıktılar buradan. Romanya'ya gitmişlerdi. Orada bir süre kaldıktan sonra Hasan'ı sınır dışı ettiler. İstanbul'a geldi. Babamla orada karşılaşınca başından geçeni anlattı. Memleketteki arazisini satmak istediğini söyledi. Babam parasını vererek onun hissesini satın aldı. Eslemoğlu Bilal'ın babası Hacı Mustafa, Küçüholu dört parmak Emin bu alım-satıma şahittiler.

Babam memlekete geldi. Arazilere sahip çıkmak istedi. Üveylik olduğu için bu satışı diğer ortaklar kabul etmedi. Babam Of'a giderek şikâyet etti. Şikâyeti haklı bulundu. Ortaklar ona onar karış tarla vermek zorunda kaldılar. Ortaya çıkan bu arazinin üzerine babam ev yaptı.

Dedemin birinci karısı öldü. Daha önce sık sık eve gelen baldızı, ablasının ölümünden sonra yeğenlerini dahi görmeye gelmedi.

Dedem bir av dönüşü, Ata-köy'de seyir ile karşılaştı. Kızlar, gelinler seyir (*oynamak, karşılıklı türkü söylemek*) ediyorlardı. Dedem, Memsis lâkabıyla anılırdı. Hatırı sayılır bir kişiydi. Nereye gitse saygı ile karşılanırdı. Mollasaniler onun desteğiyle otuz yıl muhtarlık ettiler.

Dedem oynayanlar arasında yerini aldı. Baldızının da orada olduğunu görünce fırsatı değerlendirmek istedi:

Baykuşlar tenhalarda,
Garip garip öterler.
Böyle mi olur dostluk,
Ne gelir ne giderler.
İylikler unutuldu,
Unutulmaz kederler...

Bu türkünün niçin söylendiği anlaşılınca, kızı zorla tutup eve getirdiler. Yabancı birindense teyzelerinin çocuklara analık etmesi daha uygundu. Ondan babam ile beş kız dünyaya geldi. Bunlar Mehmet, Havva, Güllü, Meryem, Hamide ve Hatice'dir. Havva Uğurlu (*Of*)'ya, Güllü Ömeroğlu'na (*Ataköy*) Meryem Eğridere'ye, Hamide Taşkıran'a, Hatice, (.....) gittiler.

Ahmet Matur (*Mesut*) **anlatıyor:**

"Komşularla birlikte dereci olarak Muldat deresine gittik. Muldat deresi, Haldizen dağlarının dibi, Solaklı deresinin kaynağına yakın olan bölümüdür. Karların erime zamanıydı. Ormandan tomrukları keserek dereye indirdik. Büyük zorluklarla Uzungöl'e kadar geldik. Su buz gibi soğuktu. Buna rağmen bazen göğsümüze kadar suya girmek zorunda kalıyorduk. O zaman yoksulluk vardı. Çalışacak iş yoktu. Derecilik bizim ekmek parası kazanmamız için bir fırsattı. Dört lira yevmiye alıyorduk. Bu o zamana göre büyük para idi. Dört liraya bir inek alabiliyorduk.

Uzungöl'e kadar geçen olaylar vardı ama aklımda kalmadı. Uzungöl kayalığında tomruklar yığıldı. Çözülebilmesi için dinamit attık. Bir de dediler ki Zayıfoğlu Muhammet suya düştü. Ne kadar aradıysak bulamadık. Baban rahmetli akıllı adamdı.

- "Bu adam aşağı geçmedi" dedi.

Düştüğü yeri aramaya başladı. Beline ip bağlayarak diğer ucunu arkadaşların eline verdi. Düştüğü yeri ayağı ile yokladı. Suyun çok hızlı akıntılı olmasına rağmen, Muhammet'in iki taşın arasında sıkışıp kaldığını anladı. Başı aşağı, ayağı iki taşın arasına sıkışmıştı. Üzerinden su gidiyordu. Nasıl ettilerse iple bağladılar, tomruğu sudan çıkardığımız gibi, suyun akışının ters yönünde çekerek çıkardık. Bir süre uğraştıktan sonra ayılttılar, ayağını bağlayarak gönderdiler. Ondan sonra bir daha gelip çalışmadı.

Ömeroğlu Mustafa'nın iyi bir dereci olduğunu söylerlerdi. Hâlbuki hiç derecilikten haberi yoktu. İkide bir dereye düşerdi. Benim yanımda çalışırdı. Her defasında ben kurtarırdım onu. Bir yere gidilmesi gerektiğinde ben giderdim, onu göndermezdim, dereye düşer diye. Taşkıran'ın altına inmiştik. Orada düz bir taş vardı. Su akardı üzerinden. Çamlıbel'den Hasan vardı. Hasan'a dedim:

- Sen o taşın üzerinde dur! Biz Haneci Muhammet ile sıkışan tomrukları kurtaracağız. Tomruklar çözülünce kancayı bize uzatırsın, alırsın bizi yukarı.

Yapacağımız işi önceden düşünür, ona göre tedbir alırdık. İşimizin tehlikeli olduğunu hepimiz bilirdik. O anda nasıl olduysa yanımıza ip almayı akıl etmedik. Muhammet ile tomrukların üzerinden yürüyerek sıkışan tomrukları kurtardık. Tomruklar birden karıştığı gibi Hasan bizi unuttu. Dondu kaldı olduğu yerde. Kancayı bize uzatmadı. Zaten bir iki saniyede yapılması gereken bir işti. Gecikince biz tomruklarla birlikte suya karıştık. Nasıl olduysa Muhammet'in omzuna bastım. Batırdım onu suya. Benim bacağımın, onun da omzunun üstüne tomruklar yığılmaya başladı. Eğer orası tekrar bağlanmasaydı tomrukların arasında can verecektik. Diğer arkadaşlar gelip bizi kurtardılar.

Geldik Çaspa köprüsüne. Çavuşumuz, Çambaşı'ndan Nazım'dı. O kendi aklınca emir veriyordu bize.

Ben:

- Senin dediğin gibi bu iş olmaz, buradan adam suya gider, sen bize bırak! Biz nasıl biliyorsak öyle yapalım, dedim. Bunu derken,

- "Ömeroğlu Mustafa karıştı suya gitti", dediler. Daha sonra öğrendiğime göre amcanla birlikte suya düştüler.

Sonradan amcanın anlattığına göre aralarında şu konuşma geçmiş.

Mustafa, amcana:

- " Ey gidi Ramis hoş gittik!" demiş.

Amcan:

- "Aklını başına topla! Karşıda bent var, oraya yapışacağız!" demiş. Meğer Mustafa o anda şuurunu kaybetmiş. Amcan, bende tutarak çıkmış. Mustafa çıkamadı. Cesedini Of'ta buldular."

Söz Ahmet Matur'dan açılmışken derecilikte gösterdiği bir başka başarısından söz edelim.

Abdulkerim Yeni anlatıyor:

Ömeroğlu Hüseyin'in karısının 16-17 yaşlarında bir yeğeni vardı. Çaspa köprüsünden geçerken nasıl olmuşsa suya düşmüş. Derenin suyu taşmıştı. Görenler Hadi altına haber verdi. Olayı duyan toplandı, 25-30 kişi Çaspa'ya çıktı. Ben de aralarındaydım. Şelâle bugünkü durumdan daha değişikti. Sular daha yüksekten dökülürdü. Oraya düşen bir kişinin sağ kalması mümkün değildi. Bir grup karşıdan, bir grup beriden arayarak Bakkaloğulları'nın altındaki köprüye kadar indik. Hiç bir ize rastlayamadık. Bir taşa sıkışıp kalmıştır görüşünde herkes birleşti. Dere bu durumdayken bulunması mümkün değildi.

O zaman pazar yolun kenarındaydı. Ümidi keserek pazara dönüyorduk. Aramızda yüz kilonun üstünde adamlar vardı. Rahmetli Cemal Çakefti, Şulisoğlu Hafız Muhammet gibi. Onlar köprüden geçtiler, bir şey olmadı. Onların arkasından ben geçiyordum. Hafız Muhammet köprünün pazar tarafına yaklaştı. Ben tam köprünün ortasında, Dancur Hacı Ahmet köprüye bindi. O anda nasıl olduysa

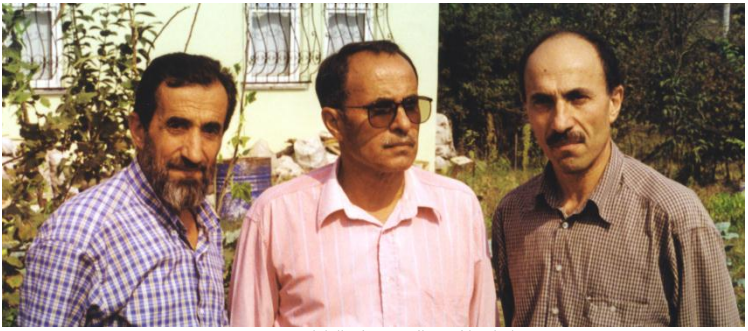

Mehmet Ali Abdulkerim ve Faik Yeni kardeşler

köprü kırıldı. Ben uçtum dereye. Amcam beni gördü. Beni kurtarmak için koştu, ama ayağı kaydı ve düştü. Dizleri yaralandı. Beni kurtaramayacağını anlayınca Ahmet'e bağırdı:

- "Ahmet, Abdulkerim suya düştü, yetiş onu kurtar!"

Ahmet uzun boylu adamdı. Attı kendini suya. Ta gırtlağına kadar suya girdi. Ben de boğulmamak için bir elimle ağzımı tutuyorum, diğer kolumla suyun üstünde kalabilmek için mücadele ediyorum. Arkamdan kırılan köprü geliyordu. Ahmet beni suyun ortasında yakaladı. Kuş gibi tutup havaya kaldırdı. Köprü bize çok yaklaşmıştı. Eğer köprü onu da devirirse ikimizin de işi bitmişti. Kafamızı suyun altına sokarak köprüyü üzerimizden geçirdik. Ben işin farkında değildim, ama akli dengemi kaybetmemiştim. Biz yavaş yavaş kenara geldik. Hiç su yutmamıştım. Yalnız o alabora anında nasıl olduysa bir çivi dudağımın içinden girdi, dışından çıktı. Ama yırtılmadı.

Bu olayda hayatımı Ahmet Matur'a borçluyum. Allah kurtardı, o sebep oldu. Her gördüğüm zaman sonsuz hürmet ve saygı gösteririm.

Mehmet Ali Yeni anlatıyor:

Ağnak (alabalığın büyüğü) avcılığı ile ilgili ilginç olaylar anlatılır. Bunlardan birini Mehmet Ali Yeni'den dinleyelim.

" Yağmur yağmış, dere bulanmıştı. Mustafa ağabeyimin kaynı İsmail bizdeydi. Ağabeyim dedi haydi gidelim balık avına. Hemen hazırlandık. Aldık tor ile feneri, dereliklerin başından girdik. Taa Bakkaloğulları'nın altına kadar indik. Ancak bir tane sazan yakalayabildik. Oysa bizim şimdiye kadar ağnak (*Alabalığın büyüğü*) tutmamız gerekirdi. Oradan dönüp köprüye geldik. Yine bir şey tutamadık. Yakaladığımız balığı İsmail'e vererek eve gönderdik. Biz köprünün bizim tarafına geçtik. Avlanmaya devam ettik. Ağabeyime dedim, toru bana ver, biraz da ben avlayayım. Toru aldım, ilk atışta iki tane yakaladım. Göle kadar beş altı tane balık yakaladım. Ağabeyim bana, sen hiç ağnak yakamadın mı? Diye sordu. Yakalamaz

olur muyum, dedim. O yine de, sen ver bana toru, ben avlanayım dedi. Sen yoruldun biraz daha dinlen, dediysem de o, ısrar etti. Verdim ona toru. Şansımız açılmıştı. Küçük balık tutmaya devam ediyorduk. Bizim dereliklerin hizasına geldik. Büyük bir ark vardı orada. Bilal'ın arkı derdik ona. Bilal'ın dereliklerine giden büyük bir arktı. Onun arkasındaki adaya geldik. Orada toru atınca tor bir alabora oldu. Eyvah dedim, kaçırdık! Büyük balık olduğunu anladım. Ağabeyim tempoyu bozmadan toru yavaş yavaş kendine doğru çekti. Balık U şeklinde duruyordu torun içinde. Aksilik yapmıyordu. Hemen aldık onu beriye. Bayıltmak için kafasına taşla vurduk. Hazırlıklı gitmiştik. İp almıştık yanımıza. Geçirdim ağzına ipi, taktım onu omzuma. Kafası omzumda kuyruğu ayaklarıma sürünüyordu. Dere çok fazla taşmıştı. Yağmur da yağıyordu. Bir elimde şemsiye, fener, balıklar, öbür tarafta ağnak vardı. Diğer elim boştu. Arkın başından karşıya geçtik. İkinci bir ark vardı orada. Onun da üstüne çıktıktan sonra avlayarak gidecektik. Yukarı tırmanırken balığın kuyruğu duvara aldı. O zamana kadar hiç kıpırdamayan ağnak o anda birden yay gibi gerildi. Nerdeyse suya düşürüyordu beni. Elimdekileri atmamak için boş olan kolumu duvarın üstüne attım. Bir taşa tutunarak güçlükle yukarı çıktım. Büyük korku geçirdim. Dereye düşmekten kıl payı kurtardım. Korkmuştum. Ağabeyime durumu anlattım. Yeteri kadar balık tuttuk, artık eve gidelim, dedim. Ağabeyim de kabul etti ve eve döndük.

Bir güz günü akşama doğru Rahmetli Dancur İsmail ile Hadi'dan köprüye doğru volta atıyorduk. Hadi Deresi'ni geçtikten sonra yollarımız ayrılacaktı. İkimiz de eve gidecektik.

İsmail'e:

- Seni köprüden karşıya geçireyim de sonra eve dönerim, dedim.

Köprüye kadar geldik. Köprünün ortasında durduk, dereye bakıyorduk. Derelerin taşması sonunda Hadi Deresi köprünün iki ayağının arasını doldurmuş, dere köprünün önünde bir göl oluşturduktan sonra diğer iki ayağının arasından akışına devam ediyordu. Gözüm köprünün altındaki kayalara ve bu kayaların arasındaki su birikintilerine takıldı. Aslında birikinti yerine kayaların gölden ayırdığı gölcükler demek daha doğru olur. Bu gölcükler balıkların sığınağı olabilirdi, diye aklımdan geçirdim. İsmail'e:

- Acaba şu taşların arasında balık var mıdır? Diye sordum.

İsmail:

- Olabilir.

Birlikte köprünün altına indik. Gölün kenarına yaklaştık.

- Buraya elini sok, diyerek bir taşın altını gösterdim. İsmail elini taşın altına sokmasıyla ürkerek çıkarması bir oldu.

- Elime bir şeyler değdi, balıktır sanırım, dedi.

- Bir de bu taşın altına bak, dedim. Oraya da baktı, aynı şekilde elini çekti. Birkaç taşın altına daha baktı ve turşu küpü gibi balığın olduğunu söyledi.

- Anlaşıldı, dedim. Şimdi ikimiz de eve gidelim. Akşamdan sonra yanına kap al da gel, burada buluşalım.

Eve geldim. Durumu rahmetli Mustafa ağabeyime anlattım. Ağabeyimin kaynı İsmail de bizdeydi. Bir sepetle bir teneke, ateş yakmak için çıra ve odun alarak köprüye indik. İsmail de geldi. Ateş yaktık. Sıra ile balık yakalamağa başladık. Üşüyen ateşin yanına geliyor, ısındıktan sonra tekrar balık yakalamağa devam ediyordu.

Tenekeler, sepetler doldu. Bizim bu faaliyetimiz gelip geçenlerin dikkatini çekti. Soru sorulduysa da kaçamak cevaplar verdik. Yatsı vakti gelmişti. Balık

koyacak yerimiz kalmamıştı. Balıkları alarak eve gittik. Ertesi sabah kalkıp pencereden baktığımda köprünün altında büyük kalabalığın olduğunu gördüm. Duyan oraya koşmuş, taşların altı didik didik olmuştu. Kocaman taşlar sökülerek altları arandı. Deselerdi gelin hep birlikte köprünün altını boşaltalım kimse gelmezdi. Bu vesileyle köprünün altı boşaldı, su iki taraftan da akmağa başladı.

Solaklı deresinin bütün olumsuz yanlarına rağmen yöre halkının ayrılmaz bir parçası, ekmek parası, aşı ve suyudur. Sevincini ve üzüntüsünü paylaştığı bir arkadaşı ve dostudur.

Hayalet

Abdurrahim ile Mustafa ağabeyim Şahinkaya'ya gidiyorlardı. Ağabeyimde tabanca, Abdurrahim'de mavzer vardı. Sarı Mustafina'nın evini geçip köprüye yaklaşmışlardı. Köprünün kenarında yukarıdaki kayalardan kopup düşen düz bir taş vardı. Bu taşın üzerinden derenin kenarındaki beyaz taşlar görünüyordu. Bir ceket kolu iki üç defa sallanıp kayboluyordu. Bu durum arkadaki beyaz dere taşlarının etkisiyle açık seçik fark ediliyordu. İkisi aynı anda görerek durdular. Sen de gördün mü der gibi birbirine baktılar. Abdurrahim hemen tüfeği doğrulttu. Tam ateş edeceği anda ağabeyim engel oldu.

- Ne yapıyorsun? Ateş etme! Belki insandır. Vururuz adamı, dedi.

Bu arada aynı sallantı yine tekrarlandı.

- Kim var orada?

Cevap veren olmadı. Sallantı yine tekrarlanınca, Abdurrahim tekrar tüfeğini doğrulttu. Tetiği çekerken ağabeyim namluyu havaya kaldırdı. Arkasından gecenin karanlığında silâh sesi vadide yankılandı. O ana kadar ses çıkarmayan hayalet, acı acı bağırdı.

- Ateş etmeyin, vuracaksınız beni! Dedi.

Hayaletin insan olduğu anlaşılınca hemen yanına koştular, kim olduğuna bakmadan bir tokat attılar.

- Sana kaç defa bağırdık, niçin cevap vermiyorsun? Bizi katil mi edeceksin?

- Duymadım.

- Ne yapıyordun burada?

- Ceketimi giyiniyordum.

- Ne sallıyordun?

- Bir şey sallamıyordum, kolumun astarı yırtıldı. Elim ha bire arasına giriyordu da!

Mustafa Yeni anlatıyor:

Sokağın ortasında deve sırtını andıran büyük bir taş vardır. Çocukluğumuzda sırtına binerdik. Başım önümde gecenin karanlığında aşağıdan yukarı onun yanına kadar geldim. Orada durup biraz dinlenmek istedim. Başımı kaldırınca karşımda kocaman bir ağacın yükseldiğini gördüm. Burada böyle bir ağaç yoktu. Nereden geldi buraya, diye içimden geçirdim. Sonra yürümeğe devam ettim. Remzi'nin evinin hizasına kadar geldim. Başımı kaldırıp yatıp yatmadıklarına baktım. Işıkları yanıyordu ama o kocaman ağaç gene karşımdaydı. Bu kez endişelenmeğe başladım. Acaba hayal mi görüyordum? Bir an önce eve gideyim diye adımlarımı sıklaştırdım. Dönemeci dönünce pencereden sızan ışık önümdeki sokak taşlarını aydınlatıyordu. Şapkamın tereğinde bir şeyin sallandığını fark ettim. Elime alınca bir ot olduğunu gördüm. Başımı kaldırdığımda ağaç yoktu. Yoksa o kocaman ağaç bu ot

muydu? Otu tekrar şapkamın tereğine koyunca kendi kendime güldüm. O kocaman ağaç aynı heybetiyle karşımda duruyordu.

Düğün

Mehtaplı bir gecede üç arkadaştan birincisi diğerlerine haber vermeden, Şahinkaya köyüne düğüne gitmek için yola çıkar. Sarı Mustafina'nın evini geçince yolun ortasında bir tabutla karşılaşır. Korku iliklerine kadar işler. Ama yine de yoluna devam etmek ister. Yolun üst tarafından geçmeği dener. Tabut yoldaki çakıl taşlarının üzerinden büyük bir gürültü ile sürüklenerek yolunu keser. Korku son haddini bulur. Son bir gayretle alt taraftan geçmek ister. Tabut aynı şekilde aşağı çekilerek tekrar yolunu keser. Artık yapacağı bir şey kalmıştır. Titreyen elleriyle tabancasını çıkarıp tabuta ateş eder ve oracıkta düşer bayılır.

Bir süre baygın yattıktan sonra kendine gelir. Ortalıkta tabut yoktu. Gece bir hayli ilerlediğinden düğüne gitmekten vazgeçerek eve döner.

Ertesi gün bu korkunç olayı arkadaşlarına anlatırken hâlâ olayın etkisindedir. Hele bir de arkadaşlarının ona bu oyunu oynadıklarını, tabutun iki başına ip bağlayarak biri yolun altına diğeri yolun üstüne saklanarak nasıl aşağı yukarı çektiklerini öğrenince küplere biner. Onlara haber vermeden düğüne gitmeye kalktığına bin defa pişman olur.

Muhsin Yeni

Muhsin ile Fatma iş başında

Rahmetli Süleyman Hoca (*Sarı*) vardı. Ömeroğlu Hüseyin'in babası. Onun bir kirazı vardı. Şu bizim elmanın kalınlığında. Sofunun Ahmet'ten onu bir türlü

kurtaramazdı. Biraz kızarmaya başlasa, arkadaşlarını toplar, kirazı yerdi. Hayatta tüfekle beklerdi, yine de kurtaramazdı.

Aklına kirazı kurtarmanın bir yolu geldi. Yine kirazın olgunlaşmağa başladığı bir anda bir sepet taşı kirazın dallarına yerleştirdi, gövdesini de dikenlerle sardı. Artık kiraza kimse elini süremezdi. Oysa Ahmet bu yapılanları gördü. Akşam hava karardığında benden testereyi aldı. Bir de merdiven alarak arkadaşlarıyla birlikte kirazın olduğu yere gittiler. Ahmet usulca merdiveni ağaca dayayıp tepesine çıktı. Ağacı sallayarak taşları döktü. El sepetini doldurduktan sonra birkaç dalını kesti. Dalları sürükleyerek bize getirdiler. Kirazları yedikten sonra dallarını bizim ahıra sakladılar.

Ertesi gün Süleyman Hoca kirazın toplandığını, dallarının da kesildiğini görünce küplere bindi. Sürüklenen dallardan dökülen yaprakları takip ederek bizim dönemece kadar geldi. Kirazı Hadi altından birinin topladığı anlaşıldı. Kime sorduysa bir sonuç alamadı. Çaresiz geri döndü. Artık kirazı kurtarmanın bir yolu kalmıştı. Eline baltayı aldı, kirazı kesti.

Abdülkerim Yeni

Ben, Remzi'nin Ahmet, Numan'ın Salih yayladan geldik. Meyvesizlikten kırılıyoruz. Abdurrahman'ın Muhsin'e yalvardık, yakardık, bize biraz armut ver dedik. Yok dedi, vermem. Hiç olmazsa alttakilerden toplayalım. Olmaz dedi. Aramızda anlaştık, bu akşam gelerek armut toplayacağız.

Evin bir kapısı vardı. Pencereler ise demirliydi. Kapının çiklisine kalın bir kazık geçirdik. İçerden açılması mümkün değildi. Biz çıktık armuda. Elimize üç tane armut alıyorsak biri yere düşüyordu. Mısırların sapına vurunca ses çıkıyordu. Gürültüyü duyunca kapıya yürüdü. Kapıyı açamadı. Pencereyi açtı, bizi göremedi. Başladı bağırmağa: Kim var orda? Nasıl çıktınız oraya? Olan namussuzlar! Dediyse de bizden çıt çıkmadı. Pencereyi kapatarak gidip yattı. Biz biraz daha armut topladıktan sonra sessizce inip eve gittik.

Ertesi sabah Muhsin bize geldi. Babama şikâyet etti beni. Ben suçu kabullenmedim. Bizden şüpheleneceğini tahmin ettiğim için armutları eve getirmedim. Daha sonra Salih ile Ahmet'e giderek aynı şikâyeti yaptıysa da bir sonuç alamadı.

Mustafa Yeni-Emekli Astsubay Başçavuş

Memlekete karşı son derece tutkum olduğu halde sık gidemiyorum. Oraya karşı içimde bir sevgi var. Orada doğdum, büyüdüm. Bu sevgiyi hiçbir zaman unutamam. Ne kadar kötü olursa olsun isterim gideyim, göreyim.

Meselâ, son olarak memlekete gittiğimde o yıkılmış evimizin temellerine gidip baktım. Oradan birinci dönemece geçtim. İndim oradaki tarlalara baktım. Arabanın yuvarlandığı yere baktım. Şelâle vardı, şimdi yok olup gitti. Hatta bizim evin aşağısında şurungal (*üzerinde kayılan*) yaptığımız taşı bile buldum.

Her şeyini insan özlüyor. O bizim yaylanın arkasındaki meşeye odun yapmağa giderdik. Sırtımızda yükle gelirdik oradan yukarı. Bir çeşme vardı, onu göremedim. Yayla yollarındaki çeşmelerde otururduk, dinlenirdik, su içerdik, yerdik bir şeyler, giderdik. Bunları insan hep özlüyor.

Hayriye Engiz (Yeni) anlatıyor (doğum tarihi 1917)

Çebnili mahallesindeki akranlarımla, derenin karşısında Çebnili mahallesinin tarafında koyun otlatıyorduk. Arkadaşlarım benden biraz daha büyüktü.

Acıktık. Beni fırına helva-ekmek almağa gönderdiler. Birinci köprüden geçerek dükkânların olduğu yere geldim.

Dükkânlar köprünün ayağına yakındı. Değirmenle köprünün arasındaydılar. Sel felâketinde dere hepsini sildi, süpürdü ve götürdü. Fırına, dedemin yanına gittim. Dedeme, bana helva-ekmek vermesini, söyledim. Dedem rahmetli ekmeği koltuğumun altına sıkıştırdı, helvayı da bir kâğıda sararak elime verdi. Arkadaşlarımın yanına geldim. Koyunlarımız otluyordu. Biz de ateşin karşısında uygun bir yer bularak oturduk. Ekmeği ve helvayı kapıştılar. Doymadık. Beni daha çok helva-ekmek almak üzere tekrar fırına gönderdiler. Bu kez her nedense çarıklarımı çıkarmıştım. Yalınayaktım. Ayaklarımı taşlara vurmadan, büyük bir dikkatle tekrar fırına gittim. Dedeme, verdiklerinin yetmediğini, kalabalık olduğumuz için daha çok vermesini söyledim. İkinci kez helva-ekmeği alarak arkadaşlarımın yanına döndüğümde çarıklarımın ateşte yanmakta olduğunu gördüm. Helva-ekmeği yere fırlattım ve ağlayarak eve gittim. Anneme olanları anlattım. Annem rahmetli, (amcam Ramis'i ve amcamın oğlu İbrahim'i kastederek) "Onlar kocaman delikanlılar ötede beride gezecek, benim kızım koyun bekleyecek!" diyerek bu duruma karşı çıktı. Ondan sonra bir daha beni koyun otlatmaya göndermediler.

O akşam babam eve geldiğinde olayı ona da anlattım. Arkasından devam ettim. Ben çarık isterim, dedim.

Babam, rahmetli:

"Kızım ayakkabıların var onları giy, daha sonra çarık yaparız." dedi.

Ben çarık isterim diye direttim.

Babam, "Gecenin bu vaktinde çarık olmaz. Hele bir sabah olsun bakalım." diyerek beni yatıştırdı.

Ablamın anlattıkları 1925 yılına rastlamaktadır. O devirde bir çocuğun kabaralı ayakkabı giymesi, o ailenin ekonomik durumunun iyi olduğunu gösterir. Ablamın yaşamını, yaklaşık yirmi yıl sonra benim yaşamımla karşılaştırıldığında, arada büyük farkın oldu görülür. Hatırlayabildiğim ilk kıyafetim, diz kapağımın altına kadar inen düz yakalı, elde dikilmiş bir gömleğim vardı. Ayaklarım yalınayaktı. Parmaklarımı taşlara vurarak acılar içinde kıvrandığımı hâlâ unutmadım.

Ekonomik durumun bu derece kötüye gitmesinde kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı'nın büyük payı vardır. Gerçi biz, Almanlar, Fransızlar, İngilizler ve Ruslar gibi sığınaklarda, her an üzerimizde patlayacak bir bombanın dehşetini yaşamadık. O ülkelerde yaşayan insanlar kadar yiyeceğin, içeceğin ve giyeceğin eksikliğini çekmedik. Şehirlerimiz, kasabalarımız ve köylerimiz yerle bir olmadı, ama bütün dünyayı kasıp kavuran bu kasırganın serpintileri ülkemizi de etkiledi. Ekmek yerine kendi tarlalarımızda yetiştirdiğimiz patates, tuz yerine turşu suyu, şeker yerine üzüm ve incirle yetinmek zorundaydık.

Ablamın anlattıklarının bir kısmı daha önce yazıldı, bir kısmı da gelecek sayfalarda yer alacak. Ama olayları yaşayan kişinin ağzından dinlemek, yazılanların onaylanması açısından gereklidir. Bu nedenle anlatılanlara burada bir kez daha yer vermek istiyorum:

- Sel felaketinin meydana geldiği yıl on iki yaşındaydın. O günleri iyi hatırlaman gerekir.

- Evet, çok iyi hatırlıyorum.

- Sel felaketinden önce Hadi deresinin geçtiği vadinin görünümü nasıldı?

- Felâket öncesi Hadi deresi vadisi çimendi. Dere bu vadinin ortasından akardı. Ceviz ve daha birçok cins ağaç vardı. Her taraf çayır ve çimenlikti.

Yinoğullarının, Hamide halanın, Hacı Muhammet'in, Remzi'nin ve daha başkalarının evleri vardı. Birçok dükkân ve iş yeri bu vadinin aşağı bölümünde bulunuyordu.

- Kemer taş köprü hakkında bilgi verir misin?

- Kemer taş köprüye giden yolun iki kenarında dükkânlar vardı. Çebnili Mahallesinin tarafına geçince hem sağda hem de solda dükkânlar vardı. Soldaki dükkânlar Çebnilerindi. Sağdakilerin kime ait olduğunu hatırlamıyorum. Orada Rumlar vardı. Bakırcılık yaparlardı. İki yolun arasında iki katlı bina vardı. Binanın alt katı bakkal, üst katı evdi.

- Rumlar vardı, dedin. Onlar yerli miydiler?

- Yerliydiler.

- Evleri neredeydi?

- Bilmiyorum. Hacı Muhammet ilginç bir şey anlatırdı. Bir gün gök gürler. Hacı Muhammet, Rum bakırcılardan birine sorar, "Bu ses nedir?" Rum bakırcı, "Sizin peygamberle bizim peygamber kavga ediyorlar" cevabını verir. Hacı Muhammet, "Onlar kavga ediyorsa biz niye duruyoruz? Kalk biz de kavga edeceğiz" diyerek şakalaşırlardı.

- Solaklı deresini hatırlamaya çalışalım. Şelaleden köprüye kadar uzanan derelikler vardı. Sel felaketinden önce o arazilerin durumu nasıldı?

- Solaklı vadisinde de benzer bir durum vardı. Yeşillik ve ağaçlıktı. Derelikler vardı. Bu dereliklerden çok iyi ürün alırdık. Serdarlı ırmağı heyelan sonucu dereyi kesince önünde deniz gibi su birikti.

- Serdarlı ırmağı sel felaketinden önce de vardı. Şu anda ırmağın yatağı derindir. Bu derinlik o anda meydana gelen heyelan sonunda mı derinleşti, yoksa önceden de derin miydi?

- Heyelan sonunda derinleşti.

- Heyelan yukarıdan mı kopup geldi, yoksa aşağı bölümden mi?

- Yukarıdan geldi.

- Derenin suyunun kesildiğini gördün mü?

-. Gördüm. Su tamamen kesilmişti. Hiç akmıyordu.

- Heyelanın önünde biriken su nereye kadar yükselmişti?

- Şimdiki Çaspa değirmenlerinin bulunduğu yerde üç katlı büyük bir ev vardı. O ev tamamen su altında kalmıştı. Su, Karahasanlar'ın evlerine kadar çıkmıştı. Sonra yavaş yavaş açıldı. Su üstten akmaya başladı. Bir süre sonra boşalarak eski durumuna döndü.

- Felaketinden sonra halkın yaşayışı hakkında bir şeyler söyleyecek misin?

- Ne gibi?

- İnsanların yaşayışları, çalışmaları, geçimleri nasıldı?

- Çok zor

- Biraz önce "Arkam çok kuvvetliydi" demiştin.

- Doğru, sel felaketinden önce öyleydi. Seller her tarafı silip götürdü. Herkes aynı durumdaydı. Kimsede bir şey kalmadı. Yiyecek ekmek, ekecek tarla, oturacak ev, satın alacak dükkân kalmamıştı.

- Bu sıkıntılı durumdan sonra başka taraflara göç eden oldu mu?

- Çokları gitti. Kimi Nebiyan'a, kimi Kısanta'ya gitti. Düzlükte olup da evi yıkılan herkes o toprakları terk etti.

- Gidenler arasında ismini bildiklerin var mı?

- Yinoğlu Behram, Hakkı, Dursun ve çocukları

- Bunların evleri neredeydi?

- Şimdiki değirmenin bulunduğu yerin çevresindeydiler.

YAYLA HATIRALARI

Mehmet Ali Yeni:

Koldere köyünden Cevahir'in eniştesi, Haşıl Ahmet o sene çobandı. Aylardan temmuz. Hava bozuktu. Yağmur, rüzgâr, fırtına günlük yaşamı olumsuz yönde etkiliyordu. Çoban nahırı toplamadı. Herkes malına sahip olsun dendi. Ben, kendimizin, amcamın, ablamın ineklerini aldım, toplam on beş hayvanla meşeye doğru hareket ettim. Ziğoyirlar'a gelince Cevahir'in anası arkadan bağırarak bana doğru geldi.

- Oğlum bu sığırları ben götüremeyeceğim, Ahmet'i görürsen bunları ona verirsin.

- Ahmet'i nerede bulacağım? Benim hayvanlarım ne olursa seninkiler de olur, kat onları benimkilerine, dedim.

Böylece ineklerin sayısı yirmiyi aştı. Ormana doğru ilerlemeğe devam ettim. Yağmur, kara çevirdi, kötü hava arkadan hızla yaklaşıyordu. Kunilar'dan aşağı indim. Kardan kurtulmak için kaçarken o ha bire peşimden geliyordu. Ormanın dibine, Arpalı deresine kadar indim. Bütün yayla halkı hayvanları ile birlikte oradaydı. Orada kar yağmıyordu. Hayvanları katarak nahırı oluşturduk. Dağılıp ormanda kaybolmaması için etrafını sardık. Geç vakte kadar hayvanları orada otlattık. Akşama doğru yaylaya doğru yola koyulduk. Hayvanlar tek sıra halinde Pağaziga'dan yukarı çıktı. Lubalar'dan Ziğoyirlar'a geçtik. Oradan yaylaya girerek hayvanları serbest bıraktık. Evlerini buluncaya kadar bir hayli kargaşa yaşandı. Kar, elli santimi buldu. O mevsimde o kadar karı o zaman gördüm.

Yine aynı yıllardaydı. Sonbahar olmuştu. İnekler sütünü kesmiş sağılmıyorlardı. Rahmetli ağabeyime haber gönderdim geldi, yağı peyniri ve çocukları götürdü. Ben yalnız kalmıştım yaylada. Dört inekle iki buzağı vardı. Onların hizmetini yaptıktan sonra diğer yaylacı arkadaşlarla her gece geç vakte kadar eğleniyorduk.

Bir gün Pabuçoğlu Rustem'in evindeydik. Yeni bir oyun geliştirmek istiyorduk. Bu oyun kız kaçırmak olacaktı. Elbiseyi bulduk, ama gelin kim olacaktı. Gelin olacak kişi ciddi olacak, gülerek yakayı ele vermeyecekti. Arkadaşlar bu rolü en iyi benim yapacağıma karar verdiler. Gelin elbisesini giydim.

İlk olarak Erşans'ın anasına gittik ama yutturamadık. Beni görür görmez anlamış olacak ki, eteğimi tuttuğu gibi kafama çevirdi.

Şakir'in çayırının dibine Hüseyin ile karşılaştık. Eve gidiyordu. Arkadaşlar ona yaklaştı:

- Kız kaçırdık, bu nedenle senden yardım istiyoruz. Ne tavsiye edersin?

- Bize gidelim, ben sizi saklarım, dedi.

O sırada Ahmet:

- Dayıma gitsek nasıl olur? O bize daha sağlıklı yol gösterebilir, dedi. Diğer arkadaşlar da bu fikri onayladılar. Oraya giderken de kızın kim olduğunu belirlemek gerekiyordu. Ona da bir çözüm bulundu. Akdoğanlı Erol'un yeğeni, yoldan geçerken kaçırdık, diyecektik.

Rüstem, Ahmet, Hüseyin ve diğerleri beş kişilik bir öncü grubu giderek durumu anlattı. Remzi'nin Mehmet, İsmail ve daha birkaç kişi benim yanımda kaldı. Biraz sonra beni de ablamın odasına aldılar. Erkekler öteki odada konuşurken rahmetli Fatma ablam yanıma geldi. Aşağıdan yukarı bana baktı. Sonra "Bu oyundur" dedi ve ensemden tuttu. Ensemde saç olmadığını anlayınca, "Bu erkektir" demeğe kalmadan elimle susmasını işaret ettim.

- Uh, e gâvur, sen misun?
- Sesini çıkarma bakalım öteki odada ne yapacaklar?
- Kıyamet kopacak. Enişten anlarsa sopa ile girecek canlarına.
- Bunlar Hüseyin'i işletecekler.
İsmail eniştenin sesi öteki odadan geliyordu.
- Eğer bunu oyun yapıyorsanız vay geldi halinize!
Yeğenleri:
- Olur mu dayı? Kız kaçırmak oyun olur mu?
Hüseyin evden ayrıldı. Çayırın dibine indi. Arkasından Ahmet ile Rüstem onu yetiştiler. Enişte oyun olduğunu anlayınca eline bir odun alarak onları kovaladı. Bu gören Hüseyin geri döndü.
- Hayır, ola Hüseyin, niye geri döndün? Dediler.
- Gidiyorum, ama gitmeden önce şu gelini bir daha göreyim de ondan sonra giderim, dedi.
Yanıma geldi:
- Şu gelini bir tanıyalım, bakalım kimdir?
Artık peştamalın altında saklanmanın bir gereği kalmamıştı. Burada da foyamız meydana çıktı. Yüzümü açarak kahkahalarla güldük.
Henüz saat on ikiye gelmemişti. Bir deneme daha yapabilirdik. Remzi amcaya gitmeği kararlaştırdık. Bu kez Mehmet'e kız kaçıracaktık.
Ağabeyimin kaynı İsmail'in baldızını isteme durumları vardı. Ondan yararlanmak istedik. Hüseyin ile Rüstem önden giderek kapıyı çaldılar.
Remzi Amca içerden sordu:
- Kimsiniz?
Hüseyin kendini tanıttı.
- Ne istiyorsun?
- Kapıyı aç, biraz konuşmamız gerekiyor!
- Gecenin yarısında ne konuşacaksın benimle?
- Çok önemli!
Kapıyı açtılar. Dört beş kişi içeri girdi. Ben birkaç kişi ile dışarıda kaldım. Rahmetli Hacı Muhammet'in evinde yayla yapıyorlardı. Biz de Mehmet ile evin tufasındaydık.
İçeri girenler:
- Biz falancayı kaçırdık, ne yapalım? Burada mı saklanalım, yoksa köye mi gidelim?
Köye gitsin dendi, ama önce İlhame Hala gelinle görüşsün!
Rahmetli İlhame Hala yanımıza geldi. Mehmet onu görünce kaçtı. Ben sipsivri kaldım ortada. İlhame Hala tiril tiril titriyordu. Yanıma yaklaştı, ellerimi tuttu. Titrek bir sesle:
- E yavrim, beni yakacak misun? Beni yakmayacaksan başumun üstünde yerun var! Beni yakacaksan al başuni da düş dereye!
Ben, mümkün olduğu kadar sesimi incelterek:
- Yok inşallah! Dedim.
Bir şeyler daha söyledi, ama ben açık vermemek için konuşmamayı tercih ettim. Arkadaşlar imdadıma yetişti:
- Hala, burası yol üzeridir, gören olur! Bizim hemen gitmemiz gerekiyor!
Onu içeri aldıktan sonra biri kulağına üflemiş olacak ki:
- Eee, bu oyundur. Bu bizim Mehmet Ali'dir dedi.
Remzi amca duyunca:

- Oy eşek oğlu eşekler! Beni böyle oyunlarla gece yarısı niçin rahatsız ediyorsunuz, diyerek onlara kızdı ve attı onları dışarı.

Sırada Salih vardı ama gece ilerlemişti. Ertesi gün kaldığımız yerden devam etmek üzere dağıldık. Ertesi sabah inekleri nahıra verirken herkes akşamki kız kaçırma olayından bahsediyordu. Oyunumuz duyulmuştu. Akşama başka bir oyun planlamak zorundaydık.

Gümüşdere Mahallesi'nde mimari yapı

Eski Gümüşdere Mahallesi'nin mimari yapısı bugünün mimari yapısından farklıydı. Bu farklılık zaman, eleman, ekonomik nedenlerden ve malzemeden kaynaklanıyor. Şöyle ki: Temel, ahır tavanına kadar çamurla örülen duvar, yukarı katlar ise tahtadır. Tahta yapımı başlı başına bir iştir. Tomruklar aylar süren kol hızarı ile biçilir, tahta yapılır, tahtalar kuruyuncaya kadar bekletilir, rende ve plânya ile düzeltilerek birbirlerine uydurulur, numaralanır, çivi çakmadan, köşelerden birbirine geçirilirdi. Dış kısım, özellikle oturulan bölümün iskeleti ağaçtan yapıldıktan sonra dolgu yapılırdı. Bütün bu işler basit aletlerle yapıldığı için uzun zaman alırdı. Günümüzde bu işlerle uğraşacak ne ev sahibi ne de usta vardır. Dahası, kullanılan kereste çam ve kestane gibi kaliteli ağaçlardan olmak zorundaydı. Ağaç kesimi yasaklanması ve satın alınan kerestenin çok pahalı olması nedeniyle bu yapı tarzı kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Bu tür binaların temelinden itibaren ahırın tavan hizasına kadar dolgusu çamurla yapılmış taş duvardır. Üst katlar -ki bunlar genelde iki kattır-, tahtadan yapılırdı. Yörede her mevsim nem oranı yüksek olduğu için bu tür yapılar romatizma hastalığına karşı daha sağlıklıydı. Mutfaklar aynı zamanda kışın oturma odası olarak da kullanılırdı. Isı kaybını önlemek için binanın bu bölümüne dışarıdan ağaçla iskelet yapıldıktan sonra araları taş, tuğla ve benzeri maddelerle doldurularak sıvanırdı.

Çatılar yöreye özgü bir özellik taşır. "Saraybağı" adı verilen saçaklar geniş, her mevsim hava alabilecek şekilde açık yapılırdı. Böylece buraya konan ot ve diğer hayvan yemleri ıslanmaktan ve küflenmekten korunmuş olurdu.

Binanın yapısı ev sahibinin maddi durumunu yansıtırdı. Balkonlu, parmaklıkları işlemeli, pencere kenarlarının nakışları, pencere kafesleri, saraybağlarının oymaları binayı yapan ustanın sanatını sergilediği gibi ev sahibinin zenginliğini de simgelerdi.

İlkbahar ve sonbaharın şiddetli rüzgârlarına karşı çatıların kuzey –denize bakan- bölümü yarım piramit, güney bölümü beşik çatı şeklindeydi. Bu tür çatı formu günümüzdeki modern yapılarda da uygulanmaktadır.

Bu tür yapılar çok azaldı. Son yıllarda yapılan binalar betonarmedir

Saraybağı

Gümüşdere Mahallesi'nde dünkü yaşam

Gümüşdere Mahallesi'nde bir yıllık yaşamı ana hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz:

Ocak:

Hayvanların bakımı ve sağılması. (Bu iş senenin on iki ayında, her gün devam eder.) Ev işleri,

Şubat:

Tarlaların, çayırların ve dereliklerin düzenlenmesi, gerekiyorsa toprağının aktarılması, gübrelenmesi. Meyve ağaçlarının budanması.

Mart:

Tarlaların bellenmesi, sertleşmiş toprak parçalarının ufaltılması, mısır ekimi, tohumun toprağa karışması için çapalanması. Fındık bahçelerinde çürümeyen yaprakların süpürülerek yakılması, yaşlı ve kuru dalların kesilmesi.

Nisan:

Mısır fidelerinin birinci çapasının yapılması ve seyrekleştirilmesi. Bahçelerin düzenlenmesi, sebze ekimine hazırlanması, bazı sebzelerin ekilmesi.

Mayıs:

Mısır fidelerinin ikinci çapasının yapılması, sık olan fidelerin seyreklenmesi. Fasulye, kabak, salatalık, lâhana v.b. ekilmesi ya da fidelenmesi. Yaylaya çıkış. Yayla evlerinin bakımı, düzeni. Çayır ve duvarların bakımı ve onarımı. Ormandan odun temini. Sütün makineden geçirilmesi. Yayık, yağ, peynir gibi işlerin yapımı. Bahçelerin ekimi, çapalanması.

Haziran:

Köyde kenar otlarının kesilmeğe başlanması, kurutulması, yığılması. Bu işlerin arasında fırsat buldukça ormandan odun temini. Meyvelerin bakımı, ilâçlanması.

Temmuz:

Kenar otlarının kesilmesi, kurutulması ve yığılmasına devam edilir. Tarlalardaki otların koparılması. Yayla süresince, köyden yaylaya un, sebze, meyve, şeker, tuz v.b.; yayladan köye yağ, yoğurt, peynir taşınması.

Ağustos:

Yayla çayırcılığı. Çayırların biçilmesi, otun kurutulması, balya yapılması, yağmur ve nemden korumak için tedbirlerin alınması. Mezra çayırlarının biçilmesi ve mezralara konulması. Fındıkların toplanması, ayıklanması, kurutulması ve satılması.

Eylül:

Yayla otlarının köye taşınması. Yayla çayırlarının gübrelenmesi. Kışlık fasulyelerin toplanması, kurutulması. Lâhanaların kartlaşan yapraklarının kırılması.

Ekim:

Yayladan köye ya da mezraya inilmesi. Mısırın biçilmesi, koçanlarının ayrılması, sapların iyice kuruması için toplanıp yığın yapılması, daha sonra mereklere taşınması. Mısır koçanlarının soyulması, kurutulması, ambarlara konulması. Kışın hayvanların altına sermek için yaprak toplanması.

Kasım:

Ormandan kışlık odun temini. Mısır köklerinin koparılması, toplanıp yakılması.

Aralık:

Hayvanların beslenmesi, bakımı, sağılması. Ev işleri. Çocuk bakımı, alışveriş. Bütün bunlardan sonra zaman kalırsa el işleri yapılır.

Bütün bu işler yapılırken zamanla yarışılır. Hele çayırcılık zamanında güneşli hava altın değerindedir. Doğu Karadeniz bölgesinin en yağmurlu zamanı ot biçimine rastlar (*temmuz, ağustos*). Yağmur ve kapalı havadan fırsat bulur, biraz güneş görünürse bu fırsat derhal değerlendirilir. Bu süre içinde çayır kesilmeli, otu kurutulmalı, balya yapılmalı ve içeri alınmalıdır. Yorulmak, dinlenmek için kimsenin zamanı yoktur. Çünkü kesilen ot hemen kurutulup kaldırılmayacak olursa çürümeğe mahkûmdur. Oysa kışın hayvanların beslenmesi için yayla otuna ümit bağlanmıştır.

Türkiye'nin hiç bir yerinde bu yöre halkı kadar çilekeş yoktur. "İğne ile kuyu kazmak" deyimi bu yöre halkı için söylenmiş olsa gerek. Bir doğu Karadenizlinin şu sözü ne kadar da yerinde söylenmiştir: "Toprak her yerde ayakların altında, burada ise sırtımızdadır." Yıl boyu çalışır, çabalar, elde ettiği az bir gelirle geçinmek zorundadır.

Tarlasında yetiştirdiği mısır, barbunya, fasulye, lâhana ve diğer birkaç sebze türü, yöre halkının temel gıda maddelerini oluşturur.

Vasıtaların olmadığı zamanda, sırtına aldığı birkaç kilo barbunyayı iki günlük bir yaya yolculuğundan sonra Bayburt'a götürerek peynirle değiştiren, Alçak Köprü'den sırtıyla odun taşıyarak kışlık yakacağını temin eden, artanını Çaykara'da satarak karşılığında gaz, tuz gibi hayati önemi olan maddeleri alarak geçimini sağlayan, sabah namazını yolda kılarak yaylaya gidip, aynı gün ot yüklenerek köye dönen çilekeş halk Türkiye'nin başka neresinde görülür. Üstelik bu ağır işleri parmak ucu kadar içyağı ile yağladığı mısır çorbası, yağsızlıktan çatlayan peynir kuymağı, lâhana çorbası ve fasulye turşusu yiyerek yapmak zorunda.

Tarlaların bellenmesi, mısırların çapalanması, tarlanın dibinde biriken toprağın, baş tarafa taşınması, gübrenin tarlaya serilmesi, tarladaki otların koparılması, mısırların orakla biçilmesi, kırılması ve soyulması, kenar otlarının orakla kesilerek sırtla taşınması Gümüşdere Mahallesi'ndeki yaşamın zorluğunu ortaya koyar.

Zaman zaman Bayburt'tan, çift sürmek için getirtilen karasaban, erkeklerin, yılın on bir ayını gurbette geçirerek, dişinden tırnağından artırdığı para ile daha rahat bir yaşam ortamı oluşturma çabaları dahi Gümüşdere Mahallesi'ndeki yaşamı kolaylaştırmağa yetmez.

İşte Gümüşdere Mahallelisi'ni, kalbini Gümüşdere Mahallesi'nde bırakarak, Gümüşdere Mahallesi'nden uzaklaştıran etkenlerden birkaçı.

Son olarak insanın aklına, yanıtlanması gereken bir soru geliyor:

Günümüzde Gümüşdere Mahallesi'ndeki yaşamın, dünkü yaşamdan ne farkı var?

Gümüşdere Mahallesi'nde bulunan ilginç yapılar:

1

2

3

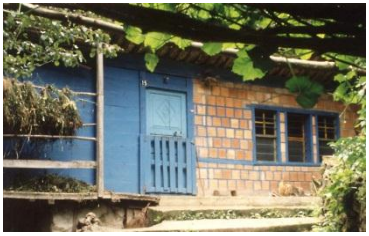

4

5

6

7

8

1. Alaybey'in evi, 2. Ferhat'ın evi, 3. Ramis'in evi, 4. Muhsin'in evi, 5. Ziya'nın evi, 6. Recep'in evi, 7. Numan'ın evi, 8. İbrahim'in evi

2 Ağustos 2005 Felaketi

Her Çaykara'ya gelişimde çocukluğumun anılarıyla dolu olan bu yöreyi gezer, anılarımı tazelerim. 1 Ağustos 2005 günü aynı amaçla eşimle birlikte Solaklı vadisindeydik. 29 Haziranda meydana gelen su baskını ve Serdarlı ırmağının yaptığı tahribatı gördüm. Bu tahribatın telafisi için yolu açmaya çalışırken, ırmağın vadisinden gelen bir kayanın greyderle birlikte sürücüsünü derenin ortasına, azgın sulara gömdüğünü duymuş, Çaykara Gazetesi'nden de haberi okumuştum. 1929'dan beri zaman zaman benzer su baskınları ve toprak kaymaları yaşanmıştı. Serdarlı ırmağı birçok cana kıymış, Solaklı vadisinin coğrafi yapısını değiştirmiştir.

Serdarlı ırmağının Solaklı deresiyle buluştuğu yerin 600 metre aşağısında bulunan şelalenin ayrı bir güzelliği vardı. Solaklının coşkun suyu bu şelalede yaklaşık 20 metre yüksekten kayaların üzerine dökülürdü. Çaykara-Uzungöl yolunun inşasında burada yapılan tahribat sonucu şelalenin yüksekliği yarıya düşmüştü. Şelalenin oluşturduğu süt beyazı köpükler, diğer kayaları yalayarak hızla akışına devam ederdi. Bu güzelliği 1 Ağustos günü görüntülediğimde bunun son kez olduğunu nereden bilebilirdim. Gündüzün geç saatlerinde gerçekleştirdiğim bu etkinlikten sonra eve döndüm. Havanın kararmasıyla gökyüzünü kaplayan bulutlar yoğunlaşıyordu. Çise ile başlayan yağış, günün ağarmasıyla yağmura dönüştü. Dakikalar ilerledikçe yağmur hızını artırdı. Çatı olukları yağmur suyunu taşıyamaz oldu. Gerek sisin, gerekse yağmurun etkisiyle görüş uzaklığı çok azaldı. Uzaktan gelen uğultuların kaynağını tespit edememenin tedirginliği başladı bende.

Ataköy'de yollar sel suları ve toprak kayması sonucu yaya ve araç trafiğine kapandı.

Sel suları, olabilecek olayların habercisi gibiydi. Bir ara otomobilimi asfalt yola çıkarmayı düşündüm. Ama aşırı yağmurdan ıslanacağımı düşünerek bu fikrimden vazgeçtim. Uğultu gittikçe çoğalıyordu. Evin etrafındaki fındıklıktan akan sel suları yolda birikerek aşağılara doğru akıyordu. Evin balkonundan görebildiğim tarla ve fındıklıklar sel suları altındaydı. Etrafta olup bitenleri yakından görebilmek için sabırsızlanıyordum. Nihayet yağmur hızını biraz kesti. Kendimi dışarı attım. Irmağa yöneldiğimde fındıklıktan kopan yaklaşık yüz metre uzunluğunda toprak, fındık ağaçlarıyla birlikte yolu kapatmıştı. Buradan yaya olarak dahi geçmek olası değildi. Geri dönüp yolun diğer yönüne, dönemece doğru yürüdüm. Toprak kaymaları burada da yer yer devam etmişti. Virajın büyük bir bölümü toprak kayması sonucu kapanmış, taşıtların geçmesi imkânsızdı. Yol boyu akan sel suları bir dere oluşturarak Laleli'ye doğru akışına devam ediyordu.

Laleli, sel suları, çamur ve çakıl yığını altındaydı. Esnaf ve burada oturan halk tedirgindi. Herkes kendi imkânlarıyla bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Tarlalardaki mahsul yola sürüklenmiş, tahribat burada da büyüktü.

Serdarlı ırmağının suyu, kırk santimetre çapında bir borunun taşıyacağı su kadardır. Vadisinin geniş, zeminin yumuşak olması nedeniyle aşırı yağmur sonucu sel oluşmakta, toprak kaymasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda Solaklı deresini ve çevresini etkilemektedir.

Eve döndüğümde sis biraz açılmış, Serdarlı ırmağı görünmüştü. Kameramı alarak onun o korkunç yüzünü görüntülemeye çalıştım. Irmağın her iki yakasından kopan kaya ve ağaçlar aşağılara doğru sürüklenirken çıkardıkları uğultu kulakları tırmalıyordu. Solaklı vadisini, Hadi deresini görüntülemek için yola koyuldum. Solaklı vadisini görebileceğim yere doğru ilerlerken arkadan gelen bir otomobil yanımda durdu. Gidebileceğim yere kadar beni götürdü.

Ataköy'ün Laleli Mahallesi sel suları, çakıl ve çamur yığını altında kaldı.

Burada biriken kadınlı-erkekli halk, bulundukları yerlerin (heyelan, taş düşmesi gibi) tehlikelerinin farkına varmadan hayretler içinde vadiyi dolduran Solaklı'nın azgın akışını izliyor, Serdarlı ırmağının çamur tortusu halini alan suyunun, şelaleler halinde

akarken çıkardığı uğultuyu dinliyorlardı. Serdarlı ırmağının getirdiği kaya ve çakıl yığını Solaklı'nın önünü kapatmış, Karahasanların hizasında bulunan beton köprüye kadar göl oluşmuştu. (14 Ağustos 2005 tarihinde yağan aşırı yağmurda Serdarlı ırmağının sürüklediği maddelerle Solaklının önü tamamen kapanmış, bir buçuk saat boyunca Solaklı akmamıştır.) Buradaki tarlalar ve fındıklıklar su altında kaldı. Kızılağaçların yalnız dorukları gözükebiliyordu. Şelale, bulunduğum yerden görünmüyordu. Ama onun hizasında Solaklı iki kola ayrılmış, bir kol yatağından taşarak Çaykara-Uzungöl asfaltının karşı tarafına geçmişti. Yol yapımı için kurulan şantiyenin araç, gereç ve binaları sürüklenerek çakıl ve kayalar altında kalmıştı. 28 Haziran öncesi 5-10 metre yüzeyden aşağıda akan Solaklı, şimdi tanınmayacak şekilde bir yükseklikten akıyordu. Bu kadar kaya ve çakılın nereden geldiğini kavramada güçlük çekiyordum. Gümüşdere mahallesini Çebnili mahallesine bağlayan tarihi halatlı köprü, geçirdiği felaketlerden edindiği deneyimlerle hem Solaklı, hem de Hadi derelerinin tüm acımasızlıklarına karşı direniyordu.

Hadi deresi her zamanki debisinin onlarca misline ulaşarak, önüne çıkan her engeli eritiyordu. Cami ve inşa halindeki binaya sıra gelmişti. Bir kolu Ataköy tarafındaki kızılağaçlığı sökerken diğer kolu cami ile henüz tamamlanmamış binaya yönelmişti. Bir iş makinesi bu iki binayı korumak için olağanüstü gayret sarf ediyordu. İki kol arasında oluşan adacıklar, kabuklarından ve köklerinden arınmış tomruklarla doluydu. Kamalı mahallesindeki beton köprü için tehlike yoktu ama Gümüşdere mahallesine giden yoldaki köprü için aynı şeyi söylemek mümkün değildi. Görünürlerde köprü yoktu. Altı kaya ve çakıllarla dolmuş, dere sularının bir kısmı üzerinden, diğeri ise yoldan akıyordu. Marangoz İrfan'ın atölyesinin alt katı sular

Serdarlı ırmağı Solaklı deresinin önünü kapatmış bir buçuk saat akışını engellemiştir, büyük bir göl oluşmuş, göl yatağındaki tarla ve fındık bahçeleri su altında kalmıştır.

altında kalmıştı. Dört iş makinesi İrfan'ın imdadına koşmuş, köprünün altını boşaltarak suyun yatağına çekilmesi için çalışıyorlardı. Hadi deresinin getirdiği akıl almaz malzeme, tarihi Gümüşdere köprüsünün bir ayağını tamamen kapatmış, diğer ayağını yarıya kadar çakıllara gömmüştü. Karayolları bakım şantiyesinin yanındaki beton köprü için de tehlike söz konusu değildi. Çarmaş köprüsü ise tamamen sular altındaydı. Koldere yönünden gelen iki ırmakla Şahinkaya yönünden gelen bir ırmak bu yöreyi tanınmaz hale getirmişti. Çaykara-Uzungöl yolu hem burada hem de tarihi Gümüşdere köprüsünden Serdarlı ırmağına kadarki bölümler araç ve yaya trafiğine kapanmıştı.

Serdarlı ırmağının yaptığı tahribatı yakından görmek için eski Ataköy yollarından biri ve aynı zamanda gerektiğinde alternatif yol olarak kullanılan Abdurrahmanlar'ın mahallesini Karahasanlar'a bağlayan stabilize yoldan yaya olarak gitmek istedim. Bu yol da birçok yerde toprak kayması sonucu araç ve yaya trafiğine uygun değildi. Dize kadar çıkan çamur engelleriyle karşılaştım. Çamura bata-çıka ana yola ulaşarak Çaspa'ya geldim. Uzungöl yönünden gelen birçok araç yolda kalmıştı. Serdarlı ırmağının yola yığdığı metrelerce yükseklikteki çamur yığını temizlenmeyi bekliyordu. Sinirleri son derece gerilen yolcular beni görünce ilgililere ulaşmamı ve

Temmuz 1929 yılında da benzer bir görüntüyle burada kurulan yörenin alışveriş merkezi ve evler (toplam 55 bina) haritadan silinmişti. O günden buyana tekrarlanan sel baskınları insanımıza ibret olmamış, hala dere yatağında bina yapmanın denemesine girişmektedirler.

bu duruma bir çözüm yolu bulunmasını istiyorlardı. Onlara göre çözüm kolaydı. Herkes bir çözüm önerisinde bulunuyordu. Ama iş makinelerinin bir kilometrelik yolu açmalarının hiç de kolay olmadığını kestiremiyorlardı.

Buradan kurtulmanın yolları araştırıldı. Kimileri Bayburt üzerinden Trabzon'a ulaşmayı, kimileri çamuru ve dereyi yürüyerek geçmeyi seçti. Kuşkusuz her iki seçenek de risk ve zorluk taşıyordu.

Yolcular arasında "Hocam" diye hitap edilen biri ile sonradan polis olduğunu öğrendiğim bir bayan benden yalvarırcasına yardım istediler. Kendilerini sakinleştirmeye çalıştım. Yol açılıncaya kadar kendilerini misafir edebileceğimi söyledim. Onlar ısrarla bir an önce Trabzon'a, oradan Ankara'ya gitmek zorunda olduklarını söylediler. Eğer benim geçtiğim çamuru göze alırlarsa geldiğim yoldan kendilerini ana yola ulaştırabileceğimi söyledim. Kabul ettiler. Kara Hasanların karşısındaki köprüye geldiğimizde orada bulunanlar, taş düşmesi sonucu Ataköy yolu araç ve yaya trafiğine kapandığını söyleyince geri döndük.

Gümüşdere mahallesine giden yolun üzerinde bulunan köprünün tekrar trafiğe açılabilmesi için çalışmalar sürdürülüyor.

Bayan son derece tedirgindi. Bu gün mutlaka Ankara'ya ulaşmalıydı. Yarın sabah görevinde olmak zorundaydı. Bunun düşündükçe tedirginliği artıyor, gözyaşlarını tutamıyordu. Artık çamur yığınını geçtikten sonra iş makinelerinin yardımıyla bir kilometrelik kapalı yolu aşmak için kararlıydılar. El ele tutuşarak çamur yığınına daldılar. İlk adımda bayanın ayakkabısı çamura saplandı. Dize kadar çıkan çamuru geçerek birinci engeli aştılar. Çamura saplanan ayakkabıyı çıkarmam hiç de kolay olmadı. Ayakkabıyı onlara fırlatırken, çamurun ötesinde göremediğimiz ikinci su engelini aşmaları için on beş dakika bekleyeceğimi, bu süre içinde geri dönmezlerse engeli aştıklarını anlayacak, ben de eve dönecektim.

Bu sürenin sonunda Taşkıran belediyesinden gelen bir iş makinesi çamur yığınını temizlemeye başladı. On beş dakika boyunca diğer meraklılarla birlikte çalışmayı izledim. İşin sanıldığı kadar kolay olmadığı anlaşıldı.

Serdarlı ırmağının yatağında bulunan yerleşim yerindeki binaların durumu

Alınan her kepçe çamurun yeri anında doluyordu. Geri dönüp Kantar Taşı'na çıktığımda (1 saat sonra) çamur yığınının ortasından akan Serdarlı ırmağının suyuna ulaşıldığını gördüm. Ama yolun araç trafiğine açılması daha saatler sürecekti.

Şantiyenin durumu olayın korkunçluğu hakkında ipucu vermektedir.

Şelalenin 2 Ağustostan önceki durumu

Şelalenin 2 Ağustostan sonraki durumu

Uzungöl'den Çaykara'ya giden taşıtlar, saatlerce yolun açılmasını beklediler.

Felaketten bir hafta sonra tekrar olay yerine gittiğimde hasarın ne kadar büyük boyutlarda olduğunu daha iyi anladım. Vadi tabanında bulunan tarla ve ağaçlardan geriye çakıl, kaya ve tomruklar, şantiyenin araç ve makinelerinin hurdaları kalmıştı. Zarar ve ziyanın en büyüğünü "Şelale" yaşamıştı. Solaklı'nın incisi olan "Şelale" yoktu artık. Çakıl yığını şelaleyi oluşturan kayaları kaplamış, yöreyi tanınmaz hale getirmişti. Çok hayıflandım. Bundan böyle onun gümüş gibi çağlayarak (Gümüşdere mahallesi adını bu şelaleden alır) akışını göremeyecek, sesini duyamayacaktım. Bu doğa harikası artık resimlerde kalmıştı.

2 Ağustos 2005'te meydana gelen sel felaketi, doğa tahribatı yönünden Temmuz 1929 yılındaki ile eş değerde olsa gerek. O yıllarda, yerleşim yerlerinin bir kısmı Solaklı tabanında kurulduğu için can ve mal kaybı (Trabzon ili kayıtlarına göre Of-Çaykara yöresinde yıkılan bina sayısı 2.539, ölü sayısı 146'dır) daha fazlaydı. Yerleşimdeki bu bilinçlenme, diğer sahalarda da etkisini göstermesini temenni edelim.

SOY TABELALARI

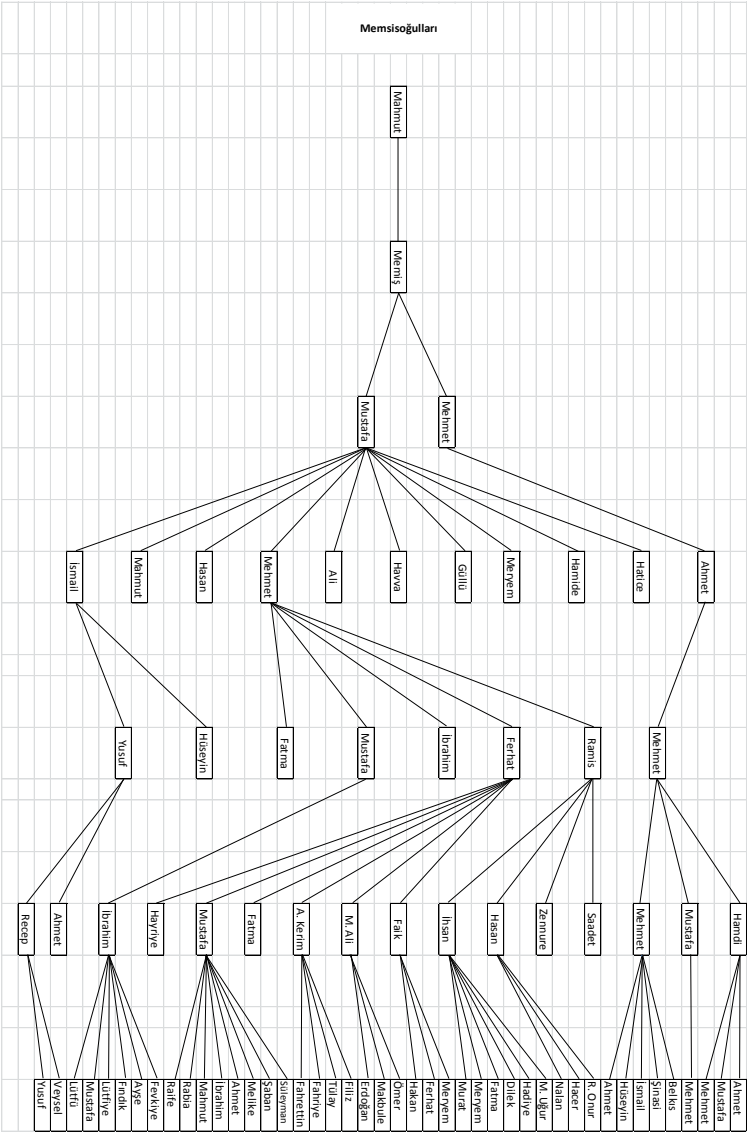

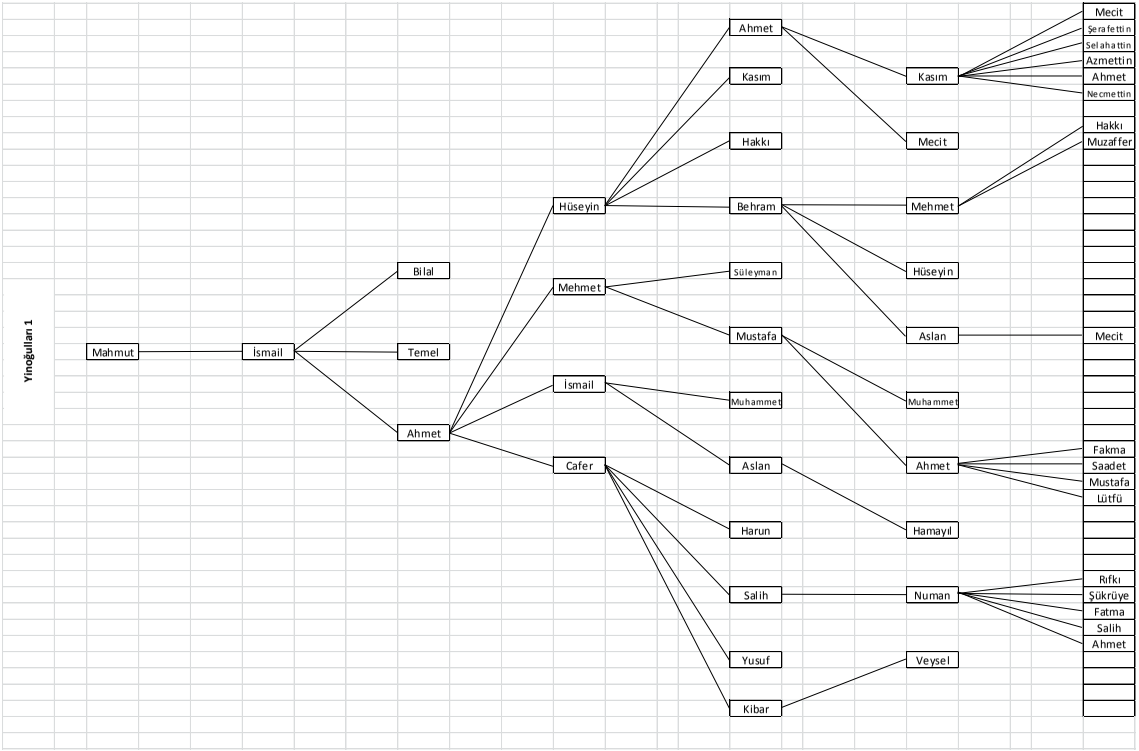
Yinoğulları 1
Mahmut
İsmail
Bilal
Temel
Ahmet
Hüseyin
Mehmet
İsmail
Cafer
Ahmet
Kasım
Hakkı
Behram
Süleyman
Mustafa
Muhammet
Aslan
Harun
Salih
Yusuf
Kıbar
Kasım
Mecit
Mehmet
Hüseyin
Aslan
Muhammet
Ahmet
Hamayıl
Numan
Veysel
Mecit
Şerafettin
Selahattin
Azmettin
Ahmet
Necmettin
Hakkı
Muzaffer
Mecit
Fakma
Saadet
Mustafa
Lütfü
Rıfkı
Şükrüye
Fatma
Salih
Ahmet

Yinoğulları 2

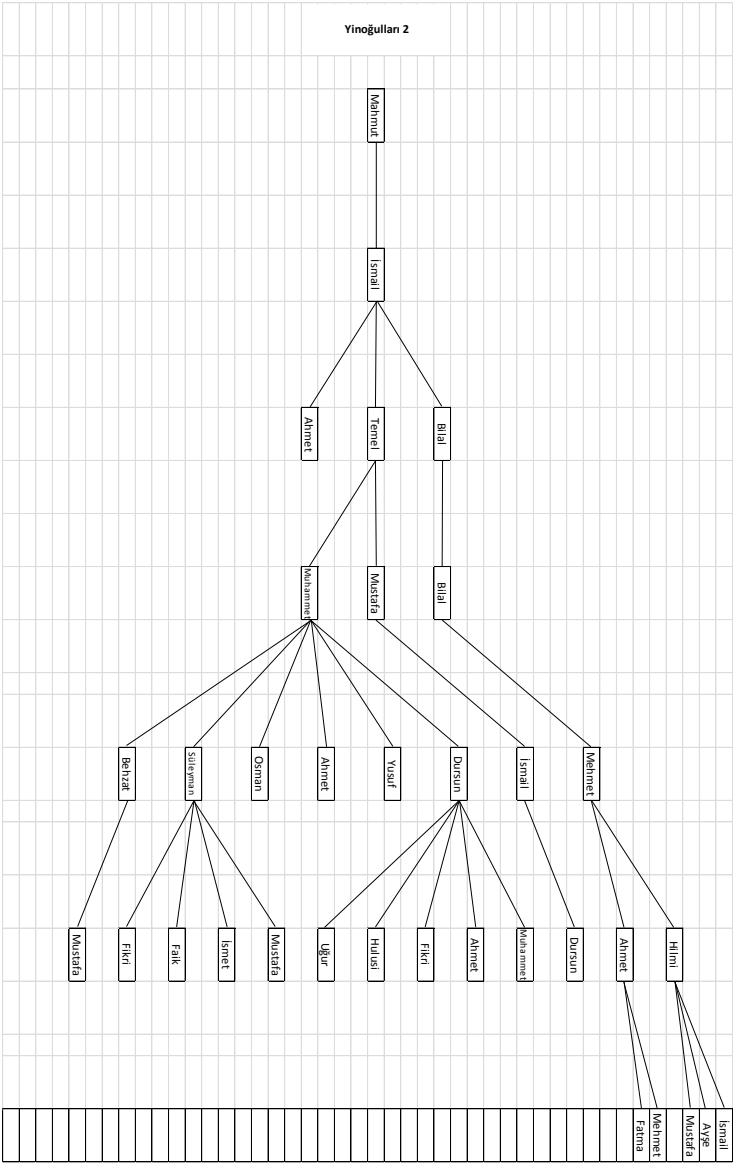

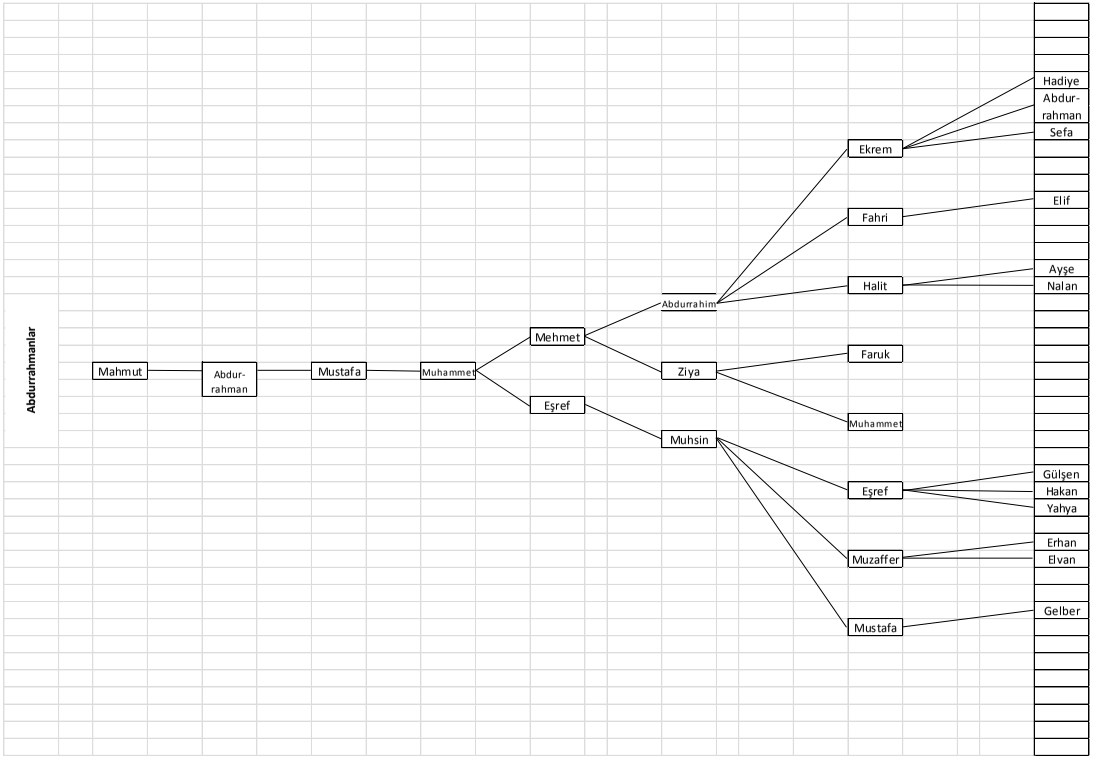
Abdurrahmanlar
Mahmut
Abdur-
rahman
Mustafa
Muhammet
Mehmet
Eşref
Abdurrahim
Ziya
Muhsin
Ekrem
Fahri
Halit
Faruk
Muhammet
Eşref
Muzaffer
Mustafa
Hadiye
Abdur-
rahman
Sefa
Elif
Ayşe
Nalan
Gülşen
Hakan
Yahya
Erhan
Elvan
Gelber

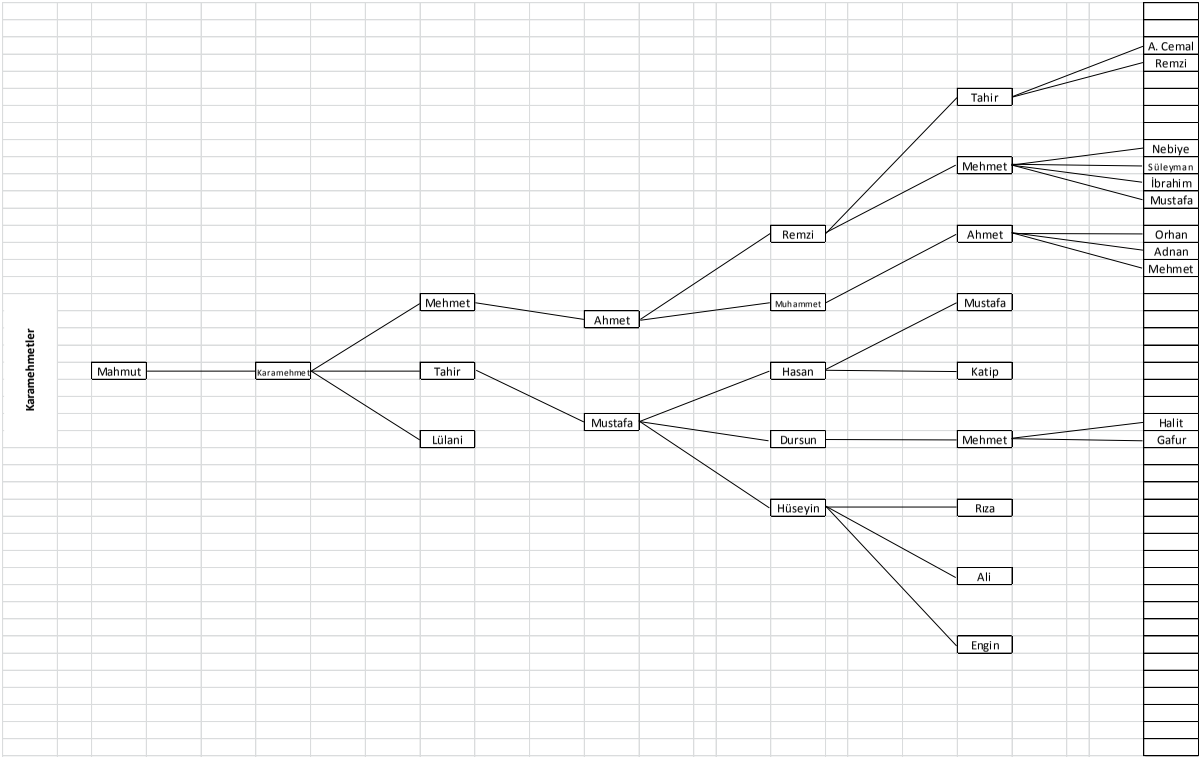
Karamehmetler
Mahmut
Karamehmet
Mehmet
Tahir
Lülani
Ahmet
Mustafa
Remzi
Muhammet
Hasan
Dursun
Hüseyin
Tahir
Mehmet
Ahmet
Mustafa
Katip
Mehmet
Rıza
Ali
Engin
A. Cemal
Remzi
Nebiye
Süleyman
İbrahim
Mustafa
Orhan
Adnan
Mehmet
Halit
Gafur

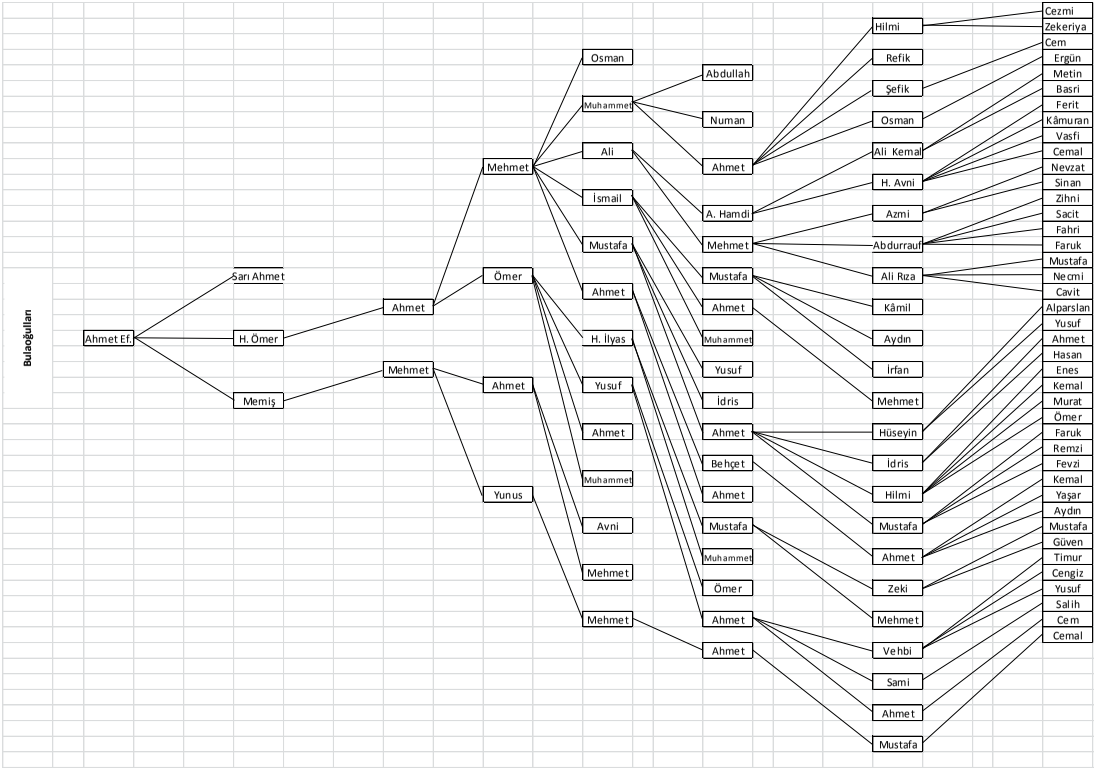
Bulaoğulları
Ahmet Ef.
Sarı Ahmet
H. Ömer
Memiş
Ahmet
Mehmet
Mehmet
Ömer
Ahmet
Yunus
Osman
Muhammet
Ali
İsmail
Mustafa
Ahmet
H. İlyas
Yusuf
Ahmet
Muhammet
Avni
Mehmet
Mehmet
Abdullah
Numan
Ahmet
A. Hamdi
Mehmet
Mustafa
Ahmet
Muhammet
Yusuf
İdris
Ahmet
Behçet
Ahmet
Mustafa
Muhammet
Ömer
Ahmet
Ahmet
Hilmi
Refik
Şefik
Osman
Ali Kemal
H. Avni
Azmi
Abdurrauf
Ali Rıza
Kâmil
Aydın
İrfan
Mehmet
Hüseyin
İdris
Hilmi
Mustafa
Ahmet
Zeki
Mehmet
Vehbi
Sami
Ahmet
Mustafa
Cezmi
Zekeriya
Cem
Ergün
Metin
Basri
Ferit
Kâmuran
Vasfi
Cemal
Nevzat
Sinan
Zihni
Sacit
Fahri
Faruk
Mustafa
Necmi
Cavit
Alparslan
Yusuf
Ahmet
Hasan
Enes
Kemal
Murat
Ömer
Faruk
Remzi
Fevzi
Kemal
Yaşar
Aydın
Mustafa
Güven
Timur
Cengiz
Yusuf
Salih
Cem
Cemal

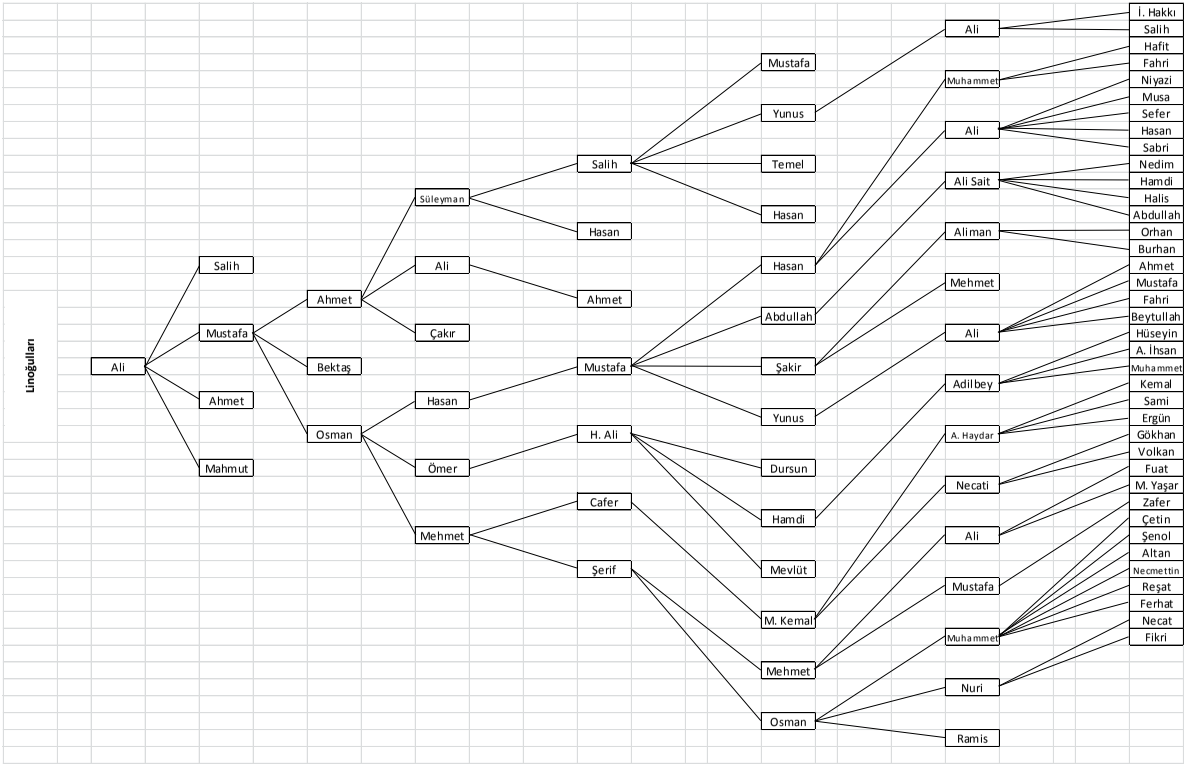
Linoğulları
Ali
Salih
Mustafa
Ahmet
Mahmut
Ahmet
Bektaş
Osman
Süleyman
Ali
Çakır
Hasan
Ömer
Mehmet
Salih
Hasan
Ahmet
Mustafa
H. Ali
Cafer
Şerif
Mustafa
Yunus
Temel
Hasan
Hasan
Abdullah
Şakir
Yunus
Dursun
Hamdi
Mevlüt
M. Kemal
Mehmet
Osman
Ali
Muhammet
Ali
Ali Sait
Aliman
Mehmet
Ali
Adilbey
A. Haydar
Necati
Ali
Mustafa
Muhammet
Nuri
Ramis
İ. Hakkı
Salih
Hafit
Fahri
Niyazi
Musa
Sefer
Hasan
Sabri
Nedim
Hamdi
Halis
Abdullah
Orhan
Burhan
Ahmet
Mustafa
Fahri
Beytullah
Hüseyin
A. İhsan
Muhammet
Kemal
Sami
Ergün
Gökhan
Volkan
Fuat
M. Yaşar
Zafer
Çetin
Şenol
Altan
Necmettin
Reşat
Ferhat
Necat
Fikri